GASPARIS CONTARENI PRIMAE PHILOSOPHIAE COMPENDIUM

Gasparo Contarini

Il eſt permis à Guillaume le Noir libraire à Paris, de faire imprimer & mettre en vente ce preſent liure intitulé *Gaſparis Contareni Primæ Philoſophiæ Compendium*. Et inhibitions & deffenſes faictes à tous imprimeurs, libraires, & autres marchãs quelz qu'ilz ſoyent, de n'en imprimer ou faire imprimer, vendre ne diſtribuer autres que ceux que ledict le Noir aura imprimé ou faict imprimer, iuſques à ſix ans prochainement venans, à conter du iour & date qu'en ſera faicte la premiere impreſſion. Et ce ſur peine de confiſcation deſdictz liures, & d'amende arbitraire au Roy applicable, ainſi qu'il appert & eſt plus à plain contenu es lettres dudict priuilege. Donné à Paris le neufiéme iour de Nouembre Mil cinq cens cinquante & ſix, & ſeellées de cire iaune à ſimple queue.

Par le conſeil,

De Courlay.

Gaſpar Contarenus Reuerendo fratri
Paulo Iuſtiniano Eremitæ
Cámadulenſi S.

REuerende pater cùm ſuperioribus menſibus Gaſpar Peruſinꝰ monachus, ac theologus præclarus tuas mihi literas attulit, ſimul cum epiſtola, quam ſcripſeras ad Marcum Antonium Flaminium iuuenem elegantiſſimũ, ac noſtri ſtudioſum, tui verò obſeruantiſſimũ: quibus à me petebas, vt compendium illud Primę Philoſophię, quod compoſueram dum in Hiſpania pro rep. noſtra legatione fungerer apud Carolum Cæſarem tibi tranſcribendũ, ac mittendũ curarem, adeò erã animo conſternatus ex acerbiſſimo obitu Auguſtini Piſauri, vt vix mihi ſatis ipſe cõſtarẽ. Etenim quidnam magis moleſtum mihi accidere potuiſſet: autquam nam tantam iacturam facerem, vt cum eo infortunio conferri potuerit? Nec mea tantùm cauſa mihi dolendum eo caſu ſciebam: verùm etiam amicorum omnium, precipuè

nostrę ciuitatis, amiseram ego amicissimum hominem, à quo vehemētissimè me diligi noueram, cuiúsque multa præclara beneficia in me collata plurimùm dignitatem nostram auxerant: cuius vel consuetudine sola, & iucunda mihi vita videbatur, & in bonis artib⁹ virtutumq; omnium genere adeò me proficere sentiebā, vt cogitationes omnes meæ vniuersaque viuendi ratio ex eo homine pē derent: cum quo tum bonarum artiū studia, tum ciuiles curę, ac priuata negotia, cessationésq; mihi cōmunes erant: cuius denique amicitia mihi ipse fœlix esse videbat. Hæc mihi priuata doloris ratio, ac publica quum ingens, quàm penè intollerabilis? Ciuē amisim⁹ animi adeò excelsi, vt nihil rerum mortalium admiraretur, honores hosce uulgi, quos tātopere suspicimus, diuitias quas tam magno studio colim⁹, magistratus quos mi sere ambimus, vitā denique ipsam mortalem despiceret, nihilque faciēda hæc omnia esse existimaret: interdum irridebat, modo misericordia prosequebatur vulgi studia. Econtra adeò pietatē erga

Deum optimũ maximũ colebat: adeò patriæ boni ſtudioſus erat, reique chriſtianę, ac religioni tantùm addictus, honeſtatis, veræque virtutis, quouis genere contineatur, tam magnus admirator, vt nihil aliud animo verſaret: de nulla alia re libentius audiret, verbáue faceret. Quid dicã de illius hominis modeſtia, quem omnium modeſtiſſimum, hácque laude prę aliis pręcipuè dignum omnes exiſtimabant? Erat in eo præterea, prudentia ſingularis, comitas verò tam magna, tantáque affabilitas, vt iudició omnium delitiæ huius noſtræ ciuitatis haberetur, atque etiam ore omnium prędicaretur. Quid dicam de litteris? quid de ſcientiarum peritia? vtriuſque linguæ peritiſſimus erat, ingenium verò tã acre, tam parũ vacillans, iudicium adeò graue, vt nullũ alium libentiùs conſuleremus: ſi quis nodus in literis incidiſſet, ac officiorum omnium erga amicos ac cõſangineos tam ingens ſtudium, tantáq; ſedulitas, vt non ſolum rerum cõmodorumque ſuorũ obliuiſceretur, verumetiã bonam valetudinem, ac vitam denique

negligeret, ne vlli officio vnquam defuisse videri posset: cui rei dũ studet, per grauissimos ęstatis ęstus, in febrem eam incidit, qua diem extremũ clausit. Harum rerũ memoria, ac propterea ingens mœror eo tempore penitus animo insederat, quo Venetiis ad me perlatę tuæ illæ literæ fuerunt. Rus enim cõcesserã, vt amœnitate cæli illius, rusticis delitiis quibus mirificè oblectari soleo, eã ægritudinem lenirem, saltẽ si penitus ex animo amouere non possem: qua de re minimè valui tibi tunc satisfacere, cui maximè cupiebam. verum cum paulatim aliquantulum animum eo dolore leuassem, alia cura confestim mentem subiit. Nam instabat tempus eundi ad præfecturam Brixiensem, qui magistratus pridem (cum adhuc in Hispania essem) mihi fuerat à Senatu demandatus: iam supellectilem omnem instruxeram, conductamq; nauẽ onerauerã, cum subitò in febrem incidi, quã multos dies laboraui: sed tãdem febre liberatus, adeò erã macie confectus, adeòq; valetudine parum firma, vt medicorum ac cognatorũ

amicorùmque consilio fuerim ei magistratui, quamuis honestissimo, coact⁹ renuntiare. Cum primũ verò melius me habere cœpi, publicisque occupationib⁹ vacuus in ocio esse, statim in mentẽ venit, occasionem mihi præstitã esse eius rei agendę, quam pridem pollicitus tibi eram me facturũ, simulque tibi, qui cuperes has nostras lucubrationes uidêre, & mihi, qui eas qualescumque essent tibi recognoscendas castigandasque mittere summópere desiderarem, hac vna opera faciendi satis. Itaq; in manus hoc opusculum sumpsi, relegi, paucisque mutatis tibi transcribendũ curaui, in quo multi delicatioris stomachi in re literaria quàm nos simus reprehendent fortasse. Quod omnẽ ornatum orationis, omnemque eloquentię splendorem neglexerimus: imo quod sępius vsi fuerim⁹ & nominibus & dicendi figuris, quæ latinæ linguæ non sint, sed potius ex media barbarię sumptæ videantur. Quib⁹ illud respondendũ censemus: res est cõtenta doceri: in primisq; censemus fatẽdum eos quidem eloquentiæ studia at-

tigiſſe me verò penitus tãtum inde hauſerimus quantũ ipſi vellent(vt omittam publicas & priuatas occupationes) pręclarè ſtudia philoſophiæ, inquã tum humanæ tum diuinæ impedimento nobis fuiſſe: indéque nos auocaſſe ad ſui ſplendorem, ad quẽ potiſſimum continendũ à natura homines progenitos eſſe null⁹ bonæ mentis ambigat. Erat etiam alia difficultas: nam auctorem latinum nullum habemus, qui de hiſce rebus ſcripſerit, quo vocabula ſcligere potuerim, modoſque dicendi mutuare, qui huic diſciplinæ proprii ſint: in aliena verò lingua non ſatis tutum mihi videbatur. Si per me vocabula fingerẽ magis apta, quib⁹ vterer, quin potius temerarii hominis eſſe arbitrabar id ſperare, nedum tẽtare. Ea ratio preterea me plurimum mouit, quod cum de rebus per quàm arduis eminentiſimíſque tractaturus eſſe: quę attentiſſmi etiam lectoris mentem, nedũ illecebris eloquentiæ, aut verborum inuolucris, circutionibuſque occupati, facilè effugere ſolent: valde verebar, ne ſi paulo ornatior eſſe vellẽ, fierem magis

obſcurus:atque ea que ſuapte natura dificilima obſcuriſſimáque ſunt, facerem oratione eloqutioniſque genere obſcuriora,&quę in lucem promi vix poſſent. Grauiſſimus etiã auctor Ariſtoteles idẽ mihi perſuadebat, qui inquit in eo opuſculo quod, preclariſſimũ nobis reliquit de arte pœtica, non oportere, ſi quando pœta ſententia quapiã grauiori vti voluerit, ea in parte adhibere orationis ſplendorem: nã lector facilè abduci poterit à grauitate ſententię illius percipienda, ad ſplendorem eum ornatumque orationis, quo primo ſtatim congreſſu delinitus, occupatuſque ad inferiorẽ ſenſum peruenire minimè poterit. Quid quod parens eloquẽtiæ Cicero in tertio libro de Finibus perhibet, vbi loci philoſophiæ abſtruciores tractantur, conſectari elegantiore vocabulo, velleque ornatè dicere, puerile quodam ſtudiũ eſſe: verum perſpicuè ac dilucidè dicere id demũ eſſe docti & intelligentis viri. His ergo rationibus adductus, neq; cũ eſſem in Hiſpania, ac inter publicas occupationes grauiſſimas, me quandoque con-

ferrem, ad quę pridem ex philoſophiæ fontibus hauſeram, literarũ monumẽtis mandanda: vt animum curis moleſtiiſq; hac ratione leuarem, recrearẽque: neq; nunc cum magnis ocioſus eſſem, nunquam mihi hãc operam adſumendam eſſe decreui, vt opuſculum hoc noſtrum elegantius facerem: vllum ne in eo orationis fucum adhiberem. Verùm in eo autem opere tantum elaborandũ mihi eſſe duxi, vt quanto poſſem, ac compendii modus pateretur, perſpicuè dicerem de rebus hiſce eminẽtiſſimis & quæ ſuapte natura obſcuræ nobis ſunt, aciemq; mentis facilè effugiũt. Nec ſine magna ratione hanc potiſſimum philoſophiæ partem, quamuis altiſſimam ſelegimus, ac literis mandandam eſſe cenſuimus. Nam, vt probè noſti, quãuis omnes philoſophiæ partes, ac loci animum hominis mirificè perficiant: cæteriſq; quibuſcumque artibus, ac fortunarum copiis longè antecellant: multis tamẽ partibꝰ diuina ſcientia, ſeu primam philoſophiã ſeu ſapientiam apellare malueris, philoſophiæ partibus aliis præferenda eſt: ac

in eius præcipue functione hominis fœlicitas cõstituenda: qua imbutus, diuinã quodammodo vitam æmulari potest, atque attingere. Quapropter in nulla philosophię parte explicanda maius studium impendi oportere reor, quã in hac longè omnium præstãtissima. At, vt veritatis maiorem rationem habeam, quã pudoris, nullus philosophię locus ieiunius ab Aristotele tractatus est, nullibi plura desiderantur quã in Prima Philosophia. Nec tamen propterea reprehendẽdum arbitror totius philosophiæ parentẽ, verùm iustis de causis opinor parciorẽ cũ fuisse in hac parte explicanda: quas in hoc loco afferre fortasse nõ sit opus. Ideo cum plurima animaduertisse ĩn Platonis monumentis, antiquorumq; philosophorum decretis, quę huius sciẽtię essẽt, nonnullique assidua cogitatione harum rerum mihi assequutus esse viderer, quæ alios fortasse preteriissẽt. Statui me operæpretium facturum si vniuersa quæ ad hanc scientiam pertinent òrdine quodã ac serie distribuerem, in vnumque compendium colligerem, vt alii doctiores

planiùs explicare, diffusiùsque tractare possent, quæ ego succinctè tantum attigissem. Dedi igitur operã, vt hoc opuscu lo id conficerem. Primum verò de præstantia huius disciplinæ, deque auditore eius idoneo mihi dicendũ esse visum est omniaque explicui, quę efficere possunt viri sapientiæ studiosi. Hæc præferenda præmonstrandaque censui, quę mihi videbantur pertinere ad peritiã huius disciplinæ, atque scientiam antecedere. In secundo verò ac tertio volumine iã scientiam aggressus de ente, de vno, itẽ de vero, ac bono, necnõ de actu & potẽtia, ea collegi quę difficiliora esse arbitratus sum. Quarto & postremo dũ accessi ad primum rerum omniũ principiũ, eaque tantum de eo attingi, quę rationis naturali lumine nobis cõperta esse poterant, omissis illis quę à religione hominibusq; diuino excellentiorique lumine afflatis tradita per manus accepimus. Etenim constantissimè statueram intra rationis limites me cõtinere, experirique quãtũ lumen menti nostræ à natura inditũ va leret ad cognitionem excipiendam, seu

potius eruendam de rebus eminentissimis maximéque remotis ab omni sensuũ vi. Digressi à prima rerum causa, in quinto volumine generali quadam ratione exposuimus, quonãpacto omnia entia àprimo principio effluxerint quoque modo prima causa entium causa esse existimãda sit. Deinde ad intellectus naturam exponendam accessimus. In sexto verò libro descendim⁹ ad animas cœlestium corporum, ad naturamq; cœlorum exponẽdam, Vniuersum demum tractatum de inferioribus entibus septimus liber continet: necnon etiam quid sentiendũ sit de naturis, seu essẽtiis rerũ, que speciei generisue appellationẽ habent. Ac tandem ne quid tractationi de entib⁹ quatenus entia sunt, deesse videri posset, tetigim⁹ tum entia rationis, tum etiam artis opera, ac figmẽta, vt in vno ente postremo omniũ ac infimo sermo desineret. Hæc vniuersa operis series in quo pictores imitati delineatione quadã videmur cõfinxisse formam huius præexcellentissimæ scientię, quam alii doctiores magisque ociosi perficerẽt. Quã-

obrem nihil mihi optatiùs accidere potuiſſet,quàm vt tu id à me peteres, quod ego maximè cupiebam,nam cum recognoſci caſtigaríque hoc opuſculum noſtrum ſummoperè deſiderabam à viro qui nos amaret, ſummæque eruditionis eſſet,tum magis adhuc atque magis cupiebam aliquem ſeſe nobis offerre, qui vellet ac preſtare poſſet ,vt hæc diſcipliна aliarum omniũ facilè princeps, quã nos lineamẽtis quibuſdam complexi ſumus, opera atque induſtria ſua perfecta in publicũ prodiret. Quib⁹ in rebus nullum puto magis votis noſtris ſatiſfacere potuiſſe te vno,qui olim à prima iuuentute maxima mihi neceſſitudine cõiunctus es:à quo etiã tantùm amari me ſentio quantũ nec optare auſim,& qui omnium bonarum artium ſis peritiſſimus: ſapiẽtiam verò adeo colas vt neglectis quibuſcumque fortunę bonis,ac corporis commodis in eius te arce collocaueris: indéque curas mortalium vanáque ſtudia deſpicias quotidie, aſſiduiſque ad Deum optimum precibus ac iugi diuinarum rerum meditatione animũ pu-

rissimum habés,nulli perturbationi ob-noxium,que te auocet à sapientię cultu: aut officiatmẽtis tuæ oculis,ne veritatis tenues etiam semitas inuestigare valeas,atque deprehẽdere.Dabis igitur operam primùm,vt libellum hunc nostrum recognoscas,emẽdes,ac quidnam de eo statuas me per litteras certiorem facias. Deinde,vt vniuersam hãc scientiã omnium preclarissimam, quam nos vix attigimus,amplifices, atque compleas,nobisque hac retaliatione respõdeas in officio: quam maximè etenim cupio hoc officiũ,quantulumcumq; sit,à nobis tibi fœneratum iri. Vale,ac me,tui obseruantissimũ,ama. Venetiis M.D.XXVII. III.Calen.Septemb.

PRIMAE PHILOSOPHIAE COMPENDIVM.

PRima philoſophia iure merito ſapientiæ ac diuinę ſcientię nomē obtinuit: nam in vnoquoque artis diſciplinęque genere is ſapiens appellari ſolet, qui non partem aliquam artis nouerit, ſed vniuerſam eā teneat, cauſáſque eius generis non ignoret, quod arti illi ſubiectum ſit: vt ſapiens medicus ille & eſt & habetur, non qui genus aliquod morbi curare idoneus fuerit, ſed is qui omniū ægritudinū remedia nouerit eárumque cauſas atque accidentia vniuerſa perſpecta habuerit: Eadem ratione ſapiens pictor omnium picturæ modum ac genus teneat opus eſt, ſi verè in pingendo ſapiens exiſtimari velit. Idē in artibus quibuſcunque licet intueri pari ratione: ergo ille etiam non in aliquo genere, ſed abſolutè ſapiens eſt habendus, qui non gen⁹ aliquod rerū tantū calleat eiúſque

somnium attingere primum rerũ principium, cũ nihil de eo tradat nisi quod immobile sit ac materiæ expers. Hoc verò supremis etiam intelligentiis, imo animabus cælestium corporum conuenit: Sed dum primi principii excellentiã qua omnibus Entibus, mobilib⁹ inquam ac mutationis expertibus, antecellit, ac qua omniũ Entium cuiusque modi suprema est causa, is qui certi cuiuspiã generis peritus fuerit minimè attingere potest; verùm si ad tam eximiã lucem oculos verterit, cæcutit ac exigua quędã persentit totius excellentiæ ignarus: nec dissimili ratione vti videtur, ac si quis rusticus qui nunquam rure discessisset ex his quę ruri agũtur, atque ea ratione modo, totius illius regionis, regium culmen cõtẽplari velit. Modica certè sunt sẽsibilia omnia, si amplitudini totius Entis conferãtur. Theologia ergo propriè sciẽtia hæc de qua agimus dici debet, cũ præcipuum eius opus sit Deum cõtemplari, & ad supremam entium omnium causam euehi: quæ cùm in latibulo arcanóque suo lateat, ac supra intellectũ

ſit,vt infrà docebimus, ipſa ſe verè nouit atque cõprehendit, cęteris omnibus ignorata. Idcirco huiuſmodi ratione hac pręterea Theologia nuncupabitur, quaſi ſcientiã dixeris, quę verè Deo conueniat: aliis verò mentibus quę participes Dei eſſe queũt, inferiori quadã nota, nobiliſſima quoque ac maximè certa omnium aliarum diſciplinarũ atque artium meritò exiſtimãda eſt. Nulli nãque dubium aut incompertũ eſſe poteſt, quin cõtẽplatiuę diſciplinę factiuis artibus atque actiuis ſint præferẽdæ, cũ hę alterius gratia inſtitutę ſint, finẽque opus quodpiam habeant aut actionem, à qua perfectionẽ ſuã quęque nãciſcitur: cõtẽplatiuę verò diſciplinę ſui ipſi⁹ gratia expetũt & nulli pręterea ſeruiũt. Harum cum nonnullę aliis antecellãt, quæ ſcilicet circa nobilius genus verſantur, his quæ ignobilioribus ſtudent; hæ procul dubio nobiliſſimę omniũ ſunt habẽdę, quæ de rebus maximè eximiis tractant. Quid verò tantopere egregium, vt cũ primis entiũ cauſis cõferri poſſit? Quamobrem compertiſſimũ cuilibet

esse debet, primam philosophiam cæteris omnibus disciplinis longè præstare, cuius qui compos fuerit, ad diuinã, quãtũ homini licet, sublimitatem tendit, tãtóque magis eam ãdsequitur, quãto magis promouerit atque profecerit in hac diuina sciẽtia, quæ suapte natura est etiã cæterarum certissima. Nam rei mutationi obnoxię, certa notitia minimè esse potest. Quo enim pacto id certò vnquam sciueris, quod in dies aut in horas mutatur, aliúdque fit? Hoc verò in rebus omnibus licet intueri quæ natura constant, de quibus disserũt physici. Mathematicæ autẽ disciplinæ quamuis circa immobilia versãtur quia magnitudines ac numeros cogitatione à motu mobilitatéque separant, nihilominus re mobilis est vnaquęque magnitudo. præterea omnis ea cognitio non maximè nititur vi intelligendi cuius propria perfectio est scientia, verùm quàm maximè imaginatione, quam semper sibi comitem adsciscit: Hac qui valet, is profectò in eiusmodi disciplinis excellit. At prima philosophia potissimum ea contem

platur quę penitus immobilia ſunt, & ab omni ſenſu imaginationéque remotiſſima: quorum notitiam qui voluerit aliqua in parte attingere, ei certè opus eſt, vt quàm maximam operam det ne imaginatione nitatur, verùm vt quantũ fieri poteſt, ab imaginatione ſenſúque omni recedat. à quibus ni caueat, quàm longiſſimè à rerum intelligibiliũ cognitione retrahetur. Quocirca Thimæus apud Platonem, naturalem philoſophiã ac mathematicam diſciplinã, nomine atque appellatione ſcientiæ non dignatur, ſed appellat diſciplinas quæ opinionem fidémve pariant, non autẽ certã ſcientiã. Res enim, quæ natura conſtant ſenſibiles ſunt atque mutabiles. Cæterũ quia ab immutabili principio pendent, aliqua in parte, ſecundum formam, inquam, immutabilitatis participes ſunt, atque vnitatis: quã intellectus, vi intelligibilis luminis in rebus hiſce deprehendens, licet ſordibus materiæ obrutam multitudinéque in quã, mutatione, atque contractione, eruit tamẽ, atque interna vi rerũ ſenſibilium, cõcipit intelligibiles

notiones, sicque scientiã earum constituit: in qua tamen aliquid semper remanet quod materiam atque mutabilitatẽ sapit. At mathematicæ quãtitates, quia magis à materia sũt abstractæ ad immobilitatem magis accedunt, qua de causa sunt etiam certiores. Ideo Plato in li. de Repub. appellauit mathematica exẽpla quædã ac imagines idearum, quæ eius philosophi sentẽtia per se intelligibiles sunt: plurimúmque hortatur eos, qui in diuinis excellere voluerint, vt sese exerceãt in mathematicis disciplinis, à quibus asserit facilẽ ascẽsum esse ad diuina. Suapte ergo natura prima philosophia certitudine longè cæteris disciplinis antecellit: atque adeò nobilis excellẽsque est, vt eius potissimum adeptione homines adspirent ad diuinam quandam similitudinem, quam adepti, in Deum quodammodo transeant, ac diuina fœlicitate sint ipsi quoque fœlices. Non tamen quiuis eius supremæ sciẽtię erit auditor idoneus, neque mentis aciem poterit figere in tam immensam lucẽ, nisi prius cæteris scientiis fuerit imbutus

atque prauis purgatus affectibus. Nam impuro purũ tãgere non licet, vt inquit Plato. Qua enĩ machinatione animus addictus ſtudio pecuniæ aut vẽtoſæ gloriæ aut obſcœnis voluptatibus ſeruiens, capax erit altiſſimarum cauſarum, quæ non tantum à materia mortalibúſque rebus longiſſimè diſtant, verumetiam quamtumuis purgati animi aciẽ effugiunt? Is ergo non in caſſum tam magnę prouinciæ ſe accinget, qui ſpretis affectibus atque animi perturbationibus ſuperatis, maximè omnium honeſtatẽ adfectat eiúſque præcipuo amore detinetur: nec non etiam phyſicæ ſcientiæ peritus ſit, quę proculdubio hominum generi, quorum cognitio à ſenſu pendet, ſemitam oſtẽdit, qua ad intelligibilia entia mutationíſque cuiuſque expertia peruenitur. Mathematicę etiã diſciplinæ mirum in modum faciunt ad hanc de qua agimus primã philoſophiam. Nam cũ in eis imago quædam ſit rerum penitus immobilium, his mens aſſuefacta, vt inquit Plato, facilis ad prima principia Entium adſcendere poterit. Opus autẽ

eſt vt is auditor quem effingimus, aucto ribus non quibuſcumque, ſed quàm le-ctiſſimis vſus ſit: quibus nixus, paulatim dialecticas rationes à demonſtratiuis diſcernere ſciat, atque acie mentis, veritatem rerum, etiam inter dialecticas rationes perſpiciat, ac tandem id conſuquutus ſit, vt ea quibus prius adſentiebatur ex auctoritate egregii cuiuſdam philoſophi, iam per ſe intueri incipiat ac acie mentis roborata, non amplius multum nitatur aliorum ſententię, ſed conetur ſuis, non alienis oculis veritatem rerũ perſpicere. Cæterum modeſtè maturéque hoc quod diximus præſtãdum eſt. Nam ſi inualidis adhuc viribus id quiſpiam attentauerit, proculdubio longè deuius à veritate feretur, ac ignorantia pro ſcientia imbutus ſibi tantum ſapiens erit. Caueat etiam oportet ab impedimentis, quę menti hominum obſiſtere ſolẽt, ne ad veritatẽ perueniat quæ ſuapte natura perſpicua eſt: primũ quidẽ cùm intellectus noſter in quacumque actione intelligẽdi, indigeat phantaſia: ac in phãtaſmatibus ſenſibilium rerũ,

cuiuſque,etiam altiſſimę cauſæ veritatē contempletur,ſępenumero euenire conſueuit,vt ea quę ſenſibilium ac phantaſmatum ſunt,mixta putemus intelligibilibus entibus,eorúmque naturam more ſenſibiliũ perſcrutemur. inde fit vt pluri mi intelligere non queant aliquã entia eſſe,quæ nuſquam ſunt, neque in aliquo temporis interuallo aut momento. Nã cùm phantaſmatibus immixtũ ſit tempus,ac locus ſemper adiunctus, ac in illis veluti in ſpeculis intueamur intelligibilia abſtractáque entia, ægrè diſiungere valemus id quod phantaſmatũ eſt, à rebus quas in eis ſpeculamur:ac ſi quis in ſpeculo viridi ſeu rubeo homines,ædium ædificia,animãtes brutas,cęteráque id genus intueretur, facile decipi poſſet, ac colorem ſpeculi attribueret hiſce rebus quas in ſpeculo intueretur. Adnitatur ergo philoſophus purę veritatis cõtemplator ea quæ phantaſmatum ſunt ac ſenſibilium ſecernere à natura rerũ quam in eis contemplatur. Non minus impedimentum mens ſibi prę ſtare ſolet in veritate perſpicienda quàm phan-

taſia.Nam cùm receptum in recipiente ſit ſecundum modum recipientis:intellectus verò mediam quandam naturã ſortitus ſit inter intelligibilia ſenſibiliáque entia(: is etenim ſuperior eſt:intelligibilis verò longè inferior)idcirco ſępenumero in vtroque intellectionis genere fallitur .Nam ſenſibilia putat eſſe ſupra id quod re vera ſũt, intelligibilia verò minora facit ac longè inferiora cenſet quàm eorum naturæ cõueniat.Hinc de Ideis ſentẽtia ortũ duxit . Nam cùm intellectus apprehẽdat formã rei, quæ à materia contracta eſt, ac proptera ſenſibus, abſque effectibus materiæ,quã facultatem habet tum ex vi interni luminis, intelligibilis inquã , tum ex natura ſui(eſt namque ſeparatus à materia)nõnulli exiſtimauêre talẽ quoque formã eſſe,qualem eam intellectus intelligit: Necnon etiam aſſeruerũt re vera abſtractã eſſe à materia ſenſibili, quia eo modo intellectus eã concipit. Videndũ ergo,atque diligenter in hiſce ſenſibilibus rebus eſt perſpiciẽdum,rem,quæ intelligitur, extra mentem exiſtere , modum

tamen intellectionis pendere à natura intellectus, in quo res intellecta recipitur, qui supra materiam est, súaque vi ea quæ re cōiuncta sunt discernit, ac separat: nec tamen propterea disiuncta sunt re, quia intellectus separatim, ac vt disiūcta percipit, nec etiam ob eam rē mendacium aut falsitas vlla in ea est cognitione, quæ simplicium rerum apprehensio est, qua neque ita esse neque non esse mens dat, sed rem tantum per se concipit: non dissimili ratione, immo multo ad fallaciam procliuiori erramus, cùm speculamur abstracta entia quæ supra nos sunt, ac maximè si aciem animi cōuerterimus ad primam omnium causā contēplandam, vt infrà docebimus. Nā cùm intellectus humanus longè illis sit inferior, semper minus de eis cōcipit, ac imperfectius quàm sit: deinde cum à sensibilibus cognitionē accipiat, in quibus etiam semper versatur, idem censet de intelligibilibus iudicādum quod in sensibilibus expertus est: hinc fit vt concretum & abstractum, indiuiduum, & natura in abstractis differre videantur: cùm

tam en minimè differát, nec poteſt intelligentiam eorum atque appetitũ diſcernere ab ea cognitione & deſiderio, quod ſẽtit in ſe ipſo eſſe. quamobrem ſummopere cauendum eſt ei qui legitimè philoſophari voluerit, ne vllo huiuſce generis offendiculo ſeu obice diſtineatur, ac propterea longè à veritate perſpicienda diſtrahatur. Is igitur qui decipulas haſce nouerit ac purgati animi fuerit, meritò ad diuinam hãc philoſophiam admitti poterit, atque idoneus eius auditor haberi. Nos Deo duce compendium tantę rei faciendum nobis duximus, vt inter tot negotia Reip. quibus iam quadrienniũ occupatiſſimi fuimus, dum legatione hac fungimur apud Carolũ quintũ Cęſarem Hiſpaniarúmque Regem, aliquando in parentis nõſtrę philoſophiæ deliciis, dum liceat, reſpiremus.

FINIS.

SCientiam hanc vniuersalem atque omnia complectétem, quam etiam sapientiæ nomine honestamus, de ente agere ac inquirere prima principia, ac primas entium causas, satis pro huius operis compendio à nobis superius expositū est. Primū ergo officiū eius erit perscrutari quonam pacto ens esse habeat ad ea, quę habēt esse. Nam ea cōtemplatio, quę pręferri cæteris solet, huic negotio minimè conuenit, vt scilicet diffinitio ac ratio Entis primo loco exponatur: Hoc etenim tentandum minimè nobis est, cùm ens primum omniū percipiatur ab intellectu, neque aliud quicquam notius inueniri queat quo ens innotescat, idcirco ea tractatione omissa, primum omnium inuestigabimus, quonam modo ens sese habeat ad entia omnia. Quidam, vt licet intueri apud Platonem in Parmenide, ac iterum in Sophiste, cùm sibi persuasissent eo modo res esse atque existere, quo

ab intellectu concipiuntur, putauerunt vniuerſalia, pręſertim ſpecies ipſas rerũ; ſub quibus multa, quin potius innumera indiuidua continentur, per ſe exiſtere in rerum vniuerſitate, earúmque participatione indiuidua in eis cõtineri, atque harum appellationem nanciſci. quo effectum eſt, vt cùm Ens de omnibus prędicetur, pari modo etiam de ente enunciauerint: Ens ſcilicet vnum eſſe, quod de omnibus entibus dicitur, à cuius participatione entia ſunt & appellationem entis habent. inde palàm aſſeruerunt, quamuis entia ſenſui plura ac infinita ferè videãtur, vnum tamen tantummodo Ens eſſe ab intellectu probè ĩtelligi. Addebat præterea rationẽ Parmenidis eiuſmodi, quicquid præter id quod verè ens eſſet, poneretur eſſe, proculdubio nõ eſſe, at nõ ens nihil eſſe: ex quibus adſũptionibus effici putabat, ens tantũ vnũ eſſe. Nam ſi plura entia eſſent, iam aliquid haberet eſſe, quod diuerſum eſſet atque alienũ ab ente: quapropter efficaciſſimè comprobatum eſſe dicebat Parmenides huiuſcemodi argumẽto, entia

non

non esse multa, sed vnum tantũ ens esse.

¶Melissus eiusdem sententiæ fuit: verùm quoniam physico potius argumento nitebatur quàm rationibus primę philosophiæ propriis, idcirco prætereundam duximus hac in parte eius viri sententiam.

¶Cæterum vt ad Parmenidẽ redeamus, prętér quàm quòd sensu perspicuũ cuilibet esse potest multa entia esse, non vnũ tantum, nihilominus agendum quoque ratione est. Exploratũ est omnibus vnũquodque in quantũ est, operari: id enim ꝙ ab esse deficit, pariter deficit ab operatione: & quatenus deficit ab esse, deficit etiam ab actione. si ergo omniũ rerũ esset idem esse, quin magis si omnia essẽt vnum ens, omniũ ergo eadem esset operatio, quod manifestè falsum esse cõspicitur. Adhęc, quis tam amens vnquam fuerit, vt putaret contraria esse inuicem vnum, calidum inquam frigido, aut humidum sicco, albumve nigro? Præterea vbi multitudo non est, neque ordo vllus aut ornatus esse potest: nec fingi vnquã poterit, ni multa sint, alia esse quæ pareant, alia quæ imperent, alia quæ agant &

perficiant,alia quæ patiantur & perficiantur. Amplius, generatum idem esset corrupto: & cùm corruptum recedat ab esse, generatum verò accedat,& esse acquirat:idem ergo ab vno esse recedet & accedet,perdet & acquiret,quibus certè nihil magis absonum excogitari potest. ¶Rationes verò Parmenidis soluere non admodum difficile est: nã neque vniuersalia, aut ideę, per se subsistũt à singularibus abstracta,quamuis eo modo à mẽte concipiantur. Hæc nanque decipula ex eo est fonte erroris,quem plerumque intellectus nobis adfert, vt in priori libro iam exposuimus. Rationem etiam alteram diluere paruum negotiũ est:Nã & aliquod esse potest,quod tamẽ est pręter aliquod,quod verè est,propter diuersas rationes entis. Ac etiã si ens vno modo diceretur de entibus,illud quod esset pręter aliquod singulare ens,posset ipsũ quoq; sub ẽte cõtineri,ac de eo verè dici quòd sit ens,sicut in homine & cæteris indiuiduis,quæ sunt eiusdẽ speciei intueri licet. ¶Habit⁹ est Parmenides quibusq; ferè tẽporibus in magna existimatione,

vt ex Platonis monumentis colligitur: idcirco nonnulli, quamuis Ens quod de omnibus prædicatur eorum sentẽtia nõ sit vnum subsistens in omnibus, arbitrati tamẽ sunt propter naturam atque essentiam cuiusque rei, vnamquãque rem existere per ipsum esse, quod secundum rem distinguitur & à materia & à forma cuiusque compositi, ad quod totum cõpositũ est in potentia, quemadmodũ materia ad formam: idque dixerunt esse actum totius, per quẽ totum existat. Et hoc pacto dixêre vnumquodq; esse per participationem ipsius esse: quod per se existit solùm in primo rerum principio, vt infrà docebimus. in cęteris verò quæ sunt entia per participationem, asserũt ipsum esse formam quandam, seu actũ quẽdam totius, per quem totum existat: nec absque ratione in huiusmodi sententiam videntur deuenisse: nã de quacumque re possumus intelligere, quidnã sit, & eius essentiam seu naturam cõprehẽdere, Cùm tamẽ incompertũ sit nobis, sitne illa res necne, hoc tamen impossibile videri potest, si per formã à qua res

quæuis naturā atque essentiam sortitur, etiā existat. Amplius, cùm vnūquodque perfectè naturam atque essentiā suam obtineat, si natura aut essentia esset ipsū esse rei, vnaquæque res perfectè obtineret ipsum esse, & sic nō existeret per participationem ipsius esse, sed haberet plenitudinē essendi: hoc verò penitus impossibile est alicui attribui, præterquam primo Enti, vt infrà dicemus. Ex hisce colligi putant, quòd asserere oporteat in vnaquaque re, esse ipsum, secundum rē ab essentia distingui. Hæc positio quāuis doctissimorū virorum fuerit, quibus me multum in bonis artibus ac disciplinis debere fateor, nihilominus omni ex parte animúmque mentémque meā non implet. Nam quæstiones omnes quę de forma adferuntur, ne ipsa scilicet sit esse rei cuius est forma seu natura, mihi probè adduci posse videntur de ipso esse participato. Nam quæro an ipsum esse ex sui natura sit, an ipsum quoque actu alio indigeat, per quem sit: si ex natura sua est, vtique non potest non esse, nec perit per corruptionē rei cuius est actus. Præ-

terea si ex natura sua est, cõtinet omnẽ plenitudinem essendi: est ergo primum esse, & primũ principium essendi: sicque paulatim decidemus in sentẽtiã Parmenidis, à qua tamẽ autores huius positionis sũt maximè alieni. Amplius, quiuis potest sicuti naturam & essentiam rei cuiuspiam, ita & hoc ipsum esse participatum comprehendere, per quod, vt hi dicunt, res ea existit, nec tamen propterea compertum habebit an res ea sit an non sit. Sin verò fateãtur ipsum hoc esse participatum indigere alio actu, per quẽ sit, redibit rursus quæstio ad actũ illum: ac sic ratio in infinitum procedet. Ea verò quę dici possent de hoc esse participato, quòd scilicet in re illa participatũ sit, sed si in natura sua cõsideret in quã per se existit, ea omnia quę adduximus iure ei adscribi posse, quæ tamen non conueniunt esse prout est participatum, atque à natura sua deficiens, nos probè dicemus de forma. Nec minus me mouet, vt ab hac sententia dissentiã, natura formæ: nã si cuiusque rei esse participatum, est actus ille totius sęcũdum rem à for-

ma distinctus, quidnam dicemus de forma per se sumpta? eritne quædam participatio primi esse, primi actus, ac sũmi boni? an omnia hæc amouebuntur à forma: amoueri certè non possũt, vt cuique sanæ mentis compertissimum est: cur ergo ad aliud esse participatum recurrimus preter formam? Preterea ista esse, vt sic dicã in rebus diuersę speciei, erúntne eiusdem naturę vel differentis? si differentis, rei, ergo natura non complebitur per formam, sed hoc insuper actu indigemus: sin eiusdem, Ens dicetur de omnibus quę sunt secundum vnã rationem. Amplius, cùm vnumquodque operetur, inquantum est, & esse in omnibus sit eiusdẽ naturæ, omniũ ergo erit eadẽ operatio: quo argumento iam vsi sumus contra Parmenidem. quo autem modo soluãtur rationes quibus hi, alioqui excellentissimi philosophi nituntur, tunc dicemus, quando exponemus quonam pacto cẽseamus ens se habere ad entia.

Post hos, recentiores nonnulli, licet non existiment ens tantum vnum esse, vt Parmenides, neque cuiusque rei se-

cundum rem distingui ab eius rei natura, vt illi de quibus suprà meminimus, cædunt tamē Ens de omnibus Entibus vniuocè dici:adeò vt nō solū de substantia & accidēte, verūetiam de prima rerum omnium causa, ac de cæteris entibus existiment Ens dici vniuocè:multáque in medium adferunt, quibus hanc positionē suam conantur adstruere: nobis verò qui compendium facimus, ac potissimùm breuitati studemus, pauca tantum quæ potiora sunt, tetigisse satis fuerit. Inquiunt ergo primam philosophiā hanc de qua agimus, vnā quandā scientiam esse omnes fateri:vnam verò sciētiam vnius esse generis, vt perhibet Aristoteles in posterioribus Analyticis: vnitatis namque scientia sumitur à subiecto genere de quo agitur. Cùm ergo prima philosophia circa ens verset, quod commune est omnibus entibus, necesse est Ens secundum vnā rationem atque vniuocè dici de entibus. Amplius comparationes in æquiuocis pędicatis fieri nequeūt:cùm ergo dicimus substātiam esse magis ens quàm accidens, ac

Deum quàm cætera quæque: manifestũ ergo erit compertúmque omnibus, Ens vniuocè dici de entibus: ſed meo iudicio pręterquã quòd hęc poſitio aliena eſt ab Ariſtotelis ſententia, vt pluribus locis eius auctoris liquidò colligi poteſt, veritati minimè conuenire videtur. Nam id quod vniuocè dicitur, ſecundum eandẽ rationem dicitur. Ens verò ſecundum eandem rationẽ dici non poteſt de Entibus: alia eſt enim ratio ſecundum quã ſubſtãtia eſt Ens, & alia ratione accidẽs ens eſt. Nam vnumquodque eſt per propriam naturam ſeu formam: quò fit vt cùm rerum naturæ diuerſæ ſint, diuerſa ſit quoque ratio per quã ſunt entia: neque ſimile eſt iudiciũ de ente, & de quouis alio genere, quia gen⁹ ſumitur ab eo quod eſt in potentia, in naturis quę genere conueniunt, & ſpecie differunt, neque genus eſt actu, niſi per differentias: Animal namque non eſt actu niſi aut rationale aut irrationale: at vnũquodque dicitur Ens per id quod eſt actu: & diuerſa ratione ab ea qua genus contrahitur per differentias, eſt entis contractio: illa

enim per actum, hæc per potentiam fit, & per imperfectionẽ, qua res ab esse deficiunt. Ex quo clarè cõstat diuersam esse rationẽ generis quod vniuocè de rebus differẽtibus specie prædicatur, & entis. vnde sicuti si quodpiam prędicatum de homine diceretur secundũ quòd rationalis est, & de equo secundum quòd est irrationalis seu hinnitui habilis, impossibile esset illud prędicatum vniuocè prędicari de vtroque: Ita etiã cùm vnumquodque dicatur Ens per propriam naturam atque formam, ac differentium specie diuersæ quoque naturæ sint & formę, fieri nequit vt ens vniuocè dicatur de entibus, non tamen omnino æquiuocè dicitur: Nam neque scientia vlla de ente esset, neque in ente comparatio fieret aliqua. Ex hisce colligitur Ens de entibus haud aliter quã analogicè prędicari posse. huiuscemodi autem prædicata, sicuti dicit Aristoteles in quarto Metaphysices libro, quãuis non dicãtur secundum idem, vt vniuoca, dicũtur tamen ad idẽ: id est, licet prædicentur non secundum eandem rationem sed diuer-

ſam, ad eandem tamen rationem omnia dicuntur, ſicuti ſanum quod dicitur de animali, de pharmaco, & de lotio ſecundum diuerſam rationẽ, quę tamẽ omnes rationes referuntur ad ſanum: quod de animali dicitur, cuius ſanitatis pharmacum factiuum eſt, at lotiũ eandem ſanitatem colore ac tenuitate temperata ſignificat. Non diſſimili ratione Ens de entibus dicitur ſecundum diuerſas rationes, quæ tamen ita diuerſę ſunt vt ad vnum idémque habeant habitudinem, quod verè atque abſolutè Ens eſt: cætera verò dicuntur entia quatenus vnumquodque ſuapte natura atque forma illius verè entis particeps fuerit. Ex quo liquet, facile ſolui poſſe argumenta quibus poſteriores quidã decepti à maioribus deſciuere, poſuerúntque Ens vniuocè dici de entibus. Neque videntur reuera diſtinxiſſe inter modum quo ens dicitur de entibus, & cùm dicitur de ſpeciebus, quæ ſub eo continentur. Nam manifeſtum eſt, illius, quod nõ vniuocè prædicatur, ſed analogicè, vnam poſſe ſcientiam eſſe: etenim quamuis id nõ di

catur ſecundum vnam rationem, ſed diuerſis rationibus prędicetur, nihilominus quoniã diuerſæ hæ rationes ad idẽ dicuntur, quodam modo eędem ſunt. Quamobrem id genus ſcientiæ illi ſubiectum vnum erit, & vnã habere rationem poterit, à qua ſcientia vnitatem capiet: quemadmodum de ſano vna eſt ſcientia, medicina inquam, quamuis ſanũ nõ dicatur ſecundum vnam rationẽ, vt liquido patet: pari ratione in huiuſmodi analago poſſunt commodiſſimè fieri comparationes, immo longè commodius quàm in vniuoco illo, quòd nõ ſiũt ſpecialiſſima, vt ita dicã, ſeu vltima ſpecies. illud enim, in quo analogiam habentia comparantur, eſt verè vnum, & vnã verè rationem habet per acceſſum & receſſum, à qua analogata cõferuntur inter ſe: idem enim eſt dicere, ſubſtãtia eſt magis ens, quàm accidens, ac ſi quis diceret, ſubſtantia natura ſua magis accedit ad id quod verè eſt quàm accidens. In vniuoco verò, quod eſt genus, vel ſuperius genere, quemadmodum eſt Ens apud eos qui ponunt Ens eſſe vniuocũ,

non possunt commodè comparationes vllę fieri, quemadmodum docet Aristoteles in septimo libro Physicæ auscultationis. Dimissis igitur aliorum sentētiis, fatendum nobis erit, Ens analogicè seu secundum proportionē quandam se habere ad Entia, ac de eis dici, rationibus diuersis, quę tamen omnes ad primum ens, quod verè est & in quo est plenitudo essendi, habitudinem habeant. Huiusmodi verò primum ens, quāuis inferius de ipso nonnulla dicere ac effari tentabimus, attamē, vt inquit Plato & cæteri omnes qui elati viribus mentis, alísque animi, diuinorum periti habiti sunt, à nobis minimè intelligi, nedum dici potest, quid, quale, quantúmue in se sit: verùm eo modo neque nomen neque conceptus vllus illius est, sed sacro silentio tantummodo venerādum est, atque excolendum. Eius nāque sedes ob splendorē nimium nobis inaccessa est. Ideo nō amplius de eo nunc agetur, at posterius pauca quędam. Cęterum cùm eadē sit cōtrariorum sciētia, neque satis commodè contrarium quodpiam intelligi

possit altero comparíque cõtrario ignorato, postquam hactenus de Ente tractatum est, subdemus pauca quędã de non Ente. Non Ens ad ea de quibus dicitur non dissimili ratione se habet, qua Ens ad entia. Prætereamus nũc ad eius significatum, quod tum falsa enunciatione, tum falsa mentis conceptione prolatũ, non ens dici solet: vt diametrum commensurabilem esse lateri quadrati, sicuti etiam Ens illud consueuit appellari, quod vera enunciatione me ntísque cogitatione profertur. Nam cùm de vero & falso agetur, tunc etiam de ea re commodus locus tractationis erit. Dicimus igitur vnumquodque Ens pręter primũ, iure posse appellari non Ens, scilicet deficit ab essendi perfectione: qua de causa existimo dictum esse à doctissimis viris, omne ens, præter primum, esse compositum (quamuis plurimi aliter interpretẽtur, ij inquã qui posuerunt esse secundũ rem, distingui ab essentia cuiusque rei) vt videlicet perfectio qua accedit ad ipsũ verè Ens, sit veluti vna eius pars: at imperfectio qua recedit à verè ẽte, sit quodã

modo altera pars. Hoc verò cùm cōtingat cuilibet Enti, pręter primum, idcirco non absque ratione dictum existimari potest, vnumquodq; Entium, præter primum, esse cōpositum. Hoc igitur modo non ens conuenit cuilibet rei pręter primam omnium causam: necnon etiã alio modo quodlibet Entium pręter primum, iure non Ens dici potest, quia scilicet esse, perfectionémque quam obtinet, à se non habet, sed per emanationē & influxũ primi entis, à quo etiã omnia in sui natura ac perfectione cōseruētur. vnde sibiipsis si relinquerētur, in nihilũ tenderent: quamobrem omnia nō entia dici queũt in sui natura sumpta. Amplius, non ens magis propriè conuenit illis, quæ ea perfectione priuata sunt, quę eis propria sit, & ad quam natura tendunt, pręsertim si eo tempore ac loco, quibus ea perfectio rebus illis debebatur, destitutę sint. Præterea, adhuc magis magísque propriè non Ens dicetur, quod est tantum in potētia, & caret esse, seu actu per quem existat. Alia quoque est significatio non Entis. Ens etenim per acci-

dens, non ens dicitur. Nam cùm vnum ſequatur naturam entis, id quod non eſt vnum niſi ſecundum quid, neque etiam Ens verè dici poteſt, ſed eſt non Ens indeterminatum ac infinitum, quò fit vt nulla ſcientia tractet de Ente per accidens, neque ad vllam naturalẽ cauſam effectus per accidẽs referri poteſt. Quapropter totum hoc de Ente per accidẽs negotium derelictum eſt ſophiſtæ, qui ſę penumero ſe atque alios decipit paralogiſmo accidentis, qui ideo dictus eſt verſari circa non Ens, quia plerumque ea aſſumit ãc colligit in ſuis argumẽtationibus, quę per accidens ſunt. Poſtremò, non ens dicimus illud quod neque actu neque pôtentia, nullóque tandem pacto eſt, pura, inquam, entis priuatio, quę certè, vt inquit Plato in Sophiſte, neque verbis explicari, neque cogitatione attingi poteſt: id enim quod eloquimur aut cogitamus, ſaltem rationis Ens eſt, & habet eſſe in mente ipſa à qua intelligitur: is enim modus eſt intellectus noſtri vt ea quæ infra ſe ſint, altiori modo intelligat, quàm ſuapte natura exiſtãt. Ac etiã

cùm mẽtis obiectum ſit ens, nequaquã cogitatione attingere poterit id, quod omni ex parte ẽtis eſt expers, niſi efficiat quodã modo etiam eam priuationem entis ens quodpiam. Pura verò entis priuatio prout in ſe eſt, attingi animo nequit, neq; voce exponi, reſidétque in tenebris, ad quas non eſt mẽti aditus. ¶ Ideo primum hoc ac purum non ens, neſcio qua ratione æmulatur primum ens, vt ſcilicet vtrumque inexcogitabile ſit: illud, propter lucẽ ſplendorémque nimiũ: hoc propter tenebras longè dẽſiſſimas, atque aciei mentis imperuias. ¶ Cæterum de vtroque plura inferius, in præſentia hęc de non ente dicta ſint ſatis. ¶ Conſequens huic tractatui de ente eſt, vt agamus de vno, quod ita videtur annexum enti, vt lõgè difficillimum ſit eorum inter ſe differentiam intueri. Vnius autẽ naturam Platonici adeò extulere, vt nõ ſolũ ęqualem enti poſuerint, verumetiã ente ſuperiorem. Nam & materiã primã, & primun omniũ principium vnũ eſſe confeſſi ſunt, neutrum tamen eorũ conceſſere eſſe ens. Nos hac quæſtione

interim

interim omiſſa, rei veritatem quantum adſequi potuimus, exponemus. Vnum ergo licet multipliciter dicatur quemadmodum ens: nam & vnum genere quędam eſſe dicimus, nonnulla vnum eſſe ſpecie, quędā vnum numero, aliqua proportione vnum, ac multi præterea modi eorum ſunt quæ alia ratione ſunt vna: Multa etiam ſunt vna, cauſa vel loco vel tēpore: quãuis ergo tot modi ſint, ſiquis tamen rectè animaduertat, ſicut inquit Ariſtoteles, horum quique vnum videntur eſſe, & dici ea ratione qua indiuiſionem prę ſe ferunt ac ſignificant: & idcirco ſatis exploratum eſſe videtur, quòd vnum nihil aliud ſignificat, quàm ens indiuiſum: ac videtur vnum, licet ſecũdum rem nihil addit & ens ipſum, addere tamen ſecundum rationem intellectum, ſeu conceptũ indiuiſionis. Nec perturbare nos debet cùm vnum prius ſit, & multitudine omni & diuiſione, ac indiuiſio priuationem diuiſionis ſignificet, priuatio verò ſit poſterior habitu, & pugnare ſibi inuicem exiſtimentur hæc quæ de vno diximus. Nam eo modo ſi-

gnificamus ea quę concipimus non quo ſunt,ſed quo à nobis ĩtelligũtur. Et quoniam ſenſibilia in quibus eſt multitudo ac diuiſio,prius intelligimus, quàm abſtracta à ſenſibus, in quibus clarior eſt vnitas ac indiuiſio, idcirco etiam hæc quæ nobis familiaria ſunt,magis nomine habitus ſignificam⁹ac ita cõcipimus. Remota verò à nobis enunciamus priuationis nomine, ac ſub priuationis ratione concipimus. Re autem vnum vt habitus quidã cenſeri debet, diuiſio verò ac multitudo vt priuatio: nam, vt in principio huius opuſculi diximus,natura intellectus,in quo intellecta recipiuntur, plerumque nobis occaſionẽ erroris adfert. Vt ergo reuertatur oratio vnde digreſſa eſt, dicimus vnũ eandẽ cũ ente naturam ſignificare, verùm addere ſecundũm rationem,conceptũ indiuiſionis:neque ſecundum rem aliud eſt eſſe, & aliud eſſe indiuiſum:ſed id quod re eſt, idem nõ aſſequimur totum, neque perfectè vnico conceptu mentis, verũ pluribus nitamur cõceptibus opus eſt, ſi eo, quo valemus modo,id aſſequi velimus,

quod secundum rem simplicissimũ atq; idem est: itaque interdum concipimus ipsum vt vnum, modò vt ens, nonnunq̃ vt perfectum seu bonũ, modò vt verum. ¶Si quis tamẽ cõtulerit cõceptionis hosce modos inuicẽ, ꝓculdubio intueri poterit cõceptũ entis simpliciorẽ esse conceptu vnius: quia vnum proculdubio addit supra naturam entis, indiuisionis rationẽ. Platonici verò cùm non dissentirent à Parmenide hac in parte, posuerunt ipsi quoque ens dici secundum vnã rationẽ de entibus. quamobrem ea quę illius rationis expertia sunt, asseruerunt esse nõ entia, quibus tamen competat esse vnũ: verũ entis ratio censebat̃ ab eis eiusmodi esse, vt ens id diceretur quod haberet esse. Et quia prima materia secũdum se cõsiderata, cùm careat forma, caret etiã esse, idcirco materiã absolutè fassi sunt esse nõ ens, neq; destinxerunt inter materiam & priuationem, vt colligitur ex primo libro Physicorum Aristotelis: nõ tamen propterea dixerunt materiã esse nihil, immo & esse aliquid, & esse vnũ cõfitebãtur, nã nihil susceptiuũ actus esse non poterat, quod tamen de materia

deffiteri nequibāt. Pari ratione cùm primum principium ſimpliciſſimum ſit: id verò quod habet eſſe, videatur eſſe compoſitum, ex eſſe ſcilicet quod habetur, & ex eo in quo eſt ipſum eſſe, ideo etiā negauerunt primum principium eſſe ens, ſed quia ſimpliciſſimum exiſtit, arbitrati ſunt vnius rationem & nomē ei maximè conuenire. Amplius quoniam primum principium eſt cauſa æquiuoca rerum omnium, ſicuti ſol plantarū & animalium, efficit autem eſſe verum aliarū, ideo dicebāt non conuenire primæ cauſæ ipſum eſſe, cuius ea eſſet cauſa æquiuoca: ſed primo principio cōuenire vnū, ſicque poſuerunt & communius & ente ſuperius. Nobis verò non difficile eſt reiicere in auctores ipſos hæc omnia eorū argumenta. Primò namque qui fieri poteſt, cùm vnum indiuiſionem dicat, vt quodpiam indiuiſum ſit, niſi ſit etiam? deinde materia prima ſicuti eſt ſuſceptiua actus quē ſequitur eſſe, ita etiā ſuſceptiua eſt actus quē ſequitur ſua diuiſio. ſicuti ergo ſecluſo actu non habet eſſe, ita non habet indiuiſionem: non ergo

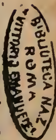
poterit dici vnum, ſicuti eorum ſententia non poteſt dici ens. Quòd ſi dixerint propter indiuiſionem quę ſequitur actũ, habere ipſam ſuam propriam indiuiſionem, qua dici vnum poterit, ita etiã nos dicimus, propter eſſe quod ſequitur actum, habere materiam ſuum eſſe proprium, quia ſcilicet potẽtia eſt: quod eſſe quamuis ſit diminutum à vero eſſe act⁹, ėſt tamẽ aliquod eſſe: ſicuti vnum, quod eſt ſecundum eos in materia perſe ſumpta, quãuis ſit diminutum ab vnitate formæ, eſt tamen aliquod vnum: ac tandẽ conpellẽtur fateri ens nõ dici ſecũdum vnam rationem. De primo verò rerum omniũ principio dicimus, quod quemadmodum eſt vnum, non tanquã habẽs vnitatem (ſic enim ſua ipſorum ratione in eo eſſet compoſitio) ſed ſicuti ſimpliciſſima vnitas longè ſuperexcellẽs vnitates quas nos intelligimus: ita etiam nõ eſt ens quaſi habens eſſe, ſic vt eſſe in ipſo ſit contractum ad aliquam naturam, quemadmodum in cæteris rebus, quoniam eſt ipſum eſſe per ſe ſubſiſtens, eminẽter ens dictum, modóque excepto ab

omnibus aliis, quę sunt atque dicuntur entia. verùm longè melius atq; enucleatius omnia hęc discutietur processu operis. Nunc redeamus eò vnde diuertim⁹. Asserimus igitur vnum eandem, nõ aliã naturam dicere quàm ens, addere verò secundum rationem intellectum indiuisionis: vt vnũ scilicet nobis explicet ens indiuisũ: ac quatenus indiuisũ est quodpiam, catenus etiam dici & esse vnum; sed propter hoc vnum, quod cum ente conuertitur, est vnum principiũ numeri, ex quo multiplicato fit numerus, ipsumq; est numeri pars. hoc posteri⁹ vnũ addit supra prius vnum, ac supra ens, rationẽ mensuræ, in qua includetur ratio quantitatis. Est ergo hoc vnum quantũ, quoddã indiuisum, ac ad numerum sese habet sicuti mensura, quę aliquoties repetita totum metitur, atq; hac ratione fit pars numeri. Alio pręterea modo se habet ad multitudinem oppositã sibi vnum, de quo prius egimus, atque vnũ quod est principium numeri ad sibi cõparem multitudinem: illud vt priuatio vel vt contrarium, vicissimque multi-

tudo ea vt contraria, vel vt priuatiuè opposita vni illi. At hoc vnum posterius, principium inquam numeri, secundum propriã rationẽ, qua pertinet ad quãtitatẽ, opponitur suę multitudini, numero inquam, secundum oppositionem relatiuam, quę est tertii modi, qua mensura & mensuratum vicissim relatiuè opponũtur, quemadmodum latius de hoc relatiuorum modo Aristoteles disserit in quinto Primę philosophiæ, atque in decimo eiusdem operis de hoc vno & numero tractans. Non tamẽ propterea diffitendum est prius vnum quod cum ente conuertitur, in primo eorum, cui cõuenit tum vnum, tum ens, scilicet in prima entium causa, nõ habere rationẽ mẽsuræ, respectu cæterorum omnium, quæ sicuti deficiũt ab entitate ac admixta sunt potentię, & non enti, ita etiã deficiunt à vera vnitate & ad multitudinẽ accedunt: alio tamen modo hoc vnum primum cæterorum mensura est, & vnũ pars numeri, est mensura numeri. nam vnum posterius, est mẽsura numeri tãquam vnius existẽs generis cũ numero,

atque vt aliquoties repetitum metiatur quemcunque numerum, sitque vt diximus pars numeri. At primũ illud vnum quod primum etiam Ens est, mẽsura cęterorum est entium, tanquã exceptũ ab entib⁹ aliis, & à cæteris quæ sunt vna: ad quod quãto magis quidpiam accesserit, tanto magis erit vnum & ens: eadem propè ratione quà solemus dicere scopum ad quem sagittarij arcus dirigunt, esse mensuram ictuum sagittarum: non enim scopus mensura est, vt scilicet repetitus aliquoties, iactus sagittarum metiatur, sed quoniam quanto magis sagitta iacta fuerit propè scopum, tanto perfectior sit iactus, imperfectior verò si remotus. Ex quo etiã liquere illud potest, intensionem ac remissionem cuiusque formæ non debere censeri, vt quidam perhibẽt, per recessum à non gradu, sed per accessum ad summum gradum, & recessum ab eo: nã nõ ens mẽsura statui non potest, vtpote quod suapte natura infinitum sit, incertum atque ignoratũ ac fluctuans. econtra perfectissimum in quoque genere, est etiam maximè certũ

& maximè finitum ac maximè vnum, ſicuti ſcopus ſagittam iaculanti. ¶ Qualis verò ſit hic acceſſus ad ſummum & receſſus, alterius perſcrutationis eſt, ideóque à nobis omittetur. ¶ Eſt ergo primũ ens ac primũ vnum cuiuſq; cæterorum menſura, eo modo quem diximus, qui longè diuerſus eſt ab ea ratione qua vnũ eſt mẽſura numeri. ¶ Poſtquã de vno hactenus dictũ eſt, de numero ac multitudine pauca quædam ſunt perſtringẽda, demũ nonnulla de modis, ſeu ſpeciebus tum vnius, tũ multitudinis. Multitudo ſicuti ſuprà diximus, quamuis ſecundũ noſtrũ modum intelligi videatur, in ſui ratione includere habitum, diuiſionem inquam, ſeu diuiſibilitatem, vt ita dicã: vnum verò priuationem, indiuiſionem videlicet: attamẽ ſecundum rem ipſam vnum perfectionis eſt, multitudo verò imperfectionis. Vnde ab eo quod verè vnum eſt, per deficiẽtem quẽdam modum rerũ multitudo effluxit, quæ tamẽ congruentia & ordine vnum ſunt, atq; earum quælibet per ſe ſumpta quamuis ſit vna, nõ tamẽ eſt abſque multitudine

gendi

vna, vt infrà latius exponetur: quo fit vt quemadmodum vnum attinet enti, ita multitudo attinet non enti: & sicuti nõ ens, quod esse aut etiam intelligi potest, sẽper existit in aliquo ente, atque alicui enti coniunctum est, cuius ratione existat, ac intelligatur: pari modo multitudo neque esse neque concipi potest, nisi cõiuncta fuerit vni, ratione cuius existat ac intelligatur: ea nãque multitudo quę ab vnitate penitus & secundum se & secundũ partes suas destituta fuerit, vtiq; neque esse neque intelligi potest, verùm abyssum quandam obscurissimã impermeabilémque cuique præ se fert: eodẽ propè modo, quo etiã à nobis suprà expositum est de non ente, quod scilicet penitus à quocumque esse distinctum sit: Etenim cùm primum, cui entis, vnitas, veri ac boni ratio conuenit, & ex cuius deficienti similitudine reliqua omnia entia vna, vera & bona sunt, ac dicũtur, ab intellectu nostro perfectè attingi nequeat, idcirco id quod in se simplicissimũ est, pluribus conceptibus conatur mens effingere, qui tamen ordinem quendam

inter se habeant, ac ita vt in vno reliqui eluceant vicissimque alius ex alio pateat. Quo fit vt demõstrationes entis plereque sumãtur ab vno & vnius vicissim ab ente, idémque de vero & bono cẽsendũ est, vt infrà docebimus. Horũ quoq; priuationes, seu cõtraria malueris dicere, pari pacto inuicem habent, quemadmodũ & habitus inter se. Nunc ad multitudinẽ redeamus. Multitudo aliquib9 conuenit plurali numero, hoc modo dicimus multos homines in foro esse, ac multas animantes in pratis, multásque res nunciãdas esse. Nonnullis conuenit multitudo numero singulari, sic dicere consueuimus, multum aerem, multam aquam, ac multũ ignem. Aliis verò conuenit multitudo, quamuis non in recto aut secundũ modũ prędicati, obliqua tamẽ, vt Socrates vnus tãtũ est, nõ multi, nec multus, ei tamen conuenit multitudo ratione partium, ex quibus cõstituit, ac etiã ratione accidentium, atq; effectuum, necnõ etiã ratione operationũ, nihílque tandem existit in rerũ natura, pręter primam omnium causam, in qua

non ſit aliquo pacto multitudo. Verùm omnes hi multitudinis modi ab vnitate continentur, quæ perfectiori modo exiſtit in reb⁹ perfectiorib⁹, vtpote qué etiam à multitudine magis diſtãt: imperfectiora verò, quanto vnius vnitatis habuerint, magis participant multitudinis. Illa igitur vt à primis ordiamur, quibus cõuenit multitudo plurali numero, vnum ſũt vnitate prędicati vniuerſalis, vt multi homines vnum ſũt in homine de ipſis prædicato, & multa animalia vnum in animali, & multæ res vnum in re. Sunt pręterea hęc omnia vnũ propter determinationẽ, ac finitionẽ multitudinis ſui: nulla nãq; multitudo actu eſt infinita: finitio verò in multitudine eſt ab vnitate nõ tamẽ ab vnitate quę principiũ eſt numeri (in pręſẽtia) etenĩ neq; de multitudine loquimur, prout eſt numer⁹, neque de vnitate illa quę eſt principiũ numeri) ſed ab vnitate de qua nunc loquimur, quę cum ente cõuertitur: nam per hanc vnitatem ſeptem ſunt tantùm ſeptem, & decem tantùm decem, non bisquíque aut quatuor & ſex, vt rectè dicit

Auicéna, i. quod ab vnitate quęlibet multitudo ad certam naturam diffinitámq; cõtrahitur, ne in infinitum & indeterminatum defluat, ac cõtrà vnitas ipsa, quę absoluta est, & eminenter cõtinet omnẽ multitudinem, cõtrahitur & determinatur ad certas & deffinitas naturas multitudinum. Quãobrẽ diuinus Plato multa de naturis rerũ ab Arithmetica mutuatus est. nam quãuis numerus & vnitas de quib' tractat Arithmeticus diuersum quodpiam sit ab hac multitudine & vnitate, de quibus nunc à nobis agitur, nihilominus & harũ proprietates in numeris & vnitate illa perspiciũtur. Hinc etiã Pythagorici posuêre numeros esse substãtiam rerum. Aliâs latius de hisce dicetur. Ea igitur quibus multitudo cõuenit numero plurali duobus his modis de quibus meminimus suprà, sunt vnũ: ac pręterea eorum vnumquodque per se sumptum est vnum, neque vllo pacto consistere multitudo posset nisi ex hisce cõstaret; quorum quodlibet per se sumptum esset vnum. Illa verò quibus multum cõuenit singulari numero, sicut di-

citur multus aer, multa aqua, ac multus ignis, & cætera huiusmodi, sunt magis vna quàm superius dicta. Nã preterquã quòd cõueniunt in vniuersali prædicato, sunt etiam vnũ numero: verùm quoniam facile diuidi queũt in plura numero eiusdẽ speciei ac naturæ, idcirco multum singulari numero eis cõuenit, vt eo pacto significetur vnitatem illam numeralem propinquam esse multitudini: & quamuis actu indiuisum sit eorum vnũquodque, tamen potentia diuisibile est in plura eiusdem naturæ: quo fit vt cõmodè dicere queamus, magnam aquã, magnúmque aërem, simúlq; vtrumque eorum multum; maximè omnium autem vnitas illis cõuenit, de quibus multitudo, neque plurali neque singulari numero prædicatur, vt vnus homo Socrates ac Plato, cæteráq; eiusdẽ modi: quãuis in his quoque insit pluribus modis multitudo. Nam & ex multis partibus cõstituta sunt plurimísque effectib' prędita, ac demum in operationes functionésq; varias destributa: ac in ea diuisione entis, qua in vnũ & multa diuiditur,

harum rerum vnitas accipitur, vt oppoſita multitudini. At illud vnũ quod enti æquale eſt, conuenit quibuſcũque multis, neque vlla multitudo ab ea vnitate penitus diſtincta eſſe poteſt. Ecõtra hoc vnum, quod competit tãtum rebus illis, quę & actu indiuiſibiles ſũt, necnõ potẽtia diuidi non queunt in plura eiuſdem naturæ, id eſt, quod capitur vt pars entis, atq; multitudini opponitur, quę & plurali & ſingulari numero prędicatur de nonnullis entibus, vt ſuperius diximus: ea verò quibus econtra vnitatem multitudini oppoſitam cõuenire aſſeruimus, longè inter ſe differũt in modo vnitatis: nam pleraque omnia, in quibus ſcilicet ineſt aliquo pacto multitudo, toti⁹ rationem habẽt, dummodo perfecta ſint, ac tota ſunt quædã. id verò quod ab omni eſt multitudine exceptũ, totum dici minimè poteſt, cùm partes nullo modo habeat: id verò tantũ conuenit primo principio. Cęterum ea quibus cõuenit ratio totius, quædam ſunt ante partes ſuas, ac ſeſe in parte explicant, quas infrà ſuam colligunt vnitatem, qualem Platonici

perhibent eſſe intellectū qui ſeſe in ideas rerum omnium explicat, quas etiam intra ſe colligit continétque. Nonnulla verò tota quamuis ſint ante partes ſuas, non tamē omnino eas intra ſe colligūt, immo ſeſe in aliena fundunt. Huiuſmodi ſunt animæ cęleſtium corporum quę corporibus illis actum, ac eſſe pręſtant: ſub has rationales hominum animi, qui nō tantùm ſunt actus corporum humanorum, verumetiā multas virium ſuarū explicant in corpora, vt ſenſitiuas potētias omnes ac vegetatiuas vires. Hunc modum ęmulantur brutorū quoque animaliū animæ quę perfectiora ſunt: quod Ariſtoteles in priori libro de Generatione cùm de augmētatione tractaret annotauit. Infrà hæc ſūt tota quę ſunt poſt partes ſuas, in quorum numero abſolutè conſtituendę ſunt etiam brutorum animę: hæc conflantur ex ſuis partibus, ac item vnaquæque partium ex ſuis quoque particulis. in hiſce infinitas materiæ apparet. Huius generis ſūt omnes formæ materiales, quæ ea de cauſa ſunt fatigabiles ac finitæ, tandémque corruptibiles,

ptibiles, à quarum ordine Aristoteles in octauo Physicorum vult exprimere primũ motorẽ eiúsq; argumentationis vim, qua hoc adstruit, Si quis hęc quę dixim⁹ non animaduerterit, proculdubio nõ attinget: necnon etiam ea quæ in Parmenide Plato ludit, cùm contraria elicere videatur, ac sequi ostendat, si vnum sit, si hæc oscitans quispiam legerit, minimè explicare poterit. Sed reuertamur ad multitudinẽ à qua diuertimus. Est prætereà alius modus multitudinis, quæ scilicet non multitudini sed paucitati opponitur relatiuè, ac id est multum, & dicitur, quòd habet multitudinẽ excedentem id quod satis esse videatur. Econtra paucum illud appellatur quod deficientem ab ea mensura, quę satis est, multitudinem habet. Horúmque propè eadem ratio est, quæ item magno & paruo inesse conspicitur. Accedamus demum ad eam multitudinem, quę est numerus, vt commodius postea de modis vnius ac de modis multitudinis, quod nunc interim præterimus, separato quasi tractatu agere queamus. Numerus quædam mul

titudo eſt quam vnitates metiũtur. quá-
obrem nonnulla conueniunt numero
ratione multitudinis, quę veluti quoddá
genus eſt numeri: quędam verò ratione
ſui ipſius, quatenus ſcilicet eſt numerus.
numero, ratione multitudinis, diuiſio
conuenit, nec vllus numerus eſſe poteſt
qui ſit indiuiſibilis. Et quoniam multi-
tudo exiſtere nequit, vt ſuprà diximus,
niſi ab vnitate contineatur, idcirco quili
bet numerus ſuam habet vnitatem qua
multitudo numeri compeſcitur ac diffi
nitur, eáq; quilibet numerus ab aliis nu-
meris differt, viciſſimque ipſa vnitas cõ-
trahitur ad certam naturam vnitatis, vt
in ſeptenario eſt vnitas ſeptenarii & nõ
quinarii aut denarii numeri. Prætereą
quælibet pars numeri à ſua vnitate con-
tinetur. Illud enim cuius diuiſio non ſi-
ſtit in aliquid actu indiuiſum, neque ex
illis cõſtare partibus poteſt neque ipſum
actu conſiſtere. Hæc igitur conueniunt
numero quatenus eſt multitudo quædã
in rerum natura exiſtens. At ſecundum
propriam ipſius numeri rationem ei cõ-
uenit quòd vnitas aliquoties repetita eũ

vt mensura metiatur:idcirco & numer⁹ & vnitas quę mensura est numeri perti net ad quantitatem:illud enim quod in vnaquaque re per se subiacet mēsurę est quantitas,quam cùm metiatur, item ali quod sui generis,necesse est vnitatem eā quę mensura est numeri, ad quātitatem pertinere. Mēsura etenim omnis,vnige nea est mēsurato .hac de re effectum est vt nōnulli ex priscis philosophis nō infi mi ordinis viri non distinguentes inter numerū & multitudinē, necnō inter eā vnitatem quę est principium numeri,& eam quę cum ente cōuertitur,posuerint substantiam rerum esse numeros,ac potissimū philosophati sint de naturis rerum ex numeris. Nos verò,sicuti nō dif fitemur, à numeris & ab vnitate quatenus multitudines sunt quædā, & quatenus vnum eandem enti naturam dicit, multa sumi posse argumenta quæ naturis rerum conueniant. Hæc enim transcendētia omnia, vt sæpe diximus,eādē naturam significāt, quam eorū quodlibet non perfectè sui significatione expli cat. Verùm in vnoquoque horū alia relucent.idcircóque cōmodissimæ demō-

ſtrationes de vno ab aliis ſumuntur, ac viciſſim aliorum ab vno: quomodo nos quoque proceſſu operis vtemur. ſicuti hæc inquam minimè diffitemur, ita cẽſemus erroneum eſſe, numeros aſſerere rerum ſubſtãtiam: cùm numeri, vt diximus, ſecundum propriã rationem perti neãt ad certũ genus, quãtitatis inquam. Numerus verò, quidam eſt numeratus numerus, quidam numerus numerans. Numerans numerus eſt diſcreta quãtitas abſtracta ſecũdum rationem à quauis materia, vt vnum, duo, tria, & cętera eiuſmodi: numerus verò numeratus eſt eadem quantitas certę materię applicata, vt decẽ homines, decem dolia, decẽ domus, aliáque huiuſmodi, in quorum ſerie eſt tempus. Cæterùm de hiſce omnib⁹ latius ab Ariſtotele in quarto Phyſicorum tractatur. Accedamus nunc ad modos vnius, itémque ad modos multitudinis, quos ſuprà omiſeram, atque ad hunc locum diſtuleram, Idem, ęquale ac ſimile pertinẽt ad vnitatem. diſſimile, inęquale, differens ac diuerſum, multitudini conueniunt: Simile vnum ſi-

gnificat in qualitate:ea namque ſimilia eſſe dicimus quæ eadem ſunt prędicta qualitate: æquale item vnum in quantitate dicit:ecõtra diſſimilia ſunt ea quę multa ſunt in qualitate, vt ſi vnũ album ſit, alterum nigrum : inæqualia verò ea quę multa ſunt in quãtitate, vt ſi vnum maius,alterum minus fuerit:Eadẽ verò ſunt illa quæ ſunt vnum ſubſtantia. Horum multi ſunt modi : Nã quædam eadem ſunt ſiue vnum ſubſtantia, ratione prædicati, quia ſcilicet idẽ habeant prędicatum quod pertineat ad eorum ſubſtantiam. Contrà nonnulla ſunt vnum ſubſtantia, ſiue eadem ratione ſubiecti, in quo ſunt aut de quo dicuntur. hinc fit vt quædam eadem ſint genere, nõnulla eadẽ ſpecie, alia eadẽ proportione, itẽ aliqua cauſa atq; origine, poſtremò nõnulla eadem numero ſunt. Illa quæ ſub vno genere cõtinentur, eadem ſunt genere : at eadem ſpecie ſunt illa quæ vna vltima ſpecie cõtinentur: hæc in forma conueniunt ac vnum ſunt forma : nam à forma rei ſpecies aſſumitur. Eadẽ verò proportione quæ conueniunt in prę-

dicato vno ſecundum proportionẽ de eis dicto, ſicuti os & ſpina ſunt proportione eadem, quoniam eam proportionem quam habet os ad animal, habet ſpina ad piſcem. Illa autem dicuntur numero eadem quę conueniunt in materia ſeu in ſubiecto. Atque huiuſmodi quandoque magis vnitè ſignificãtur, interdum remotius. vnitè, cùm vtrumque eorum quæ dicimus eſſe eadẽ numero, pertinet ad ſubſtantiam eandem, vt Socrates & filius Coriſci, hic homo & hoc animal rationale: magis remotè, cùm alterum pertinet ad ſubſtantiam, alterum ad accidẽs: quod ſi accidẽs id fuerit propriũ, magis vnitè dicentur eadẽ quàm ſi accidens fuerit accidens per accidens: Exemplum prioris, vt hic homo & hoc riſibile: Poſterioris, vt hic homo, alb⁹ hic, ſeu magnus hic: Remotiſſimè verò dicũtur eadẽ numero ea, quorum vtrũq; ſignificat accidens, vt magnus & albus eadem ſunt, ſi Socrates vnus vtraq; fuerit præditus qualitate. Id quod opponitˊ eidem eſt aliud ſeu diuerſum atque ad multitudinem pertinet. Et quoniã quot

modis dicitur vnum oppoſitorum, toti-
dem dicitur alterum , tot ſunt modi di-
uerſitatis quot ſunt idẽtitatis : quorũ ex-
plicatio ſatis cõperta eſſe poteſt ex his
quæ diximus de modis eiuſdẽ. Verùm
eſt illud animaduertẽdum, quòd quædã
tãtum ſunt alia ac diuerſa , quædã verò
cum hoc quòd ſunt diuerſa, dicũtur etiã
differentia. Diuerſa tantùm ac non dif-
ferẽtia ea dicuntur quę nõ cõueniũt in
aliquo vno prædicato , quod ſcilicet ſit
ad eſſentiam eorum pertinens, neque ſit
vnum vt ad eãdem coordinationẽ ſpe-
ctet: vt ſi dixero ſubſtantiã eſſe diuerſam
à qualitate , probè dixero : ſin autẽ ſub-
ſtantiam dicam à qualitate differẽtem,
non probè, niſi aliquid addidero, ratio-
ne cuius licet non ita propriè, vſitatè, ta
men poſſumus proferre ſubſtantiam à
qualitate differre, aut lineam ab albedi-
ne, vt .ſ. ſi addidero quòd differunt ge-
nere: nam vtrique conuenit eſſe in gene
re, ſeu etiam genus quoddã : aliud tamẽ esse
genus eſt ſubſtantia, aliud quantitas, ſic
coordinatione prædicamenti differunt,
quoniam tum ſubſtantia tum quantitas

pertinet ad coordinationẽ prædicaméti quamuis melius diceretur quòd diuerſa ſunt genere ſeu coordinatione, quàm ꝙ differant: tamen & ille modus loquẽdi receptus eſt in vſum: ſed ſi abſolutè nullo addito protuleris, minimè dices ſubſtantiam differre à qualitate aut lineam ab albedine, ſed diuerſam eſſe. Differentia igitur ſignificat vnum quodpiã eſſe quod vtrumque rerum differentium ſpectet, in quo tamen differant: quare ſi abſolutè nullóque addito differre quæpiã dicantur, neceſſe eſt vt ſint in eadẽ coordinatione, in qua tamen differentiã habeant; quod ſi eiuſdẽ coordinationis nõ fuerint, aliquid addatur neceſſe eſt, quod vnũ vtriq; eorum conueniat, in quo deinde differentiam habeant. ¶Contingit autem in rebus tum diuerſitas tum differẽtia ratione imperfectionis, ſecundũ quam accedunt ad multitudinẽ ac ab vno recedunt deficiúntque in eo, namq; omnia vnum ſũt, à quo cùm receſſerint, iam incipit apparere diuerſitas & oppoſitio in rebus, ſecundum quã dicitur de quaque re quod eſt ipſa & quod non eſt.

ipsa.verbi gratia,de homine quòd sit homo & quod nõ sit homo, id est quod nõ sit res quæpiã alia ab homine,de qua nõ homo prædicari queat:nam in ipso vno, homo est nõ homo, id est res quę est homo est illudmet ac vnum cũ rebus quæ non sunt homo. Etenim omnia in ipso sunt vnum, vt infrà pluribus docturi sumus. Ecce ergo quonã pacto oppositio quæ in rebus apparet originẽ traxit,quæ primò conspicitur secundum modũ cõtradictionis, deinde paulatim accedit ad habitum ac priuationẽ, præterea ad contrarietatem,demum ad relatiuè opposita, de quibus operæpreciũ erit si pauca quædam disseramus, quando de multitudine loquimur,quæ oppositionũ origo est. Oppositio contradictionis quæ omnium maxima est,& qua alij nituntur oppositionum modi, primùm apparet inter ens & non ens. & quoniã non ens purum nihil est in rebus, sed tãtùm cõceptione intellectus, idcirco huiuscemodi contradictionis oppositio primò ab intellectu ortum habuit,deinde cùm ab vno atque ab ente accedimus ad

multitudinem, & ad res alias de quibus non ens dici poteſt ob imperfectionem eis admixtã, intellectus rebus etiam huiuſcemodi oppoſitionem adaptauit ſecũdum affirmationem & negationem: vt ſcilicet quemadmodum ens primũ eſt ipſummet ens, non eſt autem non ens, ita vnaquæque res ſit tãtum ipſamet, nõ autẽ aliquid aliorum quæ non ſunt ipſa, ſiue entia ſiue non entia fuerint, quibus conuenit negatio illiúſmet rei. vt ſicuti verum hominẽ eſſe hominẽ, ita falſũ ſit hominem non eſſe hominẽ, cùm tamẽ non eſſe hominem cæteris omnibus cõueniat propter hominem. Hæc igitur oppoſitio contradictionis perfectè non eſt in rebus: ſed licet à re originem habeat, perficitur tamen ab intellectu ac præcipuè in ſecunda ſui operatione ad quam pertinet affirmatio & negatio. Ideo nullam rem inuenias contradictoriè oppoſitã alteri, quamuis de rebus illis contradictoria verè dici poſſũt, quã intellectus primò inuenit in ente & nõ ente puro, deinde trãſtulit ad cæteras quoque res. Incipit ergo ſtatim cum intellectu ſeu

conceptu diuiſionis quam mens concepit eſſe inter ens & non ens: deinde adaptata eſt rebus in quibus diuiſio erat ac multitudo huiuſmodi, prima oppoſitiō, cōtradictionis inquam, rebus applicata diuerſitatem rerum fecit, eáſque inter ſe diuerſas conſtituit. Subſtantia namque ea ratione diuerſa eſt à qualitate, quia de ſubſtantia verum eſt dicere quòd ſit ſubſtātia: ac de qualitate, hoc falſum eſt, verum autem quòd nō ſit ſubſtantia. viciſſim de qualitate dicere verum, eſt dicere quòd ſit qualitas, quòd tamē falſū eſt de ſubſtātia, ſed vera negatio huius eſt, ſubſtantiam ſcilicet non eſſe qualitatem. Ecce ergo quamuis res diuerſæ nō opponātur cōtradictoriè: attamē quod inuenitur in rebus præter intellectum huiuſmodi oppoſitionis, eſt rerū diuerſitas. Cōtradictio igitur ſtatim orta in intellectu poſt conceptum diuiſionis quæ eſt inter ens & non ens, quæ etiam tantum ſecundum rationem eſt, ſecundum rem minimè, quoniam nō ens in re eſſe nequit ſed tantū ratione concipitur, veluti quoddam ens, enti vero oppoſitum,

concomitatur veram diuisionē,ac multitudinem rerum quam nos non probè concipimus, nisi contradictoriè innixā. Hactenus satis sint ea quæ ad contradictionem pertinēt. Post contradictionis oppositionem sequitur oppositio quę est inter habitū & priuationē, in qua quāuis priuatio sit nō ens oppositū habitui, nihilominus in intellectu priuationis connotatur subiectum capax illius habitus,cui opposita fuerit priuatio. Habitus ergo & priuatio cùm in subiecto conueniāt,quod à priuatione significatur,minus inter se discrepant quàm contradictoriè opposita,quæ quatenus sic opposita intelliguntur, in nullo conueniunt, sicuti non ens in sui ratione nihil dicit, quod enti conueniens sit. At cæcum notat oculum, qui sicuti cęcitatis, ita visus subiectū sit,sic surdum dicit aurē,eadémque ratio est de omnibus priuationibus. Quamobrem deficiunt priuatiuè opposita ab oppositione contradictorum, priuationes verò in duplici sunt differētia, vt dicit Aristoteles: nam quædā primò respiciunt formam & significāt in subie

cto eo proptio corruptionẽ quandã seu deprauationem formæ,quæ natura subiecto illi debetur,ordinémque ad formã habet:nõnullæ verò priuationes primò respiciunt subiectum ad quod ordinem primũ habent:neq; in eo subiecto oportet præextitisse formam , deinde corruptam esse aut saltem in generatione deprauatam : sic tenebrę se habent ad lumen,& immusicum ad musicum,inalbùmque vt ita dicam ad album : huiusmodi verò priuationes posteriores illæ sunt ex quibus est generatio , ac quæ ab Aristotele in primo Physicorũ dicũtur, Tertium principium esse rerum generabilium &corruptibilium, licet per accidens principium sint: ex prioribus verò priuationibus habitus proprii generationúmq; quę fuerit,immo à priuatione ad habitũ, nõ est regressus,quemadmodum in Prædicamentorum libello Aristoteles dicit , nisi prius resolutio fiat ad materiã priorẽ:verbi gratia, ex cæco secundum naturam nullus potest fieri videns,ac ex mortuo viuum.Qua in re satis mirari nõ possum Platonem in Phę-

done hâc rationem adduxisse ad animæ immortalitatem adstruendã: ac si sicuti mortuum fit ex viuo, ita res & viuũ ex mortuo fieret, cùm generationes sint ex oppositis. nimirum ea ratio pręterquã quòd in aliis assumptionibus quas assu mit non satis certa est, in hoc tamen lõgè videtur nos fallere quòd accipiat generationẽ habitus, esse, ex illis priuationibus, ex quibus secundum naturam vt dixi nõ est regressus ad habitũ. Priuatiua hæc oppositio si adhuc magis recesserit à non ente atque ad ens accesserit, parit oppositionẽ cõtrariorũ: nam cùm formæ seu perfectionis cuiuspiam priuatio, non tãtùm nobis significauerit atq; inuenerit commune quoddam subiectũ cum habitu, seu communem quandam naturam, sed præterea distantiã quampiam ab habitu seu ab forma opposita, iam incipit suboriri ac apparere cõtrarietas, secundum quã alterum cõtrariorũ se habet vt forma atque vt habitus, alterum verò vt priuatio illius habitus in ea natura, non tamen vt quęuis priuatio, sed vt priuatio quæ ab habitu distet:

distantia verò esse non potest nisi priuatione illa aliquod positiuum significetur: nam inter ens & non ens, nulla est distantia nisi secundum rationem. at distantia ea quę secundum rem sit, necesse est vt existat inter entia. Hac igitur ratione priuatio ad contrarium descēdit: sicuti ergo priuatiuè opposita deficiunt ab oppositis contradictoriè, quia priuatio accedit ad ens, ita contraria deficiūt à priuatiuè oppositis, cū necesse sit contrariorum vtrumque ens esse. Ac licet quæuis distantia in eadem potentia seu natura generis cōtrarietatem aliquam faciat, vera tamē contrarietas existit in maxima distantia. Vnde licet nobis diffinire cōtraria ea esse, quæ sunt opposita maxima inter se distantia. Ex qua diffinitione colligitur huiusmodi verā contrarietate vnum tātùm esse vni contrarium, quia vnius distantiæ duo tantùm extrema esse possunt: ea verò quæ maximè distant extrema sunt, reliquorū nullum alteri collatū maximè ab eo distare dici potest. Ideo cuiuis compertum esse hac ratione debet vnum tantùm vni cō-

trarium esse, reliqua verò inter illa duo extrema posita quamuis oppositionem inter se contrariam habeant, contraria tamen inuicem non sunt, nisi sicuti medium medio aut extremo itidē mediū. Ex his palam est illud, effici, omnia contraria esse in eodem genere, ac differre secundum formam seu secundum speciem: genus namque potentiam dicit, quā eiusdem naturæ esse oportet in his quę sunt eiusdem generis: quoniam potētia sumitur à materia, necesse est ea quæ sūt eiusdem generis conuenire in materia: genus etenim quamquam significet cōpositum ex materia & forma, vnde prædicatur in recto de specie, id compositū tamen exponit secundum indeterminationem quandam quæ pertinet ad potētiam quæ determinatur subinde ac diffinitur differentiis, quibus indeterminatio illa, vt ita dicam, ac potentia ad diffinitas species contrahitur: nec eiusdem speciei est genus contractum ad vnam speciem, cum ipsomet genere ad aliam speciem determinato: nō enim animal in homine eiusdem est speciei cum animali

mali quod est in boue, quia indetermi-
natum genus, vt puta animal nullius per
se est speciei determinatæ, sed contrahi
tur differẽtiis ad speciem determinatã:
quamobrem manifestum est quàm falsa
sit eorum positio qui voluerunt genus di
cere formam quandam propriam re di
stinctam à forma speciei. Nam hi fateã-
tur etiam oportet, speciem non dicere
eandem naturam cum genere, sed natu
ram quandam superadditam, nec diffe-
rentias contrahentes esse per se illius ge
neris: sed extraneas ac per accidens: ac- Sicuti
si quantum diuideretur per album & ni-
grum. Vnã ergo candémque naturam
fateamur significari à genere & à specie:
sed à specie determinatã & in actu, à ge-
nere indeterminatam & in potẽtia. ve-
rùm de his satis. Reuertamur ad cõtra-
ria quæ propriè sumpta sunt eiusdẽ ge-
neris differúntque secundum formã &
speciem. Hisce illud addendũ est, quãuis
genus semper diuidatur per differentias
contrarias, quę scilicet se habẽt per mo
dum habitus & priuationis, licet priua-
tio illa distantiam quandã dicat ab ha-

bitu, ac propterea significet positiuum quodpiam, non tamen semper species differentiis contrariis cōstitutas inuicē cōtrarias esse. Nam differētiæ cōparātur generi per modum formæ contrahētis: sicuti ergo qualitates contrariæ idem subiectū informāt ac contrahunt, altera vt habitus, altera vt priuatio, ita videnť differentiæ habere se ad genus, quapropter in eis est sēper contrarietas: at species constitutę multotiens non sic vicissim habēt: qua de causa dicimus substantiæ nihil esse contrarium, necnon quantitati. propriè cōtraria sunt hæc quę descripsimus. Nonnulla etiam contraria dicuntur, quę tamen pertinēt ad eādem speciem, aliqua verò etiam genere differunt. Prioris modi sunt masculus & fœmina quæ eiusdē sūt speciei, neq; forma differunt, sed tantùm his quæ pertinent ad materiā: nā aliquibus partibus corporis discrepāt. Corruptibile verò & incorruptibile dicuntur contraria, tamen differunt genere, quia differunt in potētia quę ad genus pertinet: nā corruptibile id est & dicitur quod potentiā habeat

// materiam tinent

ad corruptionẽ,& hęc à materia est. Incorruptibile verò dicitur quia huiusmodi potentiam nõ habet, quare nec eãdẽ materiam. Ecce ergo qua ratione genere differunt, nam à materia sumitur genus,& hanc eiusdẽ rationis oportet esse in omnibus quæ sunt eiusdem generis: differant ergo genere necesse est corruptibile & incorruptibile: Nec cõtrarietas proprie huiusmodi attribuitur, nisi secundũ rationem, quia ratio accipit illud in quo conueniunt: vt vnum licet re non sit vnum, verbi gratia vt dicamus corpus seu materia corruptibilis ac incorruptibilis, similiter in masculo & fœmina accipit sexũ, vt ita dicam tanquã genus quod cõtrahatur differẽtiis maris & fœminę, tanquam formis diuersis. Quamobrem vnum & multa non dissimili ratione contraria dicere possumus, quia videlicet ratio nostra accipit ens vt vnum quodpiã quod cõtrariis quasi differentiis diuidatur. ¶Hactenꝰ de contrariis dicta sufficiãt. ¶Accedamus ad relatiuè opposita, de quibus pauca quædã perstringẽda sunt, cũ entia quæ à primo

principio effluxere,multa diuersáq; sint: quædam ita se inuicem habent vt tantū mutuum quēdam ordinem mutuáque habitudinem præ se ferant: nōnulla verò quamuis ordinem quendā atque habitudinem habeant ad alia,non tamen contrà viciſſim hęc ad illa ordinem vllum habitudinémue vllā obtinēt. Inter quædam demum secundum naturam neque mutuus est ordo neque altera ex parte tātum,nisi si quando ab intellectu nostro concipiantur veluti ordinē inter se habentia:hinc ortum ducit omnis relatio,omniáque opposita ad aliquid dicta sunt ex hoc fonte. Inter ea quibus viciſſim secūdum naturam habitudo est, etiam relatio existit secundum rem.huiusmodi verò habitudo vel est ratione actionis & paſſionis, vel nititur vnitate ac multitudine. Relatio ea cuius fundamentum est actio & paſſio, vel vtitur actione & paſſione, veluti quæ absit & præsens sit, vel tanquā quæ pręterierit, aut demum potentia ac facultate istiusmodi actionis paſſionísue. Exemplum primi modi est vt calefaciens & calefa-

ctum, amans atque amatum, cæteráque eiusmodi: secundi ordinis relationum exemplum, vt pater & filius: Pater nãq; dicitur non quia generet, sed quoniã generauit filium: filius verò quòd generatus sit. tertii modi exemplum, vt dominus ac seruus: dicitur etenim dominus propter facultatẽ agendi in seruũ, seruus verò, quia pati potest à domino. Hęc prima est species seu modus eorum quæ sũt ad aliquid: secũda, vt diximꝰ, nititur vnitate multitudinéue: res enim multæ ac diuersę quę vnitatẽ quandã inter se habent, seu in substantia seu in quãtitate sit, hęc vnitas, inter se habent habitudinem vnitatis. Huius generis sunt similia, æqualia, eadem, sunt genere siue specie seu ob materiam ac subiectum eadem fuerint. Econtra quorumdã habitudo est secundum multitudinem ac diuisionem quãdam, & inæqualia, dissimilia, differentia seu diuersa. Tertius relatiuorum modus ille est atque inter ea in quibus ex vna tantùm parte est habitudo secundũ rem, ex altera verò parte habitudo non est, neq; ordo vllus re-

siue

ut

ſpondet niſi ſecũdum rationem noſtrã noſtrúmque intelligendi modũ. huiuſmodi verò relatiua dicũtur ſe habere vt menſura & menſuratum:nã menſuratũ inquantum huiuſmodi habitudinem ac ordinem habet ad menſuram ſui: econtra verò menſuræ ad menſuram re nulla eſt habitudo,ſed ſi fuerit aliqua, eſt ſecundum rationẽ noſtram.huius rei exẽpla frequentia nobis occurrũt quotidie in hac ciuili vita,vt omittã interim rerũ naturam.Si quis enim Regem comitat', is equidem comes eſt Regis, atque habitudo ipſius ad Regem eſt ſecũdum rem: ecõtra verò ſi dicamus Regẽ priuati comitem eſſe, qui officii gratia Regem domo deducit,hæc vtique habitudo ſeu relatio Regis ad priuatum comitem non eſt niſi ſecundum rationẽ:hoc pacto cæterę res omnes ſe habent ad illum optimum,quoniam relatio rerum ad primã cauſam eſt ſecundum rem.At relatio vicisſim primę cauſę ad res alias non eſt niſi ſecundum rationem: nec tamẽ propterea cõcedẽdum eſt Deum eſſe cauſá rerum aut dominum non re ſed rationę

nostra. Nã re quidem est causa ac dominus, quia terminus quidam est habitudinis ac relationis aliarum rerum ad ipsũ: sicuti enim cętera re habent ad Deum habitudinem, ita etiam re non ratione Deus est illius habitudinis terminus, ac propterea re dominus est & causa omniũ. Quòd si hisce nominibus velimus significare habitudinem Dei ad res alias, quam nos concipimus & quam more aliorum relatiuorũ adaptamus primo principio, vtique hęc non erit secũdum rem, sed ratione nostra opposita: quomodo etiã dicere possemus Regem comitem esse cuiuspiã priuati. Ecce ergo quonam pacto in hoc tertio modo relatiuorum non est relatio secundum rem præterquam ex vna tantùm parte, ex altera verò vicissim non respondet relatio nisi rationis. Eis verò in quibus nõ est quispiam ordo neque aliqua habitudo secũdum rem, si relationes affingãtur, rationis opus erit. similiter si quis eandem rẽ cõceperit duobus modis, ac eo pacto videatur eiusdem ad relationem esse, certè non erit nisi secundum rationem no-

ſtram: quia habitudo quæ re ſit, requirit ea inter quæ ſit habitudo, eſſe etiam re diſtincta. Illam verò quæſtionem, an ſcilicet relatio in re, quæ relatiuè dicitur, aliquid addat pręter fundamētū relationis: & ſi nō addat, quonam pacto relatio ab aliis prædicamētis diſtinguatur, nūc omittendū reor: infrà fortaſſe nonnulla.

LIBER TERTIVS.

TRactatui de vno atque ente ea ſpeculatio proxima eſſe iure videri poteſt quæ fuerit de vero ac bono: nā omnes res quæ quoquo pacto ſunt, vtriuſque eorum ſunt etiam participes. etenim Ariſtoteles in ſecundo libro Primæ philoſophię inquit, Vnumquodque ita ſe habet ad veritatem, ſicuti ſe habet ad eſſe: & in primo Ethicorum itidem dicit bonū dici æqualiter enti: idcirco nobis quibus inſtitutum eſt tractare de omnibus entibus, ac de eorum principiis, quatenus ſunt entia, nequaquam ſunt omittenda illa quæ cuique enti conueniunt: præſertim quoniam, vt diximus ſuperius, cùm

nequeamus vnico cõceptu attingere id quod in primo ente eſt ſimplex atque vnicum, pluribus, quorum quiſq; deficiens eſt, id aſſequi conamur. Verum autẽ ac bonum primò videntur deducta ad entia ex facultatibus animæ, intellectu inquam & volũtate, quarum neutra eſt determinati cuiuſdam generis, ſed omnia entia pertingit. ac intellectus ea ratione videtur attingere reſpiceréq; ens, qua ſcilicet verũ eſt. volũtas verò in omne ens fertur quatenus boni rationẽ habet. hinc vtriuſq; cõceptus atque appellatio emanauit ad entia omnia: inde poſtmodum euenit vt propria etiã ratione vtrumque conſpexerimus eſſe in entib⁹, longè priori illa qua ineſſe entib⁹ vtrũq; eorum diximus ex facultatibus animæ ſumpta. Ceterùm quoniam intellectus prior eſt volũtate, videtur etiam tractatio de vero eam præcedere debere quæ eſt de bono. At ecõtra, quoniam res nõ intelliguntur niſi ſecundum quòd ſunt in intellectu: voluntas verò fertur in bonum ſecundum quòd eſt extra volũtatẽ & in rebus ipſis extat (quod ita eſſe aſſe-

rit Aristoteles in sexto libro Primæ philosophiæ: inquit enim, verum & falsum sunt in intellectu, bonum & malũ sunt in rebus, res verò omnes prius in se ipsis sunt quã in intellectu: idcirco alicui videri possit, tractatus de bono ei præferri debere, qui est de vero: sed quoniam nos de vtroque eorum nobis agendum duximus, eo præcipuè modo quo cõueniũt entibus, qui alius est ab eo quo ex facultatibus animę vtrumque eorũ deductũ est ad entia: ac ratio veri hoc pacto sumpta, vt videbimus infrà, maximè coniuncta sit rationis vnius, idcirco putamus de vero prius agẽdũ esse, postmodũ accedemus ad tractationẽ de bono. Verum igitur primo apparuit intellectu, nec tamen promiscuè in quauis eius operatione, sed in ea quę cõpositio ac diuisio dici consueuit, in qua etiam est affirmatio & negatio: nã vt Aristoteles in pluribus locis testatur, ac luculenter Plato in Cratylo, cõceptu simplici neque dicitur verũ neque falsum: vt puta si quis dicat hominem aut pecudẽ siue marmor, acsi pluriũ rerũ imagines depictas habeas,

ac earum quamuis depromas, certè nec veritas nec falsitas ibi cõspicitur in simplici ea prolatione imaginum. At si cœperis imagines adaptare rebus, atque cũ exemplaribus componere, & bouis imaginem adaptaueris equo, alter verò boui, confestim prodit veritas ac falsitas, tuámq; compositionẽ, seu adaptationẽ malueris, dicemus falsam: alterius verò qui bouis imaginem coniunxerit boui, vt exemplari, asseremus verã fuisse: nõ dissimili ratione si bouẽ aut equũ hominémue conceperis mente, vtique in ea conceptione nec falsitas nec veritas vlla apparet: at si mente incipias alteram alteri componere, vel secundum affirmationem, aut secũdum negationẽ, iã incipiet tibi elucere veritas falsitásq;. Sed postmodum cùm primę operationis intellectus simplex cõceptus ab aliqua re sit deductus, & cuiusdã entis imago sit, dicimus quidem simplicem intellectum cium verum esse, quia eo attingimus rem illã cuius conceptum habemus: non tamen propterea confitendum est in simplici cõceptu veritatem vllam esse. Multum

namque hæc differunt, quoniā simplici illa intelligētia non exprimimus quòd attingamus rem cuius conceptum gerimus, seu quòd non attingamus: non est ergo in conceptu simplici veritas vlla, licet cōceptus simplex sit verus, quemadmodū in tertio libro de Anima Aristoteles dicit asseuerans intellectum ipsius quicquid est semper esse verum. Hîc tamen aduertendum, quòd veritati huiusmodi simplicis intelligentiæ non opponitur falsitas, sed ignorantia: quemadmodum item Aristoteles testatur in nono Primæ philosophiæ: nisi simplex is cōceptus compositionem aliquam in se habeat, ratione cuius dici posset falsus: vt si quis existimaret deffinitionem alicuius rei esse animal insensibile: huiusmodi ergo est veritas intellectus quę primùm nobis illuxit: inde deducta est veritas ad res ipsas: ex habitudine tamen quam habēt ad intellectum prius, deinde postea diuersa etiam quadē ratione, quā exponemus paulo inferius. Ad intellectum verò res duobus modis referri possunt, aut sicuti effectus illius intel-

lectus ad quē referuntur,seu ſicuti cauſę intellectionis ac ſciētiæ.Res omnes quę natura conſtant intellectui noſtro collatę ſe habent vti cauſę intellectionis ac ſcientiæ:nam cognitio noſtra gignitur à rebus à quibus ītellectionē haurimus. At res artificio cōfectę intellectui artificis collatę ſe habēt vt intellectus ad cauſam: nam ſecūdum ideam ſeu formam domus mēte artificis cōceptā,domus cōſtituitur: ſimili ratione ſtatua omniáque quæ huiuſmodi conſtant. Ab intellectu igitur ad res ipſas deducta eſt veritas,vt quędā verę dicantur res,quædam falſæ. ad illas res quæ natura conſtant,ac ſunt cauſæ intellectionis noſtrę veritas ac falſitas quodammodo per accidens ac remotè attribuuntur, quoniam res nō per ſe habent habitudinem ad intellectionē noſtram, ſed ſicuti menſura ad mēſuratum,de quo modo habitudinum ſuprà diximus. Verę ergo res dicūtur quæ aptæ natę ſunt gignere in nobis cognitionē veram:at falſę quę in ſe aliquid habent, vnde facile decipi poſſumus:ſic dicimus verum hominem:pictum verò,dicimus

falſum hominem. Eadem ratione verũ aurum, & aurum pigmentum dicimus aurum falſum:falſum etiam hominem appellamus mendacem & fictũ ratione non diſſimili.Hoc ergo pacto ab intellectu noſtro ad res natura cõſtãtes deducta eſt veritas ac falſitas. At ea quę arte confecta ſunt, cùm ſint effectus mentis artificis arte prędití, ac ab arte pendeãt magis propriè atque intimius, vera falſáue dici queũt ex intellectione noſtra. dicimus namque veram domum quæ reſpondet ideę domus conceptę,falſam verò domum quæ deficit ab idea illa, à quo modo paulatim latius ſerpit veritas ac falſitas.Nã cùm vnuſquiſque effectus ſimilitudinem gerat ſui principii,is effectus qui principio ſuo accedit,verus appellari poteſt:at ille qui deficit,falſus: ac quanto magis effectus acceſſerit ad cauſam,tanto plus etiam veritatis obtinebit: quanto verò defecerit, tãto quoque magis obtinebit falſitatis.Cęterùm quoniã omnia entia depẽdent à primo ente tãquam à cauſa efficiente(vt infrà lucidiſſimè efficaciſſimęque rationibus

probabimus) ac quãdam entis primi ſimilitudinem adſequantur, idcirco veritas adæquata eſt entitati, vt vnũquodq; ens etiã verum dicatur: atq; ea ratione. qua ens vnumquodque deficit ab ente primo, tanto etiam minus compos ſit veritatis: atque ad falſitatem accedat ſicuti accedit ad nõ eſſe. Hinc apparet illud quod paulo antè dicebamus, verum valde propinquũ eſſe vni. Nãque quãto effectus magis eſt vnus cum cauſa, tãto etiam magis obtinebit veritatis. inde fit vt quoniam primum principium eſt maximè ſibiipſi vnum, neque ad aliud, ſed ad ſeipſum refertur, ſicuti eſt maximè ens, ac maximè vnum, ita etiam ſit maximè ac præcipuè verum, vtpote quòd ſit omnibus aliis cauſa entitatis, vnitatis ac veritatis: ipſum verò ſibiipſi, & à ſeipſo ſit ens, vnum ac verum. Quapropter Ariſtoteles in ſecũdo libro Primæ philoſophiæ inquit eandem eſſe in vnoquoq; diſpoſitionẽ entitatis ac veritatis, quẽ locũ ſuprà adduximus. Quãobrem prima quæque principia entium quia ſunt maximè entia, maximè quoq;

vera esse. Ergo ex hisce cōpertum cuilibet esse potest, verũ dici ęqualiter enti: de quo quoniam satis dictum videri potest,pro modo huiusce compẽdii, paucis à nobis agẽdum est de falso,quod opponitur vero. Falsum,sicuti etiam verum, primò deprehendimus in intellectu: ac in secũda operatione intellectus, quæ siue fiat cōpositione siue diuisione ac negatione,si non respondet rei quã significat,falsa est & nuncupatur: prima verò & simplex mentis intelligẽtia licet dicatur vera , falsa tamen meritò dici non potest,ni si per accidẽs, ratione alicuius compositionis in ea existentis , vt suprà diximus. Quãobrẽ in nono Primę philosophię libro Aristoteles dicit,huiusmodi veritati primorum intellectuum non opponi falsitatem , sed ignorantiam. Ad res postmodũ deducta est falsitas. Ac primùm falsę quædam dicuntur, eò quòd natæ sunt deceptionem párere ac falsitatẽ, vt falsum aurum auri pigmẽtum, & fel falsum mel: inde falsitas etiã transferri potest ad effectus illos qui deficiũt à causa sua, vt sicuti quatenus causã adsequuntur

ſequũtur,dici poſſunt veri,ita etiã quatenus à cauſa deficiunt falſi nuncupantur ac veluti ſpurii: de huiuſmodi falſitate tractare pertinet ad primũ philoſophũ, quẽadmodum etiam tractatio de vero, quod falſo huic opponitur, eſt philoſophiæ primæ. Hoc igitur falſum ad multitudinem pertinet,& ad non eſſe. nam ſicuti verum dicit indiuiſionem & vnitatem effectus cum cauſa,ita contrà falſum diuiſionem ſignificat quæ multitudinis eſt & nõ entis:& quemadmodum ea ratione qua vnũquodque aſſequitur aliquã ſimilitudinem entis, dicitur ens, ac econtra qua ratione deficit à perfecta ratione entis dici poteſt non ens:ita etiam quatenus vnũquodque attingit ad ens,dicitur & concipitur vt verum:quia tamen quoduis à perfecta ratione entis deficit,idcirco in vnoquoque eſt falſitas, præterquam in primo principio omniũ: & ſicuti nõ ens non exiſtit niſi in quopiã ente, & multitudo non conſtat niſi in quapiam vnitate,ita etiam falſum minime conſtat præterquam in quopiã vero, vt exploratum cuilibet facile eſſe poteſt.

illud autē quod penitus falſum eſt neq; in vlla parte nititur vero, vtique neque dici neque intelligi poteſt, verū pertinet ad abyſſū illam multitudinis à qua omnis vnitas ſit remota, & ad denſiſſimas tenebras non entis, nequaquam ab acie mentis penetrabiles. de vero & falſo hactenus. poſtremò nunc loco de bono nobis agendū eſt. Boni conceptus quemadmodum ſuprà diximus, principiò deductus eſt ab appetitu, quod ſuperius annotauimus, vt ſcilicet diceretur bonum, in quod appetitus fertur. quamobrem Ariſtoteles in principio Ethicorū dixit, bonum eſſe quod omnia appetūt. Sed quoniam appetitus tendit in res prout in ſe ſunt, non autem ſecūdum quod ſunt in appetitu, ideo bonum magis attinet ad res ipſas, quàm verum: quoniam intellectus rem quampiam non intelligit, niſi prout res eſt in intellectu intelligēte. Bonum igitur ſignificat id quod appetibile eſt: Verùm poſtmodū cùm ad vlteriora intellectus proceſſit, inſpexítq; nihil eſſe appetibile prærerquā perfectū, & inquantū perfectionē quandā habet, poſt

primum illius conceptum boni & post rationẽ appetibilis, adinuenit atque applicuit cõceptum boni, perfecto, rei cuicũq;, quæ perfectionis esset cõpos. At cũ omne ens quatenus est particeps entis, sit etiam perfectionis esse cuiuspiã particeps, omne ens concepit vt bonũ quodpiam: sic bonum enti æquum factum fuit, quãuis aliam rationem dicat ens, aliã verò bonum: id namque quod suprà dictum est, pluries quoq; est repetendum, 37
eò quòd intellectus nostri cõceptus deficiunt à simplici illo cui hæc omnia primò conueniunt: idcirco ad id quod simplici intelligẽtia adsequi nõ potuimus, multis cõceptibus peruenire conamur. Bonum ergo idem est cum ente & vno: sed ratio boni alia quædã est ab vtriusq; eorum ratione: nam bonum perfectum quoddam dicit: hoc verò neque ens, neque vnum primò significat, licet, vt sæpe diximus, in vniuscuiusque eorum ratione appareat ratio aliorum. Cùm igit̃ ita se habeat ratio boni ad ẽtis rationẽ: hinc est vt quãuis bonũ æqualiter enti dicatur, nihilominus ens simpliciter, &

bonum simpliciter differunt: nã per eũ actum quo vnumquodque existit, id est per actum & formam substantialem res est simpliciter: per actum secundum & vltimam perfectionem res est secũdum quid, non simpliciter: is nãque actus posterior accidens est: econtra verò per vltimam perfectionem & actum secundũ res est bona simpliciter: per actum verò substantialem est secundum quid bona: quoniam ratio entis sumitur ab eo, ídq; primò significat, quo aliquid existit, ac ratio boni sumitur ab eo, quo quodpiã perfectum sit & consummatũ. idcirco cùm actu substantiali res existant, actu verò secundo qui accidens est, minimè, sunt quoque entia simpliciter & absolutè ab actu substantiali nõ ab actu secundo. At quoniam vnaquæque res consummata & perfecta est sua operatione actúque secundo, non autem forma substantiali & actu primo, ideo vnumquodque est simpliciter bonum per actum secundum, qui posterior est, nõ autẽ per priorẽ substantialem scilicet. Quoniã ergo ratio boni in perfectione cõsistit, perfectũ

verò quatenus est perfectum, & est appetibile, & perfectionem suam communicat eis quæ capacia illi⁹ sũt: ita nãq; Aristoteles dcit in secundo ac tertio libro de Anima, quòd animatũ cùm ad perfectionem peruenerit, gignitiuũ est sui similis, idcirco bonum meo iudicio pręter rationẽ finis quã dicit, est etiam appetibile, significat prætere a rationẽ causæ efficiẽtis, quoniã vt diximus, perfecti est suam perfectionẽ capacibus eius impartiri: atque ex hac boni ratione deductum est vt dicatur bonum esse communicabile boni nõ esse inuidere boni esse amare. Huiusmodi omnia, vt ego cẽseo non ita videntur conuenire bono, prout est appetibile, & prout dicit rationem finis, quemadmodum conueniunt bono, quatenus perfectum est: perfecti namq; est perficere, ac suam perfectionem aliis impartiri. Omnia verò hæc præcipuè inueniũtur in primo & summo bono, in cæteris verò bonis, prout sũt bona, pro cuiusque captu. Hisce hactenus demonstratis compertum iam cuicunque esse potest, quãuis vnumquodque quod est,

quatenus particeps est entitatis, esse etiá particeps bonitatis: nõ tamẽ propterea verè & propriè posse dici bonũ nisi perfectionẽ eam adeptus fuerit quę ipsi natura debeatur: ea verò quæ deficiunt à perfectione natura sibi cõueniente, nequaquã posse dici propriè bona: ideò ex huiusmodi priuatione malum originẽ habet vt inferius ostẽdem⁹. Bonum igitur quoniã appetibile est, & quia ex perfectionis redundantia impertiri his quæ capacia sunt bonitatẽ suam quærit, ideo ex bono originem trahit amor quẽ iuxta duplicẽ eam boni rationem duplicẽ quoque nõ iniuria ponemus: nã quoniã bonum appetibile est, idcirco vnumquodque appetit amátq; bonum suum: hic autem amor nõ omnino plenus est, sed natus, vt inquit Plato in Cõuiuio, ex abundãtia & penuria. Etenim quoniã amãs perfectionis & bonitatis capax est, ideo hac in parte videtur abundãs esse: (nam quoddam bonum est quędámque perfectio esse boni capax) quatenus verò eo caret quod assequi cupit, videtur esse indigẽs: quando verò bonum quod

appetebat fuerit quodpiã consecutũ atq; in eo quiescat & cesset prior ille amor qui desiderium quoddam est illius potiundi, & voluptas consequitur, quæ est quædam quies in bono concupito prius, cuius cõpos sit factum. Alter verò amor radicẽ habet in bono, non quatenus appetibile est, sed ratione qua perfectum est. Huic amori in amante nulla est cognatio cum indigentia, immo totus est in perfectione & redundãtia perfectionis cõstitutus: sed si locus fuerit indigẽtiæ, erit in re amata, modo prorsus priori amoris speciei opposito: nã in amãte indigentia erat, in amato abundantia. Hic econtra est, ac quidem longè perfectior est posterior hic amoris modus: ille namque qui amat priori eo amoris genere, bonũ quod appetit, sibi, nõ amato cupit. At illud quod perfectum in se est amátque vt impertiatur bonũ quod possidet, verè ac propriè nõ se amat, neque sibi bonũ cupit, sed alteri. huiusmodi verò amor naturam boni cõsequitur, sicuti risibilitas naturam hominis. Qua in re mihi videtur Auicenna valde la-

borare neque ſatis attigiſſe huius amoris naturam: ac propterea neque ſatis perſpexiſſe quęnã ſit boni, ac perfectione redundantis natura. in eo nãque loco vbi tractat quomodo res à primo prĩcipio productę fuerint, videtur non poſſe ſatis intelligere quonam pacto agens dicitur quodpiam ex propoſito ni agendo ſibiipſi bonũ nõ quærat: multũq; in hoc modo vertitur, tãquam amor omnis ſignificet in amante indigentiã quãdam, cuius perficiendæ gratia amet. At nos dicimus perfectum ac redundãs bonum amare, atque ex amore agere, non vt ſibi bonũ cupiat aut quærat, verùm vt his impartiat, quæ capacia ſunt. Quinimmo hic amor in bono exiſtẽs excitat ſecundum amorem in indigente, facitq; vt indigens ac perfectibile perfectionẽ ac bonum ſuum cupiat, quęrat ac tandẽ adipiſcatur. Longè melius Plato in Thimeo, Cauſam etenim productionis rerũ cùm adferret, inquit, conditor, optimus erat: ac optimi non eſt inuidere: nã inuidia procul abeſt à natura perfecti & à natura potioris illius amoris quo bonũ

aliis quæritur:ſed cum eo amore qui indigentis eſt,ſatisconuenire inuidia poteſt: qui ſi expellere voluerit inuidētię virus,neceſſe eſt vt pro viribus, priorem illum amorem æmuletur, vt ſcilicet qui amat bonũ cupiat capacibus boni,ſiue id iam adepta ſint, ſiue deſiderio in id ferãt, quod ab ipſo tribui illis queat, vel ab alioquopiã.Cæterũ de modo ꝓductionis rerũ à prima cauſa,ac de amore,plura ꝓceſſu operis à nobis dicẽt. Negotio de quo in pręſentia agimus, hęc ſint ſatis, ſi illud tantũ adiunxerimus vtrũque amorem extaſim amãtis facere. Nã in poſteriore amoris genere, quo aliquid cupitur vt bonum & appetibile, amatũ fit forma amantis, qua ratione neſcio quodam pacto amans in amatum tranſformatur, ac extra ſe fit. Non diſſimili modo in priori quoque amoris genere quo bonum amat ea quæ ſunt perfectionis capacia ſuámque eis bonitatem impartit,extra ſe fit bonum:ac neſcio quodã modo incipit eſſe in altero eo, ſcilicet cui ſe impartiit ¶Cõſequẽs tractatui de bono eſt,vt nonnulla de malo diſſera

mus quod bono opponitur, ſeu falſũ vero, & vni multum. Nonnulli exiſtimauêre, in quibus Pythagorici fuiſſe vidẽtur, malum eſſe naturam quandã bono oppoſitã. Ac cùm ea quæ ſunt effectus, ad primas cauſas, primáque principia quędam reducantur, inuenêre principia prima malorum diuerſa, quin potius oppoſita principiis bonorũ. At quoniam Pythagorici magnificabãt numeros atque inter cæteros denarium, ideo cõſtituêre decẽ malorum principia, de quibus Ariſtoteles meminit in primo libro Metaphyſices: ſed Themiſtius latius in tertio Phyſicorum. Ab hiſce nõnulli diſſẽſêre. Ac quoniam multitudo omnis ad vnitatem reduci, ad eámque tendere videbatur, vnumquódq;, dixerũt principium malorum oppoſitum primo bonorum principio. Hanc poſitionem lõgius refellere ſi vellem, acta, vt dici ſolet, agerem: cùm à ſummis viris, magnis pulcherrimíſque operibus ſint huiumodi poſitiones cõfutatæ. Nobis tantùm id ſufficiat dixiſſe, Omnẽ naturam, quatenus eſſe habet, bonam eſſe, neque omnino ab appetitu

boni recedere posse: quamuis fortasse à potiori bono ad inferius retrocedat, fieri tamen nequit, vt omnino ab appetitu bono destituatur, néue ipsa quodpiam bonum nõ sit. Sed dicet quispiam, Si malũ natura nulla est, quo modo ergo erit malum in rebus, quæ tamẽ plurima esse quilibet exploratum habet? huic respondemus, malum non esse in rebus veluti naturam, sed tanquã priuationem quandam, ratione cuius subiectum in quo est atque natura cui adiuncta est huiusmodi carentia, mala dici consueuêre. sicuti ergo non ens non existit, nisi coniunctũ alicui enti, quomodo nãque non ens per se existat? ita malum esse nequit præterquam bono coniunctum. Nam cùm ab ipso bono recedimus, iam in particularibus bonis incipit apparere perfecti boni defectus ac priuatio, quoddam videlicet vestigium mali. quòd si adhuc infrà tetenderimus, inueniemus in bonis cõtractionibus non tãtùm defectũ summi absolutíque boni, verumetiã defectũ boni, quod alioqui natura illi deberet: ac tunc primũ tum videri tum esse malũ

incipit. Propriè nanque id malũ dicere solem⁹, cui deest quodpiã bonum, quod illi natura debetur: vt id scilicet sit malum quod à natura sua degenerat. Pręterea bona hęc cõtracta ob imperfectionẽ & contractionem sui, simul esse non possunt, sed vnius adeptionem cõsequutionémq; sequitur abolitio corruptióq; alterius: immo inuicẽ incipiunt esse inimica, aduersantia atque contraria: inde fit vt alterum alteri corruptioẽ atque interitum moliatur. Hinc turba illa malorum prodit: quæ tamen omnia licet vicissim sibi sint mala ac pernitiosa, attamen absolutè mala non sunt, sed cõtracta bona. Ex defectu ergo & priuatione, malum, neque habet per se causã efficientem, sed, vt probè inquit Augustinus, malum causam habet deficiẽtẽ, nisi fortasse per accidens, quoniã causa generationis cuiuspiam rei, itẽ causa est corruptionis alterius rei per accidẽs: idcirco etiam mali & priuationis per accidens causa est. Malum igitur non opponitur bono, vt natura quædã, sed vt priuatio, quę tamen non existeret nisi in

bono esset & bono cuipiã adiuncta. Verùm cùm in operatione cuiuspiam defectus, & priuatio huiusmodi fuerit, id proprie peccatum dici solet: inde etiã natura peccare dicitur, cùm monstrum generatur: sin verò ea actio agentis rationalis sit, fiunt iam non tantùm peccatũ, sed etiam culpa est: inde habitus ac dispositiones ad huiusmodi operationes vel rectas vel prauas, dicuntur virtutes ac vitia. Ac iam inter bona maláque huiusce ordinis incipit apparere cõtrarietas, vt malum nõ tantùm boni priuatio sit, sed etiam bono contrarium. Cæterùm quoniam de bono & malo generi morum proprio, non est primæ philosophię speculari, sed illius doctrinæ quæ moralis seu ciuilis dici solet: idcirco hęc in pręsẽtia missa faciamus, dicamúsque quãuis malum propriè sumptum non sit nisi quicumque defectus boni, quod alioqui naturæ illi deberetur, tamen latius si rationem mali extendamus, quicunque boni defectus poterit dici malũ: atque hoc pacto nullum ens præter primum erit immune à malo, sicuti etiam nullũ

fuerit

ens à primo, immune eſt multitudinis non entis,& falſi, vt ſuprà oſtendimus. Ac ſicuti nõ ens purũ immixtum enti, id eſt in quo nihil omnino ſit entis,& ea multitudo quę omnino ſit expers cuiuſcũque vnitatis,& falſum, in quo nihil vlla in parte ſit veri, non tantùm exiſtere non poſſunt, ſed neque etiã intelligi: ita malum illud quod omni ex parte ſit boni expers non exiſtere ſuapte vi poterit, ſed neque percipi mente poterit. Hęc ferè prodita ſunt ab antiquiorib⁹ philoſophis tanquam enti æqualia. Auicenna poſt priſcos excellẽs autor, quatuor hiſce addit rem & aliquid. Sed quoniam res dicitur tanquam quæ eſſe ratum habeat, & aliquid veluti non aliud quid à ſeipſo, ſed ſibi indiuiſum, ideo res attinẽs ad quoddam, agnatúmque enti videtur: aliquid verò vni. Quãobrem cùm ſatis ſuperius tractatum à nobis ſit tum de ente tum de vno, non eſt quod pręterea vel de re vel de aliquo quidpiam ſit addendum. Verùm quoniam præcipua entis diuiſio deductióque eſt per actum & potentiam, operæprecium erit, maxi

méque ad primam philoſophiam accõmodatum, vt pauca quædã perſtringamus de vtroque horum. Nam ſi plurimum vellẽ in ea re immorari, de qua Ariſtoteles ſummus philoſophus accuratè luculẽterq; diſſeruit in nono libro Primæ philoſophiæ, ineptus meritò haberi poſſem. Potẽtia propriè ſumpta duplex eſt, actiua inquam & paſſiua: actiua potentia eſt principium agendi in alterum, inquantum alterum: potẽtia verò paſſiua eſt principium quo quodpiã poteſt ab altero pati, inquantum alterum, nos dicimus tranſmutari, vt Ariſtoteles, ne preſſius accipere potẽtiam videamur, eam ſcilicet que eſt in rebus mobilibus. hîc etenim etiam actionem & paſſionem latiſſimè capimus, nõ eam preſſam quæ non eſt abſque alteratione. Potentia verò actiua quæ eſt agendi principium, primò quidem duplex eſt, rationalis ſcilicet & irrationalis: irrationalis potẽtia eſt tantùm ad vnum, vtputa potentia calefaciendi in igne & frigefaciendi in aqua. Rationalis verò potentia eadem eſt contrariorum, quoniam eadẽ

etiam eſt ratio cõtrariorum, eadémque ſciẽtia:idcirco huiuſmodi rationalis potentia,cùm ſimul agere cõtraria nequeant, Ecce verò ſit indeterminata ad cõtraria, in actum, non prodit,niſi per electionem deffiniatur ad alterutrum. Paſſiua verò potẽtia ,quæ eſt principium patiendi,quædam,quæ magis propriè etiã potentia eſſe & dici cõſueuit, ea eſt quæ actum excludit. Alia verò potentia eſt quæ actum non excludit, id eſt quæ eſſe nequit abſque actu ſuo cui ſubiicitur: & ideo potentia & ſit & dicatur. Prioris ordinis potentia paſſiua eadem eſt cõtrariorum: nõ enim carere actu vnius contrarii poteſt, niſi perficiatur ab altero comparíque cõtrario: & idcirco eadem eſt quæ ab vtroque contrariorum, quãuis non ſimul poteſt perfici. Contraria namque,vt ſuprà diximus, conueniunt in eodem genere atque in eodem ſubiecto.non tamen inficias iuerim,hanc potentiã quæ contrariorum eſt,magis propenſã natura eſſe potiúſque habere ad id cõtrarium ex duob⁹ quõd ſe habet vt habitus,& perfectius eſt quã alterum quõd vel

vel imperfectius est vel vt priuatio se habeat. At illa potētia quæ actum nō excludit sed subiicit actui proprio, ab eóque perficitur, eadem non est cōtrariorum, quia eorum alterum tātum sibi adsciuit vt proprium, ac huiusmodi potentia inuenitur in corporibus cœlestibus, necnon etiā in substātiis illis, quas proprietatibus quibusdā natura insigniuit, vt puta ignē caliditate & aquam humiditate. quocirca Aristoteles in Prædicamentis cùm dixisset illorum esse aliquid mediū quorum nō est necessarium alterum inesse susceptibili, subdit, nisi si qua eorum alterum natura sibi prescribat. In hisce tamē vbi vera est contrarietas, quamuis eadem substantia cōpleta, vt puta ignis vel aqua, nō sit suceptiua cōtrariorum, materia tamen ex qua constant huiusmodi substātiæ, eadem susceptiua est contrariorum. Tot igitur sunt potētiæ species quibus illud cōmune est vt sint quædā inchoationes act⁹ ac perfectionis: quamobrē inchoatio & potentia ad imperfectionem, seu ad priuationem & corruptionem à nobis poten

tia nõ dicetur ſed impotentia. Nã quẽadmodum illud quod nõ poteſt quapiã perfectione perfici, impotens & eſt & dicitur, ita etiam illud quod poteſt imperfici, ſeu perfectione quapiam priuari impotens eſt, ac per impotentiam imbecillitatémque, non autem per potentiam, dicitur poſſe incommodum illud pati: econtra reſiſtere ac repugnare corrumpẽti imperficiẽ tiue eſt ex potentia. Vt ergo diximus, vera potentia eſt quædã actus inchoatio, diuerſa tamen ratione inchoatio actus intelligitur in potentia paſſiua & in actiua. Nam paſſiua potentia inchoatio quædam eſt actus, qui pertinet ad id in quo eſt potẽtia, immo quæ perfectio eſt illius potentiæ. At is actus cuius inchoatio eſt potentia actiua non eſt perfectio agentis aut potentię actiuæ, ſed patientis ac paſſiuę potentię: & ideo potẽtia paſſiua imperfectionẽ quãdã ſignificat in eo in quo eſt, cuius actus proprius perfectio eſt. At potẽtia actiua nullam dicit imperfectionem in agẽte, immo ex perfectione eſt. Non enim eſt inchoatio actus ſeu perfectionis agentis

in agentéque, ſed eſt inchoatio effectus agentis. Nam effectus omnis antequam fiat, ſicuti eſt in potentia patientis, ita quoque eſt in virtute agentis: & idcirco in vtroque inchoationem quandam habet. Sed diuerſa eſt hęc inchoatio, quia in patiente eſt imperfectio capax perfectionis, in agēte verò eſt perfectio & virtus agentis. Verumtamen potentia hæc agētis, quā diximus inchoationem effectus, tanquam quæ effectum contineat, triplici modo ſe habere poteſt ad effectum. Nam vel continet effectum ſecundum eam rationem ſecundum quā effectus producitur ac exiſtit, vt ignis qui ignem generat: vel effectus cōtinetur in potentia agentis, non eadē ratione qua in ſe eſt: hoc verò adhuc duplici ratione accidere poteſt, nā vel imperfectiori modo continetur effectus in agente quàm ipſe in ſe eſt, vel modo & ratione perfectiori. Exemplum prioris, ſicuti ſemen in quo eſt vis productiua animalis vel plantæ, ſeu ſerra in qua eſt vis factiua ſcamni. Poſterioris modi exēplum, vt in ſole eſt vis plantæ productrix, & in cor-

Eminen

poribus cœleſtibus vis eſt horum inferiorum generabilium affectiua, nõ quòd in eorum potẽtia ſit forma plantæ, aut cuiuſpian generabilis ſecundum eandem rationẽ qua eſt in planta aut in quopiã alio generato, nec ſecundum rationem inferiorem, vt in inſtrumento, ſed quoniam inſit ſecundum cõuenientiam & excellentiam quandam. Quo in loco illud non eſt prętereundum, agẽtia illa in quibus eſt effectus forma ſeu ſecundum eandem rationẽ, ſeu ſecundum inferiorem rationem, eſſe veluti inſtrumenta quædam, & indigere ad actionen quæq; ſuam, ſuperioris agentis fomento, cuius ratio eſt primò quantum ad illa agẽtia in quibus effectus eſt ſecundum inferiorem modum, quia ex nihilo nihil fit: idcirco nihil poteſt actione ſua pertingere ad id quod eſt perfectius ſe. Quamobrẽ ſi effectus in quopiam fuerit ſecundum rationem inferiorem, impoſſibile eſt id agens virtute propria pertingere ad eũ effectum producẽdum, ſed indiget ſuperiori agente, in quo effectus perfectiori modo ſit, cuius poſterius hoc agẽs veluti

inſtrumentum ſit. At agentis in quo effectus ſecundum eandem rationem, illa eſt conditio vt eſſe nõ queat effectus cauſa, pręterquam dum ſit, ſeu in fieri, non autem in eſſe, cò quòd non eſt cauſa formæ illius per ſe, id eſt inquantũ talis forma eſt: ſic enim ſui ipſius eſſet cauſa: indiget ergo ſuperiori agente quod ſit cauſa per ſe illius formę. Etenim cũ effici queat, cauſam habeat neceſſe eſt. Aliter etiã eandẽ rationem formemus, Omne in quo aliqua perfectio exiſtit ſecundum participationem, indiget vt foueatur ab aliquo, in quo forma illa perfecta ſecundum ſe totam exiſtat, id eſt complete & non participatione quadam. Tale autẽ agens opus eſt vt cõtineat formam illã eminentiori modo & ratione potiori (iã enim ideę repudiatę ſunt) Ecce quonã pacto colligitur illud agẽs in quo eſt forma effectus ſecundum eandem rationẽ indigere ſuperiori quodam agẽte à quo foueatur, eo inquam in quo forma effectus nõ ſit ſecundum participationem, ſed ſecundum eminẽtiam. Satis iam arbitror expoſitum eſſe quonam pacto di-

ib. ſit

uersa ratione inchoatio act⁹ sit in potẽtia passiua & in potẽtia actiua: sed quoniã ratio & diffinitio potentiæ sumitur ab actu, vt perfectius intelligãtur ea quæ dicta sunt de potẽtia, pauca quędam de actu subiicienda sunt his quæ de potentia tractata sunt. Actus omnis perfectionem dicit: perfectio verò multiplex est: nam quædam sunt perfectiones quę cõplent substantiam per se existentem: ac eiusmodi perfectiones dicuntur formæ seu actus substantiales à quibus substantiam esse habent: quędã verò perfectiones adueniunt substantię iam existenti: & hæc, actus accidentales nuncupãtur: hi verò quidam perfecti sunt, quidã imperfecti, id est semper admixti potentię. perfecti, vt albedo, nigredo, figura, ac huiusmodi. imperfecti, vt motus & tẽpus: nunquam enim horum actus perfectus est, sed semper potẽtiæ admixtus: quare si quis omnem ab eis potentiã auferret, auferet etiam proculdubio quẽuis actũ vt omnibus cõstat. Ex actibus illis qui perfecti sunt, quidam secundum esse & secundum speciem sunt imperfectiores

ſubſtantia, ſicuti accidentia per accidẽs & proprietates quæ ſubſtantiam quampiam conſequuntur. Nonnulli verò act⁹ qui itidem accidentia ſunt, quamuis ſecundum eſſe imperfectiores exiſtãt ſubſtantia, cuius ſunt actus, tamen ratione propriæ ſpeciei perfectiores ſunt ſubſtãtia illa cuius ſunt actus: huiuſmodi ſunt operationes & habitus perfectiui ſubſtã tiarum, vt ſcientia & intelligere intellectui comparata: quę quoniam accidẽtia ſunt, vtiq; imperfectius etiã eſſe habebũt quàm ſubſtãtia, vtpote quę per ſe exiſtit. Attamen ſecundum rationem propriæ ſpeciei ſunt ſubſtantia perfectiora, quia ſunt quædã participationes naturę ſubſtantięque longè ſuperioris ac potioris intellectu, in qua natura vtique ſubſtantiæ ſunt. at in natura inferiori, à modo proprię ſpeciei degenerant, atque accidentia fiunt participationéſque ſunt naturę longè præſtantioris, pérque intelle ctus quodam modo attingit ea, quę ipſo præſtantiora eminentioráque exiſtunt. Actus verò ſi comparetur ad potẽtiam prior eſt & diffinitione & natura & per-

fectione, necnon etiam tempore, si potentia temporaria fuerit, non æterna. Quòd actus perfectior sit potentia, perspicuum est: nam potentia est inchoatio actus, actus verò perfectio potētiæ. quòd etiā natura prior sit actus, manifestū est, nam perfectum natura prius est imperfecto: imperfectū etenim tū dicitur, cùm existit per deficientiā à perfecto. Quòd etiam diffinitione prior sit actus, nulli ambiguum esse potest: nam potētia neque diffiniri potest neque intelligi nisi per actum: actus verò non eget in sui diffinitione potētia. At quòd tēpore prior sit actus potentia temporaria, neminem latet: nam potentia illa nō potuit deduci de non esse ad esse, nisi à quopiā quod actu esset. Cæterùm in his quæ de potentia ad actum deducuntur, potētia tēpore est prior actu illo, non autē actu absolutè, quoniā effectus nullus de potētia ad actū deducitur, nisi ab aliquo existente in actu. Quamquam longè plura dici possēt de potentia & actu, nihilominus compendio huic nostro ea quæ hactenus diximus, satis videri debent.

LIBER QVARTVS.

SApientiam non circa partẽ quampiam entis, vt cęteras sciẽtias, sed circa ens ipsum versari, atq; agere de primis principiis entium, quatenus entia sunt, iã statim in exordio huius opusculi exposuimus: necnon etiam ostẽdimus ens de entibus dici, non eadem ratione neq; penitus diuersa, sed ad eandem, quæ primis entium conueniat: ob vtrãque igit᷑ causam aggrediẽda à nobis tractatio est de primis principiis entium, ex quibus deductum deriuatúmque est ipsum esse, in cętera omnia quę sunt. Primùm verò omnium id breui ratione probandum est in principiis entium, cuiuscunque illa fuerint ordinis, nõ posse in infinitum procedi, sed ad quędã principia deueniri quæ sunt prima, & in quibus sisti oporteat, quod certissimo argumẽnto ita se habere cõuincitur. Nam in vnoquoque genere principiorum, in quo principia quępiã fuerint priora, quædam verò posteriora & veluti secunda principia, sem

per omnis vis posterioris depēdet à prio ri causa in eo genere illiq; innititur. exē pli causa, in genere principii efficientis, si duo agētia fuerint, alterum posterius alterum prius, posterius agēs semper innititur vi prioris: quę si cessaret, posteri⁹ vtique agens nihil posset agere: sic serra nihil agit nisi adsit faber lignarius, neq; plantę semen aut animalis absque vi cœlestium corporum. Eadē propemodum ratio est in genere causę materialis: materia namque secūda opus est vt primæ inhęrescat, ex qua vim habeat vt materia & esse, & dici queat: sic in finibus, medii etenim propter vltimum finem expetuntur. Non dissimilis modus est formæ, omnes namque differentiæ superiores cōtinentur in vltima differentia atque ab ea complentur: quãobrem vniuersali quadam ratione probatum satis videri potest, medias quasque causas veluti instrumenta quædam esse priorum sui generis: instrumenta verò non agunt neque vim vllam habent, si virtus primi agētis cessauerit. Ex his liquidò, & luce clarius colligitur, infinita principia esse

nō posse, sed ad prima deueniri: nam in infinitis nullum constitui primū potest, sed omnia media sunt, ac veluti instrumenta: instrumentū verò agere quodpiam nequit virtute primi principii cessāte: igitur ad prima deueniendū est à quibus vis in posteriora defluat. Aristoteles in secundo libro Metaphysices rationes adducit, quibus sigillatim in vnoquoq; genere causæ id probet, quas eo in loco facile quilibet poterit intueri, vt omittā ea quæ dicit in octauo Physicorū de causa mouēte, & in primo Posteriorum de causa formali, quam explicat definitio. Cùm ergo omnino repudiādus sit ꝓcessus ad infinita, & ad prima principia deueniendum, vtique etiam entium quatenus entia sunt, prima aliqua principia constituenda sunt. Verùm quoniā tum intrinsecæ causę principia appellantur, tum extrinsecæ vt efficientes & fines: si qua fuerint principia, causęuæ, seu intrinsecæ seu extrinsecæ quę pendeāt ab aliis causis: ea nimirum principia prima entium neque esse neque dici iure poterūt. De primis ergo principiis entium

(omisso interim an vnum sint an plura) primùm scrutari conemur, quid nō sint: deinde verò pro tenuitate ingenii nostri eo quo poterimus pacto tētabimus leui significatione innuere quid sint. Principium primū entium corpus esse non potest, multis de causis: nam corpus omne mobile est, mot⁹ verò generatio quędā, qua de quodā nō esse tēditur ad quoddā esse: à primo verò principio totius esse, maximè alienum est non esse. Amplius motus omnis actus est entis in potētia. Cū autem actus prior sit potentia qualibet, vt superius comprobatum est, primo enti potentia conuenire non potest, quāobrem neque corpus esse. Præterea omne mobile à motore quodam mouetur, qui est prior & perfectior mobili: primum verò à nullo mouetur neque ab vllo pendet: ergo principium nō potest esse mobile, quare neque corpus. Amplius, omne corpus cōstat ex partibus, quarum quæuis saltem per se sumpta secundum rem à toto distinguitur: dependet igitur quodlibet corpus ab aliis à se: primum verò principium non potest pen-

derè ab alio à se:nã si depéderet ab alio, non esset primum.non ergo primũ principium corpus esse poterit. Idẽ quoque probari potest rationibus sumptis ab vno:nã quamuis multitudine prius est vnum, corpus autẽ omne maximè addictũ est multitudini, multitudinémque pręcipuè prę se fert:igitur corpus primũ locũ in entibus nequaquã tenere potest. Minor propositio huius rationis adstruitur,ne quis dubitet, tũ quia corpus omne multitudinẽ,immo infinitatem quãdam partiũ habet: tum quia cùm mobile sit de esse quopiã,ad aliud tendit,cóq; pacto quandam, vt ità dixerim, essendi multitudinẽ secum defert. Quòd si ex ratione boni rem hanc scrutat⁹ fueris, idem proculdubio tibi liquebit:illud etenim quod continuo quodã tenore semper generatur,& nunquam est,vt inquit Plato in Thimeo, certè ex omni parte perfectum atque absolutum esse nequit: mobile autẽ omne, cui⁹ ordinis est corpus,semper generat̃, quoniã ex vna essẽdi dispositione ad aliam tẽdit,simul eas omnes minimè possidere potest: ergo

mobile nullum perfectè atque absolutè bonum potest esse. Item cùm actus sit perfectio potétiæ, id quod aliquo pacto est in potentia non potest esse omnino perfectum: sed omne corpus quia mobile est, est in potentia: motus namque est actus entis in potentia, igitur nullũ corpus est absolutè perfectũ. Amplius corpus omne cõstat ex partibus: partes autem habent esse deficiens, & esse in potentia: ergo ratione partiũ, quãuis alia deessét, in quolibet corpore est potétia: quare nullum corpus est absolutè bonũ. Ex veri etiã natura idem colligitur: nã verum id est quod est cõforme suo principio. Primum ergo verum est id quod sibi ipsi tantùm conforme est, & à nullo pédet: hoc enim modo erit prima radix & prima origo veritatis. Corpus autem nullum rationibus iam expositis, apparet tale esse posse, vt sit omnino indepen dens: neque igitur prima veritatis origo seu fons esse poterit. Ecce ergo quàm luculenter probatum est primum entium principium corpus esse nõ posse. Nequit etiã fieri vt primum principiũ entium

ſit forma aliqua corporea, ſeu materialis: nam huiuſmodi forma duplex eſt, accidentalis inquam, & quæ ſubſtantiã conſtituit. Exploratũ cuicunque eſt primum entiũm principium nulla ratione fieri poſſe vt ſit accidẽtalis forma, quoniam accidens omne poſterius eſt ſubſtantia: primum verò principiũ eſt omnium primum. Amplius accidens propriè nõ eſt, quia ipſum ſit, ſed quoniam eo aliquid eſt effectũ. Primum verò principium entiũ maximè propriè eſt. Itẽ, ens poſterius dicitur de accidẽte quàm de ſubſtantia: at de primo principio, ſicuti maximè, ita primò etiam dicitur, de aliis verò entibus per habitudinem ad primum. Certiſſimis ergo rationibus conſtat, euidentiſſimíſque argumentis, primum principium nõ eſſe formam accidentalem. Sed neque natura formæ materialis quæ ſubſtantiam conſtituit, ac propterea ſubſtantialis forma dici conſueuit, primo principio conuenire poteſt: forma nãque materialis de materia dependet, tanquam à cauſa in ſuo eſſe: ſed primum principiũ à nullo

dependet: qui nãque fieri possèt vt esset primum? igitur forma materialis minimè omniũ erit. Præterea omnis forma materialis habet esse incompletũm, ac propterea non est per se, neque etiã diffiniri intelligiue perfectè potest, nisi cũ materia. At primo principio conuenit esse maximè omnium perfectissimum, igitur primum principium forma materialis esse non poterit. Amplius omnis forma materialis diuiditur, prout diuiditur etiam materia in qua est & à qua in esse depẽdet. at diuisibilitas repugnat primo, sicuti etiam multitudo, quoniã est maximè vnum, de cuius ratione est indiuisio. Amplius, quæcunque forma materialis est definitiua per materiam ad certum locum, certúmque tempus: quamobrem actionem quoque definitiuam habet certóque loco, tẽporíue accommodatam: sed primi principii actio minimè definita est, atque ad omnia pertinet. Ad hęc, omnis forma materialis est mobilis, atque ad subiecti mutationẽ immutatur. Sed primum principiũ est omnino expers mutationis, vt superius demon

demonſtratum eſt: fieri ergo nullo modo poteſt, vt primũ principiũ ſit forma materialis. Eſt præter iſtas ratio Ariſtotelis in octauo Phyſicorum: nã rationibus phyſicis ſatis ei philoſopho probatum eſſe videbatur, motum æternum eſſe, atque continuum: ex quo colligi putabat virtutem mouentem nõ eſſe virtutẽ in corpore, ſed indiuiſibilem. virtus nanque omnis diuiſibilis tẽpore finito mouet, infinito autẽ minimè: eſt enim virtus quæcunque diuiſibilis, quæ itẽ corporea eſt, in corpore finito: nequit enim corpus aliquod infinitũ eſſe. virtus verò corporea finiti corporis eſt finitę actionis. nam eius pars, quia eſſe deficiens habet, in minori tempore mouebit, quàm tota virtus: eo namque modo ręs quęuis agit quo eſt: ergo pars tẽpore finito mouebit. At tota virtus ea proportione qua partem excedit, maiori quoque tẽpore mouebit: quamobrem colligitur eam etiam finito tempore moturam eſſe, non autem infinito: nã infiniti ad finitũ tẽpus, quo pars mouet, nulla eſt proportio, nulláque comparatio, quam tamen

animę consistere inter ea quæ penitus indiuisibilia sunt,& ea quæ penitus sunt diuisibilia,corporea inquam:ac propterea vtrorumque naturam referre,vt scilicet indiuisibili suo attingat ea quę indiuisibilia sunt animęque natura pręstantiora: diuisibili verò item suo attingat corporea diuisibilia, quibus cõuenire eã oportet,vtpote quæ eorũ sit forma. Præterea omnis anima,quia est actus corporis, non agit in exteriora, præterquam vtens corpore cuius est forma,tanquam instrumento actionis:& idcirco nõ agit nisi per motum. Omnis verò huiusmodi actio definita ac terminata est,neque se extẽdere potest ad omnia entia: ideo primum entium principium anima esse non potest. Verùm neque etiam est intellectus purus superior anima, is scilicet qui secundum proprietatem, & nõ eminentia quadam dici debeat intellectus seu intelligentia (nã secundum quandã eminentiam principium entium esse & dici intellectum infrà ostendemus) in eo etenim qui propriè intellectus est, quãuis omnia sint,attamen definito de-

terminatóque modo ſunt; ratione ſcilicet intelligibili, eius quoque intellectus eſſe, ad certam quandam naturã determinatum eſt, intelligẽtię inquã ſeu intelligibilitatis, vt ita dicã: quãobrem in eo ipſum eſſe eſt ſecundum quandam eſſendi participationẽ. At id quod eſt quadã eſſendi participatione, primum entium eſſe non poteſt, ſed neceſſe eſt vt ab eo pendeat, in quo ſit eſſe perfectum, quinimo quod ſit ipſum eſſe per ſe exiſtẽs, nõ contractum ad quampiam naturam eſſentiámue. Præterea omne agẽs in quo natura aliqua exiſtit ſecundum participationem non poteſt eandẽ naturã alteri impertiri, niſi foueatur à ſuperiori agẽte, in quo eadẽ natura eminentiori modo fuerit. nam cùm in ipſo natura ea ſit participatione quadã, ipſum nequit eſſe cauſa per ſe illius naturę, ſed à ſuperiori agente, quòd ſit per ſe cauſa illius naturæ, foueatur neceſſe eſt. Hoc experimẽto ita eſſe comprehendimus in agentibus hiſce inferiorib⁹ vniuocis: ignis nãque ignẽ minimè generaret, neque plãta plantã, aut animal animal, niſi à cor-

poribus cęlestibus fouerentur, in quibus formæ omnes hæ inferiores & corruptibiles existũt eminentiori modo. Agens igit', vt reuertamur vnde digressi sumus, in quo est aliqua natura secundum participationẽ, non potest esse omnino primum, sed superiori indiget, in quo ea natura sit eminentius: si ergo in intellectu puro esse ipsum participatione quadam est, intellectus vtique primum principiũ entium esse non poterit, immo is intellectus erit à primo, quod ipsum eo esse impertiit. Amplius vbi est diffinitio & contractio essendi, ibi est multitudo atq; imperfectio: primum verò, vt ostẽdim⁹, cuiusque imperfectionis est expers. ¶ Hactenus satis explicatũ ac rationibus cõprobatum esse videtur, quid non sit primum principiũ entium. Nunc verò tentandum nobis duco, ídque verecundè si quo modo pro ingenii nostri imbecillitate possumus attingere quidnã sit. Tentabimus hoc equidem, ea præfatione tamen, vt nobis id constet id quod ipsum in se est, effugere & superegredi omnem intelligentiã ac cuiuscũque cognitionẽ.

Sed primum principium entium à nullo pendet,igitur esse participatũ seu contractum ipsi conuenire non potest. est igitur ipsum esse per se subsistẽs. Amplius omne id in quo esse contractum est, quandam multitudinem præ se fert,ipsius scilicet naturæ cuius est atque ipsius esse, quod cõtractum definitúmque est ad eam naturã:multitudine verò quanquam prior est vnitas, ideo necesse est vt hoc in quo apparet multitudo, nõ sit omnium primum.Præterea vbi est contractio,ibi non est absoluta atque omnibus modis completa perfectio seu bonitas: imperfectum verò quodlibet à perfecto pendet: dicitur nãque imperfectũ secundum diminutionem perfecti: ergo in primo principio entium nulla esse potest essẽdi contractio. Erit igitur ipsum esse per se existens, ad nullãque naturã contractum, sed omnem perfectionem essendi in se continens ¶Post hoc id etiã asserimus,primum rerum omniũ principium esse ipsum vnum atque ipsum bonum ipsúmque verum.Cùm autem dicimus primũ principium esse ipsum vnũ,

quacúq.

vtique non intelligimus vnũ illud quod est principium numeri quódque ad genus quãtitatis pertinet, sed vnum quod eandem naturam cum ente significat: quamuis secundum rationem ab ente distingatur, vt expositum fuit satis luculenter in secũdo huius operis libro. Probatur hoc quod ꝓposuimus ratione. Nã si primum principium est vnum participatione quadã, nõ autem ipsum vnũ, non esset primum: id enim quod alicui⁹ naturæ est particeps, semper indiget superiori natura à qua contineatur ac foueatur, ac in qua demũ ea natura cuius ipsum est particeps, eminẽter cõtineat. Adhęc si primũ principium nõ esset ipsum vnũ, sed participatione vnũ, in eo vtiq; videret esse aliqua cõpositio ac multitudo, ex vno scilicet cuius est pticeps, & ex sui ipsius natura: sed tũ cõpositio tũ multitudo maximè aliena sunt à primo entiũ. ergo primũ entium est ipsum vnũ. Pręterea nisi esset ipsum vnũ, vtiq; neq; etiã esset ipsum ens, infirmaréq; opus esset omnes eas rationes, quas paulo antè attulim⁹: vnũ etenim atq; ens eãdẽ

naturam significat obtinétque, licet deficienter & ægrè eam vtrumque eorum explicet. Illud igitur de quo iam constat quòd est ipsũ esse, proculdubio erit etiã ipsum vnũ. Item quicquid sit illud quod ipsum vnũ explicet, nimirum pertinet ad quemcunque essẽdi modum: in ipso ergo continetur etiam ipsum vnũ quicquid sit illud. Amplius, vt elegantissimè disserit Boëtius in aureo opusculo de Philosophica cõsolatione, siue sapientiã seu bonitatem siue potentiam dixeris, mãcum quoddam ac deficiens dixeris, nisi posueris ea omnia vnum esse simplicissimũ omnísque cõpositionis expers. si ergo primũ principium nõ esset ipsum vnũ simplicissimum, mãcum quodpiam & deficiens in eo esset: quamobrẽ neque primũ constitui illud oportet. Est præterea ipsum verũ: nã si veritatis esset particeps, ob id propterea veritatis participatione esset verũ, quoniã principio suo cõforme esset, à quo pẽderet: sed primũ à nullo pẽdet, nõ ergo veritatis pticeps est, sed est ipsa veritas ipsúmq; verũ: sibi nãq; ipsi est vnũ atque idẽ: nec dissimili

ac maximè viuens, maximéque potens, ac propterea maximè infinitū, ac iterū maximè omnium finitum. Sed antequā ad huiusmodi magis explicanda veniamus, id nobis probandum est, primum principium entium esse vnum tantùm: minimè verò omnium fieri posse, vt prima principia entium sint plura, id quod superius in hunc locum distulimus: sic enim perfectè colligi poterit primum principiū esse ipsum vnum, cæteráq; prima prĩcipia in suo quęq; genere, de quib⁹ Physici perhibent, ab hoc supremo omnium pendere atque effluere. Neque difficile arduúmque erit hanc rem certissimis euidẽtissimísq; rationibus adstruere. Nā si plura sūt prima principia, verbi gratia, duo quorum neutrum ab altero pendeat, nimirum vtrumque erit ipsum esse, & necesse est. hoc enim conuenire pręcipuè omnium primo principio iam superius ostẽsum est. Quòd si peruicax quispiam dixerit, eorum alterum esse ipsum esse, seu necesse ex se esse, alterū verò minimè, seu neutrum esse ipsum esse, fateatur is quoque opus est, eorum alte-

rum tantum esse primum principium, illud inquã, quod est ipsum esse: alterũ verò, in quo esse inest, participatione quadam, pendere à primo principio, nequaquã verò esse primũ principium. Quòd si neutrum fuerit ipsum esse, cõfestim sequitur neutrum etiã esse primũ entium principium, sed eorũ vtrumque depẽdere à tertio quodã vtrisque priori. quibus argumentis coactus si cõcesserit eorum vtrumque esse ipsum esse, & ex se necesse esse, vtique cùm differant inter se, duo nanque sunt, proculdubio quopiam alio different quàm ipso esse, quod ex æquo vtrisque conuenire concessum est. non enim plura esse ac distingui eo poterunt quo conueniunt. Ea itaque quibus vicissim distinguntur, vel proprietates quædam erunt, quæ ab ipso esse effluunt, vel ab extrinseco aliquo inflictæ: si fluũt ab esse ipso, cũ conueniant hęc prima principia in natura ipsius esse, fieri non potest vt differant à proprietatibus quę ab eadem natura fluxerint: sin verò per accidẽs ab extrinseco inflictæ fuerint, necesse est eorum vtrumque si extinctũ sit,

indigere tertio, ac à tertio quodā depen
dere:sicque res in easdem angustias redi
bit. Nam neutrum primum principium
erit, cùm à priori pendeant. Amplius in
eorum vtroque esset compositio & potē
tia si proprietates aliæ ab vtriusque na-
tura inessent vtrique, itaque prima esse
non possunt; Iam enim compositionem
atque potentiā exclusimus à natura pri-
mi. Colligamus igitur certissimo argu-
mēto, cùm ipsum esse per illud idem sit
indiuiduum, & hoc per quod est esse, fie
ri minimè posse, vt ipsum esse in plura
vno distrahatur, pluribúsque vno conue
niat. Præterea sicut inquit Aristoteles ex
sētētia Homeri, qui peritissimus omniū
ab antiquitate habitꝰ est, multitudo prī-
cipum mala: multi namque nisi conue-
niant, & quodam modo fiant vnum, di-
strahunt & corumpūt ea quibus præsint:
quod ergo multi bene præsideant nō iis
per se conuenit, sed per accidens, quate-
nus scilicet hi multi principes quodam
modo fiunt vnum: per se igitur multitu-
do principū mala est: id verò quod per
accidens est, fieri nequit vt sit primum

principii proprietates à quibus recēſendis confirmandíſque ſuperius digreſſa oratio eſt. Primum entium principium eſſe maximè intelligens eo argumento conſtat. Nam quemadmodum formæ actúſue contractio, definitióque per materiam, intelligētiam omnium impedit, ſic econtra abſtractio à materia intelligentiam rerum earũ profert ac promouet: quapropter vis ſenſitiua quoniã coniuncta materiæ eſt atque in ſui actione vtitur corporeo inſtrumento, nequaquã intelligentiæ eſt capax. Formæ etiã materiales, quia ſunt in materia, non ſunt actu intelligibiles. Intellectus verò eò quòd abſtractus eſt à materia intelligit: formę quoque materiales, cùm vi intellectus agentis abſtractæ fuerint, eadē vi efficiuntur actu intelligibiles. At intelle ctꝰ intelligit ſuapte vi: quãdo ergo quidpiam magis fuerit à materia abſtractũ, tanto etiã magis intellectus intellectionísque erit capax. Sed primum principiũ maximè omniũ eſt abſtractũ, ei ergo maximè omniũ cōuenit eſſe intelligēs. Eſt præterea maximè potens, nã agere

proprium eſt actus, ac vnumquodque agit, quatenus in actu eſt: potentia ergo agendi cõuenit actui: illud ergo eſt maximè potens agendi quod maximè eſt in actu. Sed primũ principium entium præ omnibus eſt in actu, quia potius eſt puriſſimus actus nullius prorſus admixtione potentiæ infectus. Igitur primum principium eſt maximè potens agendi, paſſiua verò potẽtia cũ ad imperfectionem pertineat, & ad inchoationẽ quandã perfectionis, omnino aliena eſt à primo principio. Ex his ſequit liquidò hoc primũ principiũ eſſe maximè viuens & maximè ĩfinitũ: viuẽs maximè ꝓpterea quoniã illud eſt viuẽs in quo fuerint vitę operationes: pręcipuè verò vitę operationũ ſunt, intelligere ac velle, quas ſuprà oſtẽdim⁹ præcipuas eſſe in primo prĩcipio: primũ ergo principiũ maximè eſt viuens. Amplius viuens à non viuẽte in hoc diſtinguitur quòd viuens ex ſe ipſo, ſuóque nixu mouetur, non viuens verò alieno: vnde ea etiam viuẽtia nominare conſueuimus in quibus conſpicimus eſſe huiuſmodi principiũ motus intrinſecum,

ſecum,nõ aliunde accerſitũ. Deus verò ſeu primum entium, neque etiam fingi poteſt alieno impulſu mouere atq; agere, ſed quæcunque operatur,ex ſe maximè omniũ agit:igitur ſummè ac pre omnibus viuens eſt: alia namque viuentia etſi habent principium intrinſecũ quo ſe ipſa mouent,non tamen quicquã agere queunt, niſi præterea ab extrinſeco principio moueantur,ac dirigãtur: nam & à fine mouentur tanquam ab appetibili: & diuerſi variíque voluntatis motus ſenſuúmue, à principio extrinſecè immobili omnino diriguntur ac continentur,proferuntúrque,vt in Ethicis ad Eudemũ Ariſtoteles præclariſſimus philoſophus teſtatur. Amplius effectus nullus perfectione antecellere poteſt cauſæ ſuæ:ille namque exceſſus ex nihilo eſſet: in mundo verò multa viuentia conſpicimus,necnõ intelligentia pleraque. Primum igitur horum omniũ cęterorũque entium principium, niſi illa ex nihilo extiterint, præ omnibus viuit atque intelligit. Ratio hæc Socratis latius explicatur à Xenophõte gratiſſimo diſcipulo

in primo libro Dictorum factorúmque Socratis memoria dignorum. Infinitum verò propterea est primum principium, nō ea infinitudine inquā quę pertinet ad materiam, ad imperfectionem atque ad multitudinem, immo, vt infrà dicturi sumus, ab ea infinitate penitus alienum est, ac ob eam causam maximè finitum, sed infinitate ea quæ perfectionis est, & ad formā pertinere potest: materia nāq; & forma sese inuicem contrahunt, ac vtraque vtriusque infinitudinē compescit: forma infinitudinem materiæ, qua materia ad multitudinem, nō entísque infinitatem tendit, cohibet, ad certáque naturam contrahit: materia econtra formā, quæ neque loco vlli aut tēpori suapte natura obnoxia est, contrahit ad certum finitúmque locum, tēpúsue. Huius rei similitudinem perspicuò licet intueri in numeris: in quolibet etenim numero vnitas multitudinē compescit, ne defluat ad indeterminabilem infinitatē: econtra multitudo vnitatem definit ac cohibet ad certā definitámque naturam numeri: in septenario etenim seu dena-

rio numero vnitas ac natura qua ille ſeptenarius eſt,& hic denarius(nam vt bene dicit Auicenna,ſeptē ſunt ſolummodo ſeptem, non autem duo & quinque aut quatuor ac tria) compeſcit multitudinē certámque ei naturam tribuit quæ ſuopte ingenio indefinita eſt: viciſſim multitudo cohibet vnitatem, vt ſcilicet efficiatur propria denario ſeptenarióue: aliis verò numeris minimè conueniat. Eadem fermè ratio eſt in materia & forma:nā forma infinitum illud ac indeterminatum materiei compeſcit,certámq; ei naturam ac ſpeciem tribuit: econtra materia formā ipſam,quę alioqui per ſe eſſet indeterminata certo loco adſcribit infráq; certum tēpus coercet adque eandem adigit. Vt autem reuertamur vnde diuertimus, primū principium entium eſt maximè infinitum, quia in eo nulla omnino eſt definitio coarctatióque: neque enim certo tempore locóue adiicit ex materia: ſuprà nanque liquidò cōſtitit primū entium neque eſſe corpus cōpoſitum ex materia & forma, neq; formam materialē ſeu corporeā eſſe poſſe,

neque etiã in eo est vlla cõtractio ipsius esse ad quampiam definitam naturam essentiámue. Nam superius ostẽsum est efficacissimis rationibus, argumentísq; euidentissimis persuasum, primũ entiũ principium esse ipsum esse per se subsistens, ad nullam naturam contractum: esse insuper ipsum vnum, nõ autem alicuius multitudinis vnitatem. pari modo esse ipsum bonum, non autem bonũ, siue perfectum alicuius naturæ & essentiæ. Ecce ergo quàm luculenter ostensũ est, primũ principium esse maximè omnium infinitum, eorum etiam quæ infinitam virtutem habere possent in quapiã natura: vt si ignis infinitus esset, virtus quoque calefaciẽdi esset infinita, nõ autem simpliciter absolutéq; infinita esset, sed in ea natura calefaciẽdi, scilicet esset infinita: sic infinita aqua, vis inesset frigefaciẽdi infinita: primum verò principium est absolutè infinitum, non autem in aliqua certa determinatáque natura: ideóque est præ omnibus infinitũ. Econtra maximè omnium est etiam finitum, quoniã præ omnibus alienũ est

abinfinitate materiei ac multitudinis: in eo nanque nullum est materiei multitudinísue vestigiũ, immo vt suprà ostẽdimus, est ipsum vnum: vt scilicet non propterea sit vnum quia vnitatis est particeps, sed quoniam eius essentia est ipsa vnitas. Cùm ergo quãto in numeris magis ad vnitatem accesserimus, tãto etiã finitudini magis propinqui efficimur, illud quod ita accedit ad vnitatem, vt sit ipsa eſsẽtia vnitatis, erit proculdúbio maximè omnium finitum. Hactenus multa videmur in medium attulisse, quæ cõueniant primo principio entium. Atqui obiiciet quispiam, Qui fieri potest, si tot tantáque cõueniant primo entium, nisi synonima quædam vocabula congessimus, vt in primo principio nõ sit aliqua multiplicitas? verùm his respondẽdum est, conceptus hosce omnes esse eiusdem simplicissimę rei, sed deficere ad vnum omnes ab eius perfectione, excellẽtiáq;: idcirco intellectum nostrũ eniti vt multiplicitate ac difformitate sua attingat, hisce conceptibus pluribus deficientib⁹ tamẽ & mancis eam simplicitatẽ vnicã

& primam, eóque pacto veluti diuidere id quod in ſemetipſo vnum eſt, ſuęque naturę multiplici multis quoque conceptibus accommodare illud, quod vnum ac ſimpliciſſimum ſit [idcirco veluti à principio repetentes retexentéſque aſſerimus nihil eorum quę attulimus cõuenire primo principio, niſi per eminentiã quandã. Arcanum quippe illud diuinũ, quod eſt maximè ſimplex atq; vnicum plurimis conceptibus deficientibus à rebus ſumptis inter quas verſamur, quarũ ipſum cauſa eſt: proindéque nõnullam gerunt auctoris ſimilitudinẽ, intellectus noſtri acies infirma quoquo pacto in ſe effingere nititur: ipſum tamẽ in ſe ſuper omnia ea eſt, quęcunque noſtra aut etiã quæuis alia mens concipere poteſt: ipſum tamen quicquid eſt, minimè ab illius intellectu comprehẽditur. Cuius rei illa ratio eſt, nam quicquid intelligimus definita quadam ac certa ſpecie quę intellectus noſtri forma eſt, intelligimus: quamobrem illud quod ſupra quãcumque definitam naturam eſt, immo ſupra quamuis definitionem, minimè poteſt

ab intellectu attingi, nisi deficienti notione: quicquid ergo de ipso dicimus, nouimus ac concipimus, infra ipsum est. Amplius alia etiã ratione efficaciter ꝓbatur primũ principiũ entiũ esse supra ipsum esse, supra vnũ, supra verum, ac supra bonũ, ac ita supra vitã, supra potẽtiã ac intelligentiã omnem, atque hæc omnia excellere: adeò vt magis propriè ab eo remoueantur, quàm de ipso asserantur: ea ratione inquã, non quæ priuationem dicat sed quæ eminentiam significet. Nam quęcumque causa cuiuspiã naturę, qua alterũ impertiat, si contineat hanc naturam quam alteri impartitur vel imperfectè vel perfectè etiã, sed secundum eandem rationem, qua illa natura effectui illius causę cõuenit, ea equidẽ causa, vt superius diximus atque ostẽdimus, indiget superiori causa à qua foueatur, neque simpliciter cõstitui potest causa esse illius natura quam suo effectui impartita est, sed tantùm causa est, vt in eo effectu generetur & insit: sic homo qui hominem generat, & ignis qui ignẽ ac planta quæ item plantam gignit, in-

digent corporibus cæleſtibus, in quibus omnes eę naturę ſecundum eminentiã continentur. Veriſſima ergo eſt ea propoſitio quam ſumpſimus, eam videlicet cauſam non eſſe primam in qua natura effectui tributa inſit ſecundum eam rationem, qua exiſtit in effectu: huic alterã addamus, eſſe, vnum, verum, bonum, omnibus conuenire, quæ quouis modo ſunt, vitam perfectioribus, intelligentiã perfectiſſimis. Ea igitur entium cauſa, cui hæc omnia conuenirent ſecundum proprietatẽ nullo pacto eſſe poſſet prima cauſa, ſed egeret priore à qua fouere tur, vt ita dixerim. Ecce quonam pacto, vt reor, luculẽter oſtẽſum eſt omnia hæc conuenire primo principio entium, nõ ſecundum proprietatem ſed ſecundum eminentiam: quamobrem verius ab eo remoueri, quàm de eo aſſeri. De primo igitur ente quod item omnium entium principium eſt, hactenus dicta ſũt ſatis: arcanũ nanque ipſius, cùm verba ac cogitationes deficiant, ſacro ſilentio eſt venerãdum: qua de re diuinus Plato & in epiſtolis & in Sophiſte pluribúſque aliis

locis se de primo principio nihil dicere posse asseuerat:aciem nanque intellectus tam magna luce effusam hebescere atque hallucinari. A quo fortasse accepit Dionisius qui in libro de Mystica theologia inquit,Quanto magis de primo principio loquimur per ea quę multum ab eo distant,tanto etiam pluribus nos verbis vti, immo verba nulla satis esse:& econtra,quanto magis ad ipsum mente accesserimus,tãto pauciora quoque verba nobis suppetere.quòd si ad ipsum,vt in se est,accedamus, tunc silẽtio penitus vtendum esse.Nam & verba & cõceptus nulli sunt, quibus sufficiamus id effingere aut referre. Nunc cõsentaneum est quando hanc abyssũ entis supremi, quo valuimus pacto enarrauimus,vt abyssum aliam pertentemus,nõ entis inquam: nõ eius quod aliquo pacto est,cũ tamen in alio sit,sed eius quod penitus atque omnino non sit·huiusmodi non ens,quadam proportione opposita tamen respondet primo entium.nãquemadmodum primum entium non est cuiuspiam naturę seu essẽtię definitę

ſed vnicuique naturæ antecellit,ita etiā huiuſmodi non ens nullius eſt definitæ naturæ,ſeu certę eſſentiæ, quoniā à quauis natura, & ſi imperfectiſſima deficit, ac infrà eſt. Item quemadmodū ipſum ens nō eſt cōtractum ad certum locum aut tempus,quia non eſt aliquod corporeum,materiæue vlli obnoxium,ita etiā hoc non ens nullius eſt certi loci ſeu tēporis, quoniam etiam natura materiæ primę que omniū eſt infima ab eo excluditur,ac infrà ipſam eſt hoc non ens. verùm vt primum ens excedit,ac cōſtitutum eſt ſupra locum & tēpus, ita primum hoc non ens deficit à loco & à tēpore, atque infra locū omnē tempúſque eſt. Præterea,vt ſuperius oſtendimus,primum ens eſt maximè infinitum,infinitate ea quæ eſt vnitatis ac perfectionis: ac maximè finitum, quia ſummopere alienum eſt ab infinitate multitudinis & imperfectionis. Non diſſimili ratione primum nō ens eſt maximè infinitum, ac maximè finitum, oppoſito tamē modo:nam infinitate ea quæ multitudinis eſt atq; imperfectionis ſummè infinitū

eſt,quinimo eſt ipſa infinitudo,imperfe ctióque ac multitudinis abyſſus, quippe quod non tantùm non adſurgit ad naturam aut eſſentiam quampiã, verumetiã deficit à potentia & ab inchoatione naturæ cuiuſcunque. Sic ergo maximè indeterminatum eſt ac pręcipuè infinitũ: eſt etiam econtra ſummè finitum, id eſt coarctatum & cõtractum : vtpote quod nõ ſolùm ſit infra ea quæ ſuperãt locum ac tẽpus,verumetiam exiſtat infra omnem locum & tempus,id eſt infra materialia corporeáque omnia quæ certo loco, certóque tẽpore ſunt definita, ac demum ſit infra materiam primam, quæ ſaltem potentia eſt in certo loco & tempore. Eſt etiã in primo hoc non ente natura falſitatis ac malitiæ,vtpote quod ſit maximè alienum à vero & à bono:à bono,inquam,quoniam omnino imperfectum eſt ac penitus deficiens,miniméq; appetibile, immo cui appetitus omnis aduerſetur maximè: à vero autẽ,quoniã penitus difforme eſt atque omnino diuerſum. Demum queãdmodum primũ entium propriè non eſt aliquid eorum,

quę sũt de eo dicta, sed ea omnia superexcedit, ita etiam hoc non ens nihil eorum est quæ hactenus de ipso diximus, immo adhuc deficit ab omni eo quod de ipso dici excogitaríue poteſt: ac sicuti primum ens ab intellectu comprehẽdi nequit, nec vllis verbis explicari, sic etiã primum hoc non ens, nec vllis nominibus, nec vllo conceptu effingi poteſt, vt probè inquit Plato in Sophiste. Ratio vtriusque cõsimilis est, quoniam omne quod intellectus attingit determinata quadam intelligibili specie attingit. Primum verò ens, vt suprà ostẽdimus, omnem superexcedit speciem, omnémque naturã anteit, idcirco ab intellectu pertingi nequaquam poteſt, sed deficienter minúsque intelligitur quàm in se sit: hoc verò primum nõ ens quia est infra quãcumque speciem, & quamlibet naturã, immo etiã infrà speciei cuiusuis inchoationem, ideo ab intellectu nequit pertingi vt in se est, sed potius vt in se non est, neque vllis vocibus effingi, sed est intelligibile ac ineloquibile, vt ita dicam, infráque omne quod intelligi poteſt, aut

voce explicari. Compertũ igitur nobis esse potest intellectum nostrum nos frustrari in harum rerum cognitione: nam quædam cõcipit infra id quod sunt, ecõtra nonnulla alia supra id quod sunt, quod in primo libro annotauimus.

LIBER QVINTVS.

Enus humanum ita natura est institutum, vt mirari soleat ea quę viderit, audiuerit, aut quouis alio sensu perceperit, cùm causã ignorauerit: qua admiratione, veluti stimulo quopiam, ad actum tãdiu scrutari ac secum putare rẽ eam non desinat, donec vel certa ratione causam cõsequatur, vel saltem quapiam coniectura alliciat. Huiusmodi admirationem solum homini natura indidit, nulli præterea cæterorũ animaliũ, eò quòd solus homo rationis ac scientiæ capax est, cęteræ verò brutæ animãtes sensibus tantùm ac memoriis necnõ existimatione quadam naturali ea quæ ꝓfutura ipsis sunt, prosequũtur:

aliena verò noxiáque vitant, omniáque vel ad tuendum corpus, vel ad ſenſuum illecebras referũt cognitionis cuiuſcunque ac ſcientię ſecuræ: ſic homines poſt cataclyſmũ, re domeſtica, ac ciuili quoquomodo conſtitutis, cõtinuò ex admiratione rerum natura conſtantium, ac totius huius vniuerſitatis rerum ornatus contemplatione, ij qui cæteris ingenio & ſolertia antecellebant, totos ſe cauſarum ſpeculationi tradiderunt: ac primũ obuia confeſtim eis fuit cauſa materialis quam vel ἄτομον, vel infinitum chaos, vel elementorum quodpiam: aut ὁμοιομερείαν prodiderunt, in eáque morali, alia cauſarũ genera aut penitus ignorarunt aut leuiter tetigerũt. quo effectũ eſt vt axioma illud, Ex nihilo ſcilicet nihil fieri, videlicet nihil fieri abſque cauſa (hoc namque pacto intellectum axioma verè eſt & per ſe notum) retulerint ad genus cauſę materialis, vt ſcilicet nihil exiſtere poſſet vel in lucem prodire abſque materia ex qua fieret. Poſt materiã maximè ac prima cauſarum omnium enituit effectrix cauſa. Hanc Empedocles

amicitiam & litem: Anaxagoras intellectum esse perhibuerunt. Deinde veritate ipsa ac rerum natura viam pandente, formam primò tenuiter attigerunt: postmodum perspicacius inspexerunt: postremò omnium cognita est ratio boni, ac finis, quam tamen potissimam ac præcipuam causarum esse constat. Nam materia à forma speciē sumit: at genus materiā formę effingit: nullum verò est agens quod propter finem nō agat: prima ergo causarum omnium atque penitus independēs, atque immobilis, est ipsum bonum. Ratio nanque finis constituta est in appetibili: id autē quod omnia appetunt est bonum. Itaque hac semita atq; hoc ꝓgressu philosophia paulatim incrementa suscepit. Nos in hoc opere rerum naturam imitati, nō autē humanum ingenium (quippe qui nō rudibus physices disciplinæ scribamus) continuò cœpimus ab ipso bono, eáque paucis perstrinximus quę maximè cōuenire primæ philosophiæ videbātur. Nāque agendum nobis sumpsimus de ente ipso: hoc verò iā ostendimus non conue

agens

nire his quæ ſunt eadem ratione neque etiam ratione penitus diuerſa,ſed diuerſis rationibus ad idem relatis:ſicuti ſanũ de lotio de pharmaco,atque de animali dici ſolet, Quãobrem cùm cæterorum omnium quę ſunt,ratio deducatur à primo entiũ ad idque referatur,vtiq; minimè fieri poterat vt ignorato primo entium, de aliis quæ ſunt,cognitio aliqua haberetur,quatenus inquam entia ſunt: ideóque cùm hactenus ſatis tractatũ ſit de primo entium,ad cætera nobis eſt accedendum:primúmque communi quadam ratione, poſtmodũ magis propria vtemur. Omnia entia pendere quodam modo à primo,nulli prorſus qui philoſophię ſacris fuerit initiatus cõtrouerſum cum aliis fuit.Nam neque entia cõſtitui poterant incõnexa & plura prima principia habere: at ratio Parmenidis vrgebat : Quo namque pacto vnquam fieri poterit, vt quidpiam ſit quod tamen exiſtat pręter ipſum eſſe?ſed hoc proculdubio contingeret, ſi aliquod ens à primo non penderet, quod iam ſatis in ſuperiori libro demonſtratũ fuit eſſe ipſum eſſe

per ſe

per se subsistens: illud namque quod nullo pacto dependeret à primo, esset vtiq; preter ipsum esse. Hisce rationibus nulli inquam dubium fuit omnia quæ sunt aliquo pacto, pēdere à primo entiū. Verùm nōnulli, immo complures cùm ratione naturali illis constitisset plurima entia neque generationi neq; corruptioni vlli obnoxia esse, hanc rerum omnium à primo dependentiam, veluti à fine esse prodiderunt. omnia namque agere perhibēt propter illud bonum amatū & desideratum ab omnibus, vt suis actionib⁹ muniísque pro naturæ suæ captu, quæcūque id attingant, aliquam eius similitudinem adsequantur. Nam necessaria ęternáque entia quonam pacto causam efficientem habere possent, minimè intelligebant. hæ verò duæ tantùm causę extrinsecæ sunt. Sed horum, etsi præstantissimi fuerint, sentētiæ neminè assentiendū esse reor. Etenim cùm omnia, præter primum, habeant esse participatione quadā, necesse est vt id ab eo sortita sint quod per se & per essentiā sit ipsum esse: sic omnia ignita ab igne ignita sunt, om

minimè

nia item quę illuminata sint,ab eo vtiq; lumen acceperunt, quod suapte natura est luminosum. Amplius vnũquodque operatur secundũ quod est: si ergo cuiuspiã esse omnino est indepẽdẽs,& à se est, neque ab alio quopiã, quonã pacto fieri aut intelligi potest vt finem quempiam aliũ à se operatione sua adfectet? Quam obrẽ rectè Auerroys inquit in libello de Substantia orbis,finem significare agentem significatione necessaria.impossibile nãque est vt quippiã operetur propter finẽ aliũ à se,quod secundũ esse suũ à nullo prorsus depẽdeat.Eorũ verò qui secus sentiunt, rationem soluere nõ admodũ difficile est:nam æterna quãuis causam habere nequeant quæ ea effecerit motu seu mutatione aliqua(hęc nãque sine nouitate effectæ rei non queũt esse)attamẽ efficientem causam habeãt per emanationem quandam simplicem & effluxũ quẽdam,nihil absurdum est.Necessaria etiam duplicia sunt: quædã namque sũt necessaria à se,quæ scilicet nullam habeant causam necessitatis suæ:quædã verò quamuis sint necessaria, sunt tamen ne-

cessaria ab alio, & causã necessitatis suæ habẽt: huiusce rei exemplum aptissimũ adfert Aristoteles in quinto Metaphysices: cõclusiones nãque demonstrationũ necessariæ sunt, itémque prima demonstrationum principia sunt necessaria, verumtamen principia prima à se sunt. neque causam habent suæ necessitatis vllã. At conclusiones demõstrationum sunt ab alio necessarię, quoniã à primis principiis dependent atque habent necessitatis suæ causam: nihil ergo prohibet necessaria causam habere à qua sint. Colligamus igitur ex dictis hactenus, omnia entia præter primũ dependere à primo, tum in genere causæ finalis, tum in genere causæ efficientis. De finali causa quamuis omnes in ea consenserint, adferamns tamẽ rationẽ. Omnia quæcũque quidpiam agunt, propter finem aliquem operantur: finis verò habet rationem appetibilis, & ex consequẽti rationem boni. omnia igitur agunt propter bonum. Sed iam superius declaratũ est ipsum esse, ac primum principiũ entium esse etiã ipsum bonum: omnia verò ália

bona participatione quadam existere ipsius boni. Necesse ergo est vt omnia quæ agũt, actione sua adfectent quandã similitudinem ipsius boni: sicque causa finalis omnium est primum principium entium; quòd autem sit causa efficiens paulo antè probauimus. Verùm illud restat explicandum, quonã pacto sit causa efficiens, & quonãmodo efficiat reliqua entia: ac præterea id quod suprà omisimus exponendum nobis est, quonã scilicet pacto entia omnia prẹter primum se habeãt ad ipsum esse. Et vt soluamus rationes quas in secundo attulimus, ac quibus nõnulli rentur efficaciter probatum esse, in quouis entiũ prẹter primũ, esse secundum rem distingui ab esẽtia cuiusque, Primum principiũ (vt rem iã ordiamur) eminentiori quadã ratione, atque excellentiori modo, causa est efficiẽs, quàm causæ hæ quas nos efficiẽtes esse dicimus: etenim efficiẽtes hæ causæ nobis familiares nõ sũt ex omni parte, neque omnium suorum effectuum causæ: non enim efficiunt nisi per motum, transmutãdo materiam: atque effectus

ipſe, id ſcilicet quod eſt factum ſecundũ ſe totum non eſt ab agente cauſa: materiã nanque ex qua effectus conſtat, agẽs cauſa præſupponit,nõ autem efficit: deinde forma,quę iure videbatur poſſe ſibi id aſſumere,ac vẽdicare, vt ſcilicet eſſet à cauſa efficiente,ſuſtentatur ac pendet à materia,cum qua ſimul eſt. Præterea plerę que efficientes cauſæ huiuſmodi ſunt, vt poſtquã ab eis effectus product⁹ in lucem fuerit,nõ amplius indigeat vlla opera cauſę à qua effectus eſt.Sic mor tuo patre viuit ſuperſtes filius:& ædifica tore vita functo, remanet ædificium. At primum principium entium , à quo eſt omne eſſe,non efficit motu mutationéue aliqua quæ videntur moram adferre agenti,& idcirco imperfectionẽ agẽtis arguunt , ſed ſtatim continuóque entia in eſſe protulit,immo profert potius, vt dicemus. Præterea effectus ſecundum ſe totum ab hoc agente dependet: nã ſiue effectus ſint per ſe ſubſiſtentes, actus inquam ſimplices,ſeu ea quæ in eſſe proferuntur compoſita fuerint ex materia & forma,ſecundum ſe tota à primo princi

pio pendent. Omne nanque quod quouis modo est particeps ipsius esse, est à primo quod per naturam & essentiā est ipsum esse. quare tum forma tum materia quæ entia sunt, dependent & sunt à primo principio entiū. Amplius id quod factū est semper pēdet, immo vt rectius loquar, sēper fit à primo principio, adeò vt si mouendo aliquo deficeret actio primæ causæ, in nihilum vnūquodq; entiū redigeretur. Hoc verò ratione comprobatur. Nam effectus quicumque, in quo forma agētis secundum esse perfectum quo est in agente, esse nō potest, indiget continua cōseruatione continuóque effluxu agentis. Hoc licet intueri in lumine, nam quoniam lumē est propria qualitas corporis luminosi, diaphanum verò cum lumine effūditur, eam naturam non recipit, sed participatione quadam fit capax luminis: idcirco ad hoc vt aër, seu quoduis aliud diaphanum corpus lumine perfusum maneat, continuum fomentum adsit oportet cōtinuúsque effluxus à luce solis, seu alterius corporis lucidi, qui si paululum cessauerit, cōfestim

lumẽ diaphani intercidit. Idem compe ries in imaginè quæ in corpore leui apparẽs deperit, abeunte illo cuius imago erat. Sic cùm cætera membra omnia viuant, quoniam participant animæ vim, quę tota & integra eſt in corde, non tamen adſequuntur perfectam naturam cordis, pereunt, vitáque funguntur e veſtigio cũ effluxus à corde ceſſauerit. Omnis ergo effectus qui eſt ab aliqua cauſa participatione quadã, nec perfectè adſequi naturã cauſę valet, continuò fomento cauſæ ſuæ eget, quæ ſi deſierit, eodem momẽto effectus pariter perit. Cũ ergo omnia quę habent eſſe à primo entium participatione quadam ita ſe habeãt vt nullum eorum poſſit perfectè adſequi ipſum eſſe, neceſſe eſt vt cõtinuo quodã effluxu ac efficientia ab ipſo ente ſeu eſſe emanante conſeruentur, quin potius vt continenter efficiantur. qua in re adhuc efficientia primi ſuperat ſolis effectionem qui aerem illuſtrat: nam lumen quia actus diaphani eſt, licet à ſole pendeat, pendet etiã à diaphano in quo eſt. At à primo ea quę ſunt, tantùm pendẽt,

à nullo prętere a:neq; enim ea quę ſunt, extra ipſum ſunt,ſed in ipſo continētur ac conſiſtunt. Ecce ergo quantopere deficiunt cauſæ efficientes noſtri ordinis à primo efficiente: quod nonnulli parum animaduertentes eum cùm perſpexiſsēt efficiētiam noſtri ordinis rebus ęternis ac primo principio minimè adcommodari poſſe, negauerunt Deū optimū cau ſam eſſe effectricē totius entis,cùm aciē mentis in tam magna luce nequaquam figere potuiſſent: nos autem cōperimus huiuſmodi omnem efficientiam quā no uimus & ſentimus ſimulachrū quoddā eſſe illius primæ efficiētis cauſę,quod ta men ab eius excellentia atque prę ſtātia valde deficiat. Ex his quæ hactenus dicta ſunt,nō cum magna difficultate diſquirere poterimus ac inueſtigare,quonā pacto entia omnia pręter primum,ſe ha beant ad ipſum eſſe:necnon qua via ſoluantur rationes quibus nōnulli, alioqui præſtantes viri nixi enunciauerunt,eſſe ſecundum rem diſtingui ab eſſentia omnium rerum præter primū:Quātùm per tinet ad primum, quod inueſtigandum

nobis propoſuimus,videtur mihi commodum exẽplum adferri poſſe quo faci lè intuebimur quonã pacto etiam ſe habeant ad ipſum eſſe.colores pẽdere à lumine,ſpecie tamen & natura à lumine differre ſit nobis ſuppoſitum, licet nonnulli graues authores diſſentiant:hęc tamen poſitio meo iudicio magis ratione nititur. Item ſupponãtur colores in obſcuro ac tenebricoſo loco non eſſe colores niſi in potentia, actu autem non exiſterenisi per illuſtrationem, quod ſenſit Auempace:quamuis Auerroys in coõmentariis ſecundi libri de Anima diſsẽtiat. verùm quicquid de hac re ſtatuẽdũ ſit,ſupponamus rem hanc ita ſe habere, vt hoc tãquam accommodatiſſimo exẽplo vtamur in quo intueri poſſimus, & luculẽter vt mihi videtur,quonã modo entia ſe habeãt ad ipſum eſſe. Ponamus lumẽ eſſe, ac primum eſſe,per ſe exiſtẽs, primúmque ipſius eſſe principium,opacum verò eſſe non ens, colores autẽ ſicuti cętera entia,lumen ipſum in ſe clarum eſt ſplendidum nihil habens opaci ſuapte natura: ideóque ſuperius ac emi-

onti'd

nētius esse habet quàm vt dici queat color, nisi dicatur color secundum eminentiam & præstantiam quandam, quoniā superexcellenter cōtinet colores omnes licet diuersos specie, vnica tamē ratione longè colorum naturis prestantiori eos omnes comprehēdit. Quòd si à lumine puro immixtóque discesseris ad lumen mixtum opaco, iam degenerat lumen à perfectione sui atque contrahitur ad certam quādam coloris naturam, quę etiā certę cuiusdam essentiæ est. verbi gratia albedo aut color viridis seu luteus siuè niger, lumē tamen nequaquam est nisi participatione quadam: ac inter colores quemadmodnm quisque magis pręstat, ita etiā magis est particeps luminis, nulla tamen ex hisce colorū naturis in actu existit nisi per effluxum & illustrationē à lumine, atque illustratio illa in re colore affecta nihil aliud est nisi essentia coloris in actu existens à lumine quę tamē certa quædam natura est infra essētiam & naturā luminis ad opacum accedens atque opaco mixta. Nunc à coloribus & à lumine orationem mentísque aciem

conuertamus ad entia atque ad ipsum esse. Primum esse est tantum esse purũ, cuilibet non enti immixtũ, veluti lumẽ nulli opacitati. quòd si à primo esse recesserimus, ac non esse seu quoddã opacum attigerimus, iam nobis apparere incipiunt reliqua entia veluti quidam colores in quibus ipsum esse contractum est ad certam quandã naturam atque essentiã quam nimirum perfectè obtinet: esse tamen in eis existit participatione quadã, non quòd in illis aliud sit essentia quam perfectè obtinẽt, & esse quo existunt: sua namque essẽtia eorum quodlibet existit. Sed quoniam id quod est perfecta huius rei essentia est esse imperfectum & contractum, sicuti id quod est albedo, aut viridis color imperfectum est & participatum lumen, verumtamen sicut essentia coloris non existit actu, nisi à lumine & ab influentia luminis, sic essentię eorum quæ sunt, nõ existunt actu nisi ex perẽni influentia ipsius esse, à quo sunt & cuius participatione existunt, nõ tamẽ quòd in ipsis entibus alia res sit earũ natura & alia res sit influentia ipsius esse, immo

vna atque eadem res sunt vtraque: quē-
admodum in re colorata idem diximus
esse colorem & influentiam luminis per
quam color est in actu: vnaquęque ergo
natura secundum quod in se est, quædā
est natura in qua esse contractum est ex
admixtione non entis, seu in natura co-
loris est contractum lumē ab opacitate
ad naturam quādam. Attamen quoniā
à se nō est neque à se cōseruari potest in
esse cùm sit imperfectū esse, & quod de-
generauerit in inferiorem naturam, id-
circo non actu existit natura illa nisi ha
bitudinē habeat ad primū perfectúmq;
esse à quo semper emanet atque actu sit.
Satis commodè mihi videtur hactenus
expositum esse, quonam pacto entia se
habeant ad ipsum esse, quamuis essen-
tia cuiusque sit esse participatum quo
intrinsecè vnumquodque existit, tamen
actu nullius essentiā existere nisi ab alio
primo inquam, à quo pendet: neque etiā
quamuis à nobis cuiuspiam rei essentia
intelligatur, intelligi tamen posse ipsum
actu existere, nisi intelligatur habere in-
fluentiam ab ipso esse, sicuti essentia co-

loris nõ poteſt percipi quod actu exiſtat prętcrquã ex influentia luminis, & hoc modo eſſe exiſtere.cuiuſq; rei ſecundum rationem diſtinguitur ab eſſentia illius rei:nam ea natura in ſe cõſiderata eſt eſſentia, illa, eadem quoque eſt eſſe exiſtere eius rei, prout intelligitur emanare à primo ente ex cuius influxu efficiẽtiáq; actu exiſtit. Reliquum modò eſt vt ſoluamus rationes eas quibus quidam probaſſe ſe putant, eſſe vnuſcuiuſque præter primum, ſecundum rẽ diſtingui ab eiuſdem rei eſſentia:has nanque in ſecundo libro omiſeramus, in húncque locum diſtuleramus. Duæ fuêre rationes adductæ, prior quoniam cuiuſque rei eſſentia perfectè intelligi poteſt, cùm tamẽ de ea re ignoremus ſit an non ſit: altera ratio quoniã cùm vnumquodque perfectè obtineat ſuam eſsẽtiam ac naturã, natura non diſtinguitur ab eſſe cuiuſque:vtique vnũquodq; perfectè obtinebit ipſũ eſſe. Quamobrẽ non erit ens participatione ſed per eſſentiã, quod tantũ conuenit primo entiũ vt demonſtratum eſt. Hę ſunt rationes quas ex dictis hactenus non eſt

admodum difficile soluere. Ad primam dicimus, quòd ea ratione non probatur, nisi quòd essẽtia secundum rationem distinguitur ab esse cuiusque per quod est: secundum rem verò distinguatur itẽ cuiusque essentia ab esse à quo est in se: nãque intellecta essentia cõcipimus quidnam sit. Quòd si eadem essentia intelligatur emanationẽ & effluxum actu habere à primo entium, iam cõcipimus eã actu existere, quẽadmodum opus est authores huius dispositionis dicere, ac eadem propemodum solutione vt de ipso esse participatum cuiusque rei, quod cõstituunt esse actũ essentiæ: ipsum etenim non actu existit in se ipso, sed tãtùm per emanationem à primo entium: itaque intelligi cõcipique potest multęque de eo disputationes fieri, cùm tamen interim lateat an ipsum actu existat necne, quoniam ab alio est & per emanationẽ à primo entiũ existit, in quo simpliciter atque absolutè est, non autem participatione quadam. Eisdem fermè verbis vtimur nos cùm de essentia alicuius rei disserimus quã ponim⁹ esse participationẽ

ipſius eſſe primi. Iuxta Ariſtotelem tamẽ in priorib⁹ Analyticis poſſemus etiã aliter rationem eam diſſoluere, diceréq; quòd de nulla re poteſt intelligi quid rei niſi de qua cõſtiterit quòd exiſtat: ſed de qua id non conſtat, intelligitur quid nominis, quamuis quãdoque idem ſit quid rei & quid nominis. verumtamẽ illi cui nõ cõſtiterit rem eſſe ac tenet quid rei, non percipit quid rei, niſi ſecundum accidens: ſed ei illud quid rei eſt quid nominis. ¶ Alteram etiam rationem facile diluimus: nã quemadmodum in colorib⁹ vnaquæque coloris ſpecies, vtputa albo ſeu rubedo, perfectè obtinet ſuam eſſentiam naturámque: ea tamen natura quæ in ſe perfecta eſt atque abſoluta, eſt lumẽ diminutũ. Lumẽ nãque admixtũ opaco in naturã degenerat inferioris notę, quę tamẽ in ſua ſpecie perfecta ſit. Ita dicimus quòd eſsẽtia vniuſcuiuſq; eſt ipſum ſuũ eſſe per quod eſt: nõ tamẽ ſequit̃ quòd ſicuti perfectè cõtinet ſuam eſsẽtiã ita perfectè obtineat ipſum eſſe: quia eſſentia cuiuſq; in ſe pfecta, eſt eſſe diminutũ: quod cũ à ſua ſimplicitate receſſerit,

& nõ enti admixtum fuerit, degenerat in naturã atque essentiam inferioris ordinis, quæ in sua specie perfecta est, attamen est esse diminutũ. Idẽ ferè videtur Aristoteles sentire in nono libro Primæ philosophiæ: inquit enim quòd cũ vnũquodque sit quatenus actu est, illa entia quę sunt actus tãtùm, per se & ex se sunt: nec oportet quærere per quid existãt, vt scilicet dicamus seu Parmenides vel vt Plato, quòd scilicet existant per esse aut per vnum, seu per numeros, pèr se namque actus est. Cęterùm cùm ad hunc vsque locum satis accuratè discussum à nobis sit quonam pacto entia se habeãt ad ipsum esse, & quòd à primo entium pendent, nõ tantùm tanquam à fine, quem omnia pro cuiusque natura & captu attingere conantur, verumetiam tanquã à prima causa omnium effectiué. Illud quoque satis luculenter expositum à nobis fuit, efficientiam primi principij esse veram ac summam efficientiam à qua cæterę agentes causæ omnes deficiunt, cùm eã tamen omnes ęmulentur. Nũc reliquũ est vt paucis tangamus quęstionem

nem eam quę multos exercuit, quonam pacto scilicet primum principiũ agit, an videlicet ex necessitate naturæ agat an ex volũtate: qualísque sit ea volũtas. Primùm id asserimus, primum principiũ non agere ex necessitate naturæ, quemadmodum cætera agentia natura cõspicimus agere. Nam cætera agentia naturalia quę natura agunt, neque finẽ sibi præstituũt neque se dirigunt ad pręstitutum finẽ, verùm à causa ea quæ omniũ naturam dirigit, certa quadam via certísque mediis vnũquodq; ad finẽ suum mouetur. Ex quo liquet huiusmodi mouentia non sese ipsa agere, sed agi. Hoc verò maximè alienũ esse à primo principio entium illíq; summè repugnans esse quis ignoret? quî namque primum omnium esset, si ab alio moueretur? neque etiã prima hæc causa agit voluntate arbitrióue tali vt quãdoque agat, interdũ ab actione cesset, aut vna omissa ad aliã actionem se cõferat, sicuti conspicimus agere homines qui volũtate & arbitrio agunt: nam omne agens huiusmodi est mutabile, & idcirco alio atq; alio modo

se habet:qua de re interdum aggreditur quæ nuper omisit, neque etiam ea necessitate voluntatis agit, qua voluntas fert in suum finem, ac in ea quæ faciunt ad eum finẽ cõsequendum. Omne nanque huiusmodi agens perfectionẽ suã nanciscitur ab alio, neque eã in se obtinet. At Deus optimus in se atque ex se omnino perfectus est nullíque obnoxius, vt superius euidentissimè ostendimus. Modus ergo diuinę actionis exceptus est atque excellit efficientiam cuiuscumque alterius causę efficientis, neque à nobis satis comprehendi potest, seu etiam eius esse ab omnibus exceptum, nequaquam potest à nobis attingi: dicemus autem quî possumus. Agit primum principium ex sui bonitate, nam superexcellentissimæ illius bonitatis ac superfluentis nõ erat in se cõtineri aliorúmque bono inuidere, vt præclarè inquit Plato in Thimeo: agit autẽ, vt cętera omnia quę esse queũt pro cuiusque captu suæ faciat bonitatis participia. nõ autẽ vt propterea sibi quicquã accrescat cui nihil deest: hoc enim est amoris qui est in ipso bono, vt suprà

tetigimus.quem modum miror Auicennam alioqui excellentissimum philosophum latuisse. Ac quoniã eius bonitas, eius quoque voluntas est,& eius intellectus in quo huiusmodi facultates nõ sũt nisi secundum quandam eminentiã, idcirco & intellectu voluntatéque & natura agit, non tamen ea natura quæ ab alio agatur,sed quæ seipsam agat.quam obrem neque colocari potest in ordine aliarum causarũ naturalium. Agit præterea voluntate liberóque arbitrio, non tamen voluntate mutabili, de qua dubitari possit,ne quãdoque ab agendo desistat, aut vt eum actionis suæ pœniteat, ac propterea omnia in nihilum redigantur: neque etiã voluntate ita necessaria, sicuti voluntas humana perhibetur necessariò finẽ atque perfectionẽ suam appetere, cęteráque quæ nos ad perfectionẽ nostrã perducunt. Primum nãq; principium in se perfectũ nullius eget.Hæc atq; huiusmodi sunt quę à nobis dici excogitaríue possũt de actione primi principii:verùm qualis ac cuiusmodi ea in se sit,nulli profectò compertum est vtpote

quæ omnẽ intellectum exuperet. ¶Cùm ergo hactenus ostensum fuerit, entia dependere à primo vt à supremo fine & à prima pręcipuáque causa effectrice, non omittendum nobis est, cætera quoque entia se habere ad primum vt ad formã omnium primã: id ex superioribus satis cuiuis exploratum esse potest. Nã si vnũ quodque ens eousque veritatis est particeps quousque attingit principiũ à quo est: in primo ergo prĩcipio est veluti exẽplar quoddam vniuscuiusque rei quod vnumquodque attingere conatur, vt in se quantum possit seu in quadam imagine exprimat exemplar illud. Exemplar verò omne veluti causa formalis est, & prima forma omniũ imaginum quæ ab eo fuerint deductæ aut deduci queãt: nõ propterea quòd imagines formet, sed quoniam ab eo exemplari deductæ effectæque sint. Est præterea tãquam causa materialis omniũ rerum, ea scilicet conditione materiæ qua similis videtur loco: est namque & locatum in loco & forma in materia. Itaque cùm nihil sit extra Deum maximũ: omnia nanque ipse

continet ac ſubſtinet modo ac ratione, quam ſatis verbis explicare nequimus: ideo neſcio quomodo in ipſo exprimit quædam imitatio materialis cauſæ, in eo ſcilicet, quod perfectionis in ea eſt amotis conditionibus, quę imperfectionem continent: neque enim in potentia eſt actus puriſſimus, neque pars vllius id quod perfectione excedit omne totum.

Satis iam videri poſſumus verborum feciſſe pro cõpendii noſtri modulo de primo principio entium, à quo quæcumq; & ſunt, & entium nuncupationem habent. Nũc tempus poſcere videtur vt ad perſcrutationem tractatúmque cæterorum entiũ accedamus, quãtũuis ſcilicet entia ſunt, vt oratio noſtra progrediatur ea via quæ huic ſcientiæ propria eſt, atq; à primo entium ad ea quæ maximè ipſi propinqua ſunt deſcédamus. Entia nõnulla immaterialia eſſe atq; abſtracta, efficaciſſimè, vt reor, probatũ eſt ratione Ariſtotelis in octauo libro Phyſicorũ ſumptà à motu. Ac quamquã de primo entium abſque ea ratione quæ ſumitur à motu ex ratione entis, vnius, boni, cui-

quatenus

dentissimè demonstrare arbitrémur, nõ tantùm quòd immateriale sit, verumetiam quòd superet omnium naturã atque essentiam cæteráq; quæ à nobis suprà de ipso demõstrata sunt: certissimis rationibus tamen de aliis abstractis entibus à materia, meo iudicio, ratio efficax sumpta ab ente inueniri non potest quæ certitudinem nobis faciat, nisi supponat rationẽ à motu sumptam, cui nitatur quodpiam aliud ens prę̈ter primũ, abstractum esse à materia. Neque vt idẽ arbitrer ac in eodem calculo ponam rationes quibus vsi sumus cùm de primo principio tractaremus, mouet me argumẽtum Auerroys præstantissimi philosophi qui hac in parte reprehendit Auicennam in calce expositionis primi Physicorum: inquit enim, Nulla sciẽtia probat suum subiectũ esse sed supponit: ens verò primũ abstractáque entia sunt subiecta primæ philosophiæ: non igitur eius scientiæ erit hoc ostendere, sed physices. Cui dicimus, quamquã prima philosophia agat de primis principiis ac de primis causis entiũ, vt in primo proœmio

Methaphysices dicit Aristoteles,nihilo minus supposito quòd sint aliqua prima principia, primęque entium causæ, de eis scrutari potest primus philosophus, quęnã & qualia sint:sicuti de primis principiis rerum naturaliũ in libris Physicorum supponimus quòd sint, scrutamur attamen & ratione agimus,quęnam & qualia sint. Dicimus ergo, vt redeamus vnde deflexit oratio, post primũ ens esse alia entia abstracta à materia.hoc ratione comprobatur à motu sumpta.Nã cùm hæc quæ cerninus quãdoque moueri interdúmque quiescere, necesse est vt dependeant à corporibus quæ sempiterno motu circũferantur:motus verò sempiternus non possit esse pendereúe à motore mobili: nam ex mutabilitate varietatéque causę sequeretur mutatio in effectu id est variatio in motu. Amplius causa motórue diuisibilis nõ potest mouere motu infinito ac perpetuo: nã pars eius cùm habeat esse deficiens à totius perfectione, mouebit tempore minori quàm totum,id est finito tempore: totũ verò cùm finitã proportionem habeat

ad partem,tempore etiam finito mouebit:necesse est igitur virtutem mouentẽ tempore infinito esse impartibilem. At virtus impartibilis atque immobilis materialis esse nullo modo potest.Nam virtus materialis quæcumque quoniam in esse sui depẽdet à materia,diuisione etiã materię afficitur atque diuiditur:necnõ etiam mouetur motu eius corporis cui⁹ forma fuerit seu virtus. ergo necesse est motores corporũ cælestium esse formas immateriales atq; abstractas, formas inquam, quoniam certissimis quoque rationibus adstruitur colligitúrque hosce motores æternos, esse animas dantes esse corporibus cælestibus. Nam cœli mouentur ex se,non autem ab alio: quoniã id quod mouetur ex se,prius est eo quod mouetur ab extrinseco seu ab alio.motor ergo corporum cęlestium,quę sunt omnium mobilium prima ac suprema, intrinsecus est corpori mobili. Amplius si ab extrinseco motore mouerẽtur, circuitione quadam mouerentur, motu videlicet composito ex pulsu & tractu. At corpora simplicia secundum naturam

mouentur motu ſimplici. Præterea niſi motores ij immateriales eſſent animæ cęlorum, neceſſe vtique eſſet corpora cę leſtia habere quandam aliam formam qua exiſterent: omne nãque quod actu exiſtit vel eſt actus ſimplex per ſe exiſtẽs immaterialiſque forma, vel actũ habet per quẽ eſt: ea verò forma ni anima eſſe dicatur, materialis erit atque corporea, necnon natura corporis ſimplicis, cœli ſcilicet. At natura corporis ſimplicis eſt principium motus ſimplicis: erit ergo forma hæc principium motus ſimplicis, non circularis, quoniã motus circularis infinitus eſt, & perpetuus, neq; effluere poteſt à virtute quapiam finita ac diuiſi bili, vt paulo antè oſtendimus: eſſet igitᵣ ea forma principium motus recti: proin déque neceſſe eſſet fateri corpus cæleſte eſſe corpus graue aut leue. Hiſce rationi bus igitᵣ quæ à phyſicis latius ac vberius tractantur, ſatis cõpertum cuiuis eſſe po teſt, entia quædam abſtracta à materia eſſe in rerum natura, quæ ſunt animę cę lorum. An verò infra primum rerũ omnium principium ſit quodpiã quod præ-

ſtãtius ſit animabus corporum cæleſtiũ,
magna equidẽ dubitatio eſt: neque reor
ego hac in re rationem naturalem vllã
nobis afferre certitudinẽ poſſe. Quam-
obrem breui perſtringã ſummorum phi
loſophorum ſentẽtias, itémque cur præ
aliis poſitio Platonis mihi probabilior
videatur ceteríſque preferenda: demum
optionẽ lectori dabo, vt eam præeligat
quæ cæteris potior ſibi eſſe videat᷑. Auer-
roys in duodecimo Metaphyſices videt᷑
opinari, nullum ens abſtractũ eſſe, tamẽ
vt ego puto, ratio quã attulit Auicenna
non eſt adeò euidẽs vt ei concedere de-
beamus, quoniam illa agentia quę perfe
cta ſunt atq; ex affluẽtia bonitatis agũt,
non ob eam cauſam operãtur vt ſibi ali-
quid ſuis actionibus accreſcat, ſed vt res
indigentes impertiant ſua bonitate. di-
cemus igitur Auicennę, cùm animę cor
porum cęleſtium in ſe perfectę ſint præ-
cipuámque bonitatis partẽ ſortitę ſint à
primo principio, prima intẽtione agunt
ex ſui bonitate: deinde ob vtilitatẽ harũ
inferiorum rerum. Non igitur ponendi
ſunt ſuperiores quidã intellectus, cũ ani-

mę cælorum ipſæ ſibi ſint primi fines: ſecundi verò hæ inferiores res. Præterea, omnes hæ animę operantur ac mouent ob eam potiſſimam cauſam,vt inſeruiãt primo principio,idq́ue pro naturæ cuiuſque captu æmulantur, à quo eſſe & perfectio totius vniuerſi intenditur. Hac ergo ratione etiam ſequitur animas cælorum agere prima intentione propter finem excellentiorẽ.Diuerſitas verò motuum eſt ex diuerſa variáque natura animarum mouẽtium: quã rationẽ videtur Plato ſignificaſſe in Thimeo. Nã poſtquam expoſuiſſet quanam ratione animę omnes & omnis natura immortalis formata eſſet à primo prĩcipio,dicit omnium parentem conuerſum ad minores Deos hæc pręcepiſſe, Cùm reliqua quæ ad vniuerſi abſolutionẽ ſuperſunt, mortalia ſint,ideo à me continuò ea fieri nõ poſſunt:neque enim fas eſt: immortalia namque eſſent ſi tantùm à me fierẽt.Idcirco vos imitantes eam quã in me perſpicietis efficiendi vim, quæ ſuperſunt mortalia efficere conemini. Illi verò,inquit idem Plato,minores dii,cùm man-

datum patris intellexiſſent,cõfeſtim ad res inferiores efficiendas conuerſi ſunt, ac motum circularem pro cuiuſque natura propriũ quiſq; molitus. Ecce quàm præclarè Plato protulit minores deos, animas ſcilicet cælorum, vt parerēt imperio patris, atque vt eius bonitatē imitarentur, cœpiſſe ſuum quemque orbem mouere. Præter igitur ſummũ bonum, veluti tãquam propter vltimum, poſtremum, ſummúmque finē, animæ cælorũ ſuos orbes agitant: motus verò diuerſi ſunt pro cuiuſque natura, atq; vt rerum inferiorũ generatio & incolumitas exigit. poſtrema omnium ſententia eſt Platonis, vt arbitror, eſſe ſcilicet infra primum principium ac ſupra animas corporum cęleſtium, intellectus ſeu mundũ intelligibilem: cuius ratio, ni fallor, fuit anima, quę vt ſuperius diximus, duplicē prę ſe fert naturã, diuiſibilē ſcilicet, qua corporeæ naturæ affinis eſt, nam forma eſt corporis: & indiuiſibilē, quatenus intellectus eſt & intelligibilia attingit. ſicuti ergo infra animã eſt corpus naturæ penitus diuiſibilis, ita par eſt ſupra ani-

mã eſſe intellectum purum naturę omnino indiuiſibilis. Huiuſmodi verò intellectus neceſſe eſt vt ſit infra primum principium:id nanque eſt ipſum eſſe per ſe exiſtens,nulli naturę addictum:in intellectu verò eſſe eſt contractum ad intelligibilitatem, vt ita dicam,ſeu ad intellectionẽ:quapropter Plato poſuit hũc intellectum eſſe cauſam exẽplorum in quo ſint ideę rerum omnium. Nã in primo principio res altiori modo ſunt,quã vt in eo exẽplaria rerum cõſtitui queãt. exẽplar etenim omne cognoſci poteſt, & quatenus exẽplar eſt cõprehẽdi quit. At in primo principio res ſunt ſupra cognoſcibilitatẽ (vt planius explicẽ quod volo, ſic eam libet appellare)ac in arcano ſitæ, quod minimè peruium eſt cuiuis intellectui. Quamobrẽ Plato,vt reor poſuit cauſam exemplarẽ in ſecundo ente in quo eſſe contractum eſt ac definitum ad naturam intelligibilem.quod etiã quoquo pacto innuit Dyoniſius in libello dé Cæleſti hierarchia:inquit enĩ ſupremos intellectus nũcupatos eſſe angelos,id eſt nuncios,quoniam arcanum

illud diuinum incomprehẽsibile primi enunciant. Hac ratione meo iudicio satis probabile fit, supra animas corporũ cælestium esse intellectum. Nam imbecillitati mentis nostræ cuius acies in tã clara luce non figitur, de rebus altissimis certissima ratio esse non potest. Idcirco contenti probabili argumẽto & sapientissimorum hominum sententia qui acrioris ingenii fuerũt quã nos, dicamus supra animas cęlorum esse intellectum, in quo res sint secundum esse intelligibile. Quot verò sint ij intellectus, si quis scire cupiat, animaduertendum illi est Platonicos nonnullos ponere hosce intellectus ferè innumeros: Platonem tamẽ vnius tãtùm mẽtionẽ facere in Thimeo, cùm de fabricatione mũdi verba facit. Beatus Thomas rationẽ satis probabilẽ adfert, qua efficiatur vt pene innumeri sint. Etenim inquit Deum optimum cùm agat ex bonitate insita quã aliis impartiri vult, optimas ac perfectiores res maiori quoq; vbertate produxisse: ac proinde corpora cælestia adeò ingentia effecit, vt generabiles corruptio-

níque obnoxiæ res, ipſis collatæ, nullius ferè ſint magnitudinis. Idcirco pari ratione perfectiſſimos entium intellect⁹ innumeros feciſſe: id quod ſacræ etiam literæ teſtantur. Nos quibus inſtitutum eſt nihil aſſerere, niſi ex certa ratione, hac in parte nihil aſſeuerandum nobis eſſe ducimus: ea enim eſt natura intellectus humani, vt certos terminos in cognitione rerum non egrediatur: quos qui egredi volunt veluti oculis mẽtis allucinati, in multis deerrant, complurá〈que〉 incomperta pro compertis habent. Nõnulli diuerſa ratione dum ea quę ſunt vltra fines à natura nobis preſcriptos incerta eſſe vident, de rei cuiuſcumque cognitione vel modica deſperãt. Nos medium iter tenentes, ea tangemus quę ratione naturali cõperta ſunt, incerta verò atque ea quæ lumẽ intellectus noſtri non pertingit linquemus pro incompertis. Cùm ergo præter ſummorum philoſophorũ authoritatem qui magis quàm nos in rerum cõtemplatione exercitati, luculentius etiam veritatem intueri potuêre, ratione etiã ſatis efficaci ſeu ma-

uis probabili, nobis cõstiterit supra animas cælestium corporum esse intellectũ seu vnus is sit, seu plures, ea quæ naturalis hominis ratio de intellectu cõperta habere potest, paucis perstrĩgamus. Esse ipsum atque ipsum vnũ quod ex superfluenti bonitate extra se in alias quoq; naturas defluxit, paulatim delapsũ est, ac veluti per gradus processitã perfectissimis naturis in imperfectissimas: & demum desiit in materiã primã quę propè nihil esse videtur. Primum igit' in quod esse ipsum à puritate sui degenerat, est intellectus qui iam aliqua natura est nõ esse purum, verùm tam latè fusa vt in se suo tamẽ modo omnes quoque res alias atque naturas comprehẽdat: qua in parte æmulatur ipsum esse, deficiẽti tamẽ ratione. Nã in principio res omnes sunt secundum vnicum esse eminens ac pręexcellẽs quibuscũque naturis ac cuiuis rerum modo. At intellectu res omnes sunt, secundum determinatam tamẽ rationẽ & definitam modum, id est secundum esse intelligibile: ea nanque est natura intellectus ipsius. Quamobrẽ licet

cōiūnctus sit cum primo esse, vtpote qui proximus existat, nihilominus primum esse in intellectu est secundum modum intelligibilē, nō quòd per speciem quāpiam ab intellectu intelligatur, sed per essentiā suam intelligitur, quæ perfectio atque actus quidā est primi intellectus: in eo tamen habet modum quendā, videlicet intelligibilitatis, vt sic dicam, ac hoc pacto degenerat ab esse quo est in se ipso: idcirco intellectus quamuis diuinitatis sit particeps, quoniam est vndique plenus Deo, attamē longè excellentiori modo, immo in immēsum excelsiori, est Deus in se ipso, quàm sit in intellectu in quo iam incipit esse secundum modum intelligibilem: ac propterea à primo esse res omnes primò in intellectū effluxerunt, secundum esse intelligibile quod est longè perfectius quàm esse id quo res in sui natura subsistunt, vtpote quod proximum sit esse sui quo sūt in primo rerū omnium principio. Primus ergo intellectus ipse quoq; est omnia sicuti primum ens, sed modo vt declarauim⁹ deficiēti: ac queādmodum intellectus deficit ab

ſenſibilia entia: omnis enim noſtra cognitio ortum habet à ſenſu. Repetamus ergo à Phyſicis, indéq; id quod ſupereſt ordiamur: Omne quod mouet̃, ab alio mouetur. vt itaque motor alius eſt à re mobili, propterea ea quæ moueri vidẽt, quædã ab alio extrinſeco videlicet motore mouentur, nonnulla ex ſe. huiuſmodi autem ſunt animata. Cùm ergo in illis quæ ab extrinſeco mouentur, nõ poſſit res in infinitum protrahi, tandem ad motum ex ſe perducetur: mota verò ex ſe, generabilia & corruptioni obnoxia vtique neque conſiſtere poſſent, neque eorum generatio infinito tẽpore perdurare, niſi à moto ex ſe æterno cõtinerentur, cuius fomento ſemper egẽt. id quod ſuprà ſæpius ſumpſimus. Hoc verò motum ex ſe æternum, ſenſu comprehendimus eſſe corpus cæleſte, quod ex motu circulari ſempiterno cõuincimus cõponi ex duabus naturis, quorum altera eſt forma, altera materia: forma verò anima eſt immaterialis, indiuiſibilis atque immobilis, quæ poſt intellectum de quo iam tractatum eſt, proximum enti locũ

tenet inter entia, ac in ea maior quædã species multitudinis iam sese nobis offerre incipit. Nã cùm forma omnis act^9 sit materiæ, quædã congruentia seu conformitas formæ cum materia sit oportet. Quamobrẽ cùm materia diuisibilis sit &: extensa, nõ dico oportere formam esse diuisibilem atque extensam: hoc etenim non nisi formę materiali conuenit quæ in esse à materia dependet: sed necesse est vt natura formæ quãuis immaterialis sit, nonnullam referat diuisibilitatẽ, id est vt quodãmodo affinis sit extẽsioni diuisioniue: idcirco descẽdẽdo à primo principio quod vnum omnino est, ad intellectum in quo est vnitas contracta ad naturã intelligibilem, ac propterea etiam ad quandam multitudinẽ, ab eo deinceps descẽdimus ad animam in qua maior est multitudinis species, propter affinitatẽ ad corpora. Cùm ergo nobis constiterit esse cælestium corporum animã, ac superficie tenus qualisnam naturæ eã sit, nunc dicẽdum est à nobis, an causam efficientem habeat, & quænã ea sit. Auicẽna prę̃stãtissimus

philoſophus opinatus eſt, quoniam ab vno nõ eſt niſi vnum, à primo principio entium eſſe tantum primum intellectũ, tãquã à cauſa effectrice: à primo deinde intellectu in quo eſt quædã compoſitio ex actu & potẽtia ſeu ex perfecto & imperfecto, inquantum intelligit primum principium emanare atque effluere ſecnndum intellectum: inquantum verò intelligit eam quam obtinuit perfectionem, effluere animã primi cœli: ac quatenus intelligit imperfectionem adiunctam ſibi, effluere ſubſtantiam primi orbis, ſicque deinceps à ſecundo intellectu emanare tertiam mentem ac animã ſecundi orbis orbemque ſuum, item à tertio quartum quoúſque demẽtum ſit ad mentem præſidentem hiſce inferiorib⁹ generationi corruptioníque obnoxiis, à qua perhibet tum omnes formas eſſe generabilium rerum tum & intelligibiles ſpecies. Hanc Auicennę poſitionem diuus Thomas excellentiſſimus vir ac nunquã ſatis laudatus, ſatis efficaci ratione reprehendit: inquit enim, ſi ~~pacto~~ generatio vniuerſi ita conſtaret & hoc pacto

procederet, vtique ordo vniuersi esset à casu, non autẽ ab aliquo per se intentus: verùm oporteret fateri accidesse vniuersum ita constitutum esse ex diuersis multorum agentium intentionibus, quæ tamen à nullo excitata sint aut mota ad hunc ordinem conficiendum: ac propterea inquit Thomas omnium factionẽ cuiusque rei quæ non fit per transmutationem motúmue aliquã: sed per simplicem emanatiònẽ totius eius quòd sit quódq; per se existat, esse à primo principio non autem ab aliqua causa secunda, argumento nititur satis valido: nam sicuti agẽs per artem præsupponit in sui factione rem à natura constitutã ac natura constantem, quoniam is agens posterior est agẽte naturali, ita quęlibet secunda causa præsupponit in effectu quẽ agit aliquid iam incoatum à prima causa quod ipsa perficiat. At in emanatione totius entis per se existentis nihil supponitur, si quid enim supponeretur, iã non totum emanaret ab ea causa: non ergo à secũda causa quapiam hæc emanatio esse potest. neque etiam confugere ad il

lud possumus, effectum cum scilicet esse à causa secunda veluti ab instrumento primæ:nam causa omnis quæ vicem instrumenti habet, licet ex se nō attingat productionē effectus cuius factionis dicitur instrumentum esse,tamen actione quadam quæ ipsius formæ natureque cōuenit,à superiori agente directa ad effectus sui productionem peruenit, cuius effectionis instrumentum nominatur: sic serra quæ organum est fabri lignarij ad factionem scamni seu lectuli quāuis vi propria nō attingat ad inductionem effectionéue formæ scamni illius seu lectuli,attamē secando ac incidēdo quę actiones formæ serrę conueniunt à fabro artifice directa pertingit ad efficiendā formā scamni,quę proculdubio emanat à mente artificis:eadem ratione calor naturalis animalis calefaciēdo quod suæ vis est, carnem procreat ossáque, ac membra denique,quorum forma est ab anima. Ex inductione hac colligitur necesse esse causam instrumentariam quācumque actione suæ naturę propria,directa tamē à causa superiori,pertingere

productionem effectus sui. sed in emanatione totius entis per se existẽtis cùm nullum subiectũ sit eius effectionis, nulla etiam actione fingi quidem, nedum esse potest cuiuspiam instrumẽtariæ causæ, qua pertingat ad effectionem totius entis per se existẽtis quę est à prima causa rerum omnium: vt nulli vnquam pro dubio fuit. Idcirco emanatio entiũ omnium per se existentiũ nõ est ab vlla causa secunda, sed tãtùm à primo principio entium, à quo etiam sunt animæ corporum cęlestiũ: ideóque Plato in Thimeo posuit vniuersum totũ esse à primo principio tanquam à causa efficiente, quam etiam patrẽ omnium appellat: inquítq; patrem hunc supremum animam ex essentia diuisibili indiuisibilíque cõflasse. Verùm quoniam superiora quoque pro suę naturæ captu efficiendis inferiorib⁹ operam suam præstant, vt summi boni bonitatem æmulẽtur, idcirco posuit intellectum seu mundum intelligibilẽ esse causam exemplarem vniuersi. Itaque statuit primum rerum omnium autorẽ, iuxta illud exemplar, mũdum perfectũ

effeciſſe. Erit ergo, iuxta ſententiam Platonis, intellectus rerũ cauſa nõ efficiens à qua ſint entia in prima rerum emanatione qua in ſuo quæque eſſe ſubſiſtunt, ſed cauſa exemplaris per quã primũ animarum, deinde totum vniuerſum effecta ſint: necnon etiam illud Platonẽ mouit quod ſuprà tetigimus, quoniã exemplar habet rationem intelligibilis, ideo in eo quod ſuprà omnem naturam cum ſenſibilem tum intelligibilẽ nos nõ poſſemus ſatis percipere rationẽ exemplaris, qua de re non in prima cauſa ſed in prima natura, intelligibili inquam, hoc genus cauſæ Plato conſtituit. Ex qua poſitione ratio Auicénę facile ſolui poteſt. Nã ab vno, id eſt à primo principio immediate non eſt niſi vnõ, intellectus videlicet ac mundus intelligibilis. Verùm poſt intelligibilem hunc mundum quẽ dicimus primum rerum principium nõ vt vnũ ſed vt multi, iuxta multitudinẽ que eſt in exemplari multa cõſtituit. ac in vnum vniuerſum conflauit. Nõ tamẽ propterea cenſuerim ego Platonem arbitratum fuiſſe Deum ſupremum indi-

gentem fuiſſe,vt ſcilicet exemplari alio à ſe indiguerit in rerum productione, cùm in eo ſupereminenter ſit exemplar cuiuſcúmque exemplaris,& in quo vno eſt multitudo omnis eminenter :immo etiam quodammodo Abyſſus ille nõ entis,ſicuti priuatio eſt in habitu:ſed ea ratione arbitror cauſam eam exemplarẽ in ſecũdo ente poſuiſſe, quoniam primũ principium à nobis capi nõ poteſt cùm ſuperet intellectum. Exemplaris verò ratio ac in hoc eſt vt intelligibile ſit: quare ratio Auicẽnæ alio quoque modo commodè ſolui poteſt, quod ſcilicet ab vno inquantum vnum nõ eſt niſi vnum: ſed ab vno in quo eminẽter eſt omnis multitudo in quo natura diſtinguitur à re ab intellectu & voluntate,ac propterea per intellectum ac voluntatem agit quẽadmodum per naturam vt ſuprà diximus, nullum inconueniens eſt ſi multitudo effluat,in vnũ tamen ordinẽ redacta. Hęc de cauſa effectrice animarum cæleſtiũ, nunc meli⁹ diligentiúſque inueſtigem⁹, qualéſnam ſint, & cuiuſmodi ſit earum operatio. Animos cælorũ eſſe abſtractos

à materia, iam ſuperius conſtitit. Quoniã verò forma abſtracta, eſt intellectus ac intelligibilis, vt ex iis, quæ de anima dicta ſunt in phyſicis à Platone conſtat: Animæ ergo corporum cæleſtium ſunt actu intellectæ & intellectus: ac cũ vnũquodque ideo intelligatur quoniam forma eius coniuncta eſt cum intellectu ac vnum cum eo effecta, ſibi ipſi autẽ actu coniunctæ, idémque ſunt animæ corporum cęleſtium, idcirco ſeipſas per ſuam eſſentiam intelligunt. Reliqua verò quę item à materia abſtracta ſunt, vt intellectus ac ſuperiores animas, ea ratione intelligunt inferiores quoniã ſuperiorum formas vt perfectiones quaſdã ſui in ſeipſis recipiunt. Quamobrem ſuperiores quoque intelligunt per eſſentiã ſuperiorum qua formantur: nam ſuperiores formę cùm ſint actu intellectę & perfectiores inferioribus, nimirum formare inferiores poſſunt, ac eo pacto per ſuas ipſarum eſſentias ab eis intelligi. Ecótra verò minimè commeat ratio, vt ſcilicet ſuperiores intelligant inferiores, eò quòd earum eſſentiis informentur: nã forma

ſemper ac in quacumq; re perfectio quę dam eſt rei formatæ:ſic etiã animæ corporum cœleſtium non intelligunt inferiora hæc entia corruptibilia, eò quòd ab ipſis recipiant impreſſionẽ vllã, quoniã ſemper agens eſt nobilius patiente, ac principium materia, formáque ſubiecto. Nec tamen dicendũ propterea eſt quod hęc inferiora ignorent quorũ ſunt cauſæ ac moderatrices cõſilio quodã ac intellectu, immo perfectiori modo intelligunt, eóque perfectius quò ſuperiores atque excellentiores fuerint. Nã ſicuti in ſupremo eſſe ſunt omnia modo nobis ignoto, ita in intellectu omnia ſunt ſecundum modum intelligibilẽ ac perfectiori modo in intellectibus perfectioribus, deterius verò in inferioribus: obiectũ nanque intellectus eſt ens. Amplius ſi humanus intellectus qui eſt omniũ infimus quodãmodo intelligit omnia, & quodãmodo eſt omnia, multo magis aſſeuerandum eſt hoc de ſupremis illis intellectibus. Quamobrem ſuperiores animę inferiores intelligunt, ac omnia etiã infima entia generationi corruptioníq;

obnoxia per formas ab intellectu primo in eas influentes, ac viciſſim à ſuperioribus traditas inferioribúſque excellẽtiori modo ac ꝓratione magis vna ſunt in his quæ ſuperiores ſunt:in inferiorib⁹ uerò magis multæ ac magis diuiſæ:neq; enim earum capaces eſsẽt,niſi ipſis magis dearticulate fuerint,tanquã imbecilioribus,& quæ magis recedant à perfectione vnius atque ad multitudinẽ accedãt: ſic inter homines accidere videmus vt ea quæ præſtantes ingenio ſtatim ac vno nutu admoniti percipiunt, imbeciliores ac magis tardi capere nequeant, niſi eadem eis fuerint diſtincta & dearticulata.non diſſimili omnino ratione ſe habent mẽtes illæ ſupremæ;huius verò nõ ęquè perceptionis ratio in promptu eſt, nam receptum omne eſt in recipiente ſecundũ recipiẽtis modum:quãto ergo recipiẽs magis acceſſerit ad multitudinem ab vnoquę receſſerit, tanto etiam oportet receptas ſpecies in eo magis eſſe multiplices inferioríſque notæ. Sic ergo omnis cæleſtiũ corporum anima omnia intelligit,ſeipſam per ſui eſsẽ

tiam,ſuperiora entia per eorum eſsētias
quas in ſe vt perfectiones intelligibiles
recipit:inferiora verò per ſpecies ab in-
tellectu ſupremo,in eam animam ema-
nantes,ordine tamē certo progreſſúque
ſeruato,vt ſcilicet ſpecies eſſe prius pro-
ximúſque defluāt in animas ſuperiores
quæ intellectui propinquæ ſunt magis
ac per eas deriuēt in animas inferiores.
Ac vtique præter hunc modū alius quo-
que nō incōmodus adferri poteſt, quòd
videlicet ſuperiores animę inferiores in
telligant per ſui eſſentiam quę inferiorū
forma eſt intelligibilis:nam cùm forma
& perfectio quælibet ſubiectam ſibi ma
teriam penetret,vt ita dixerim,ſuperio-
réſque mentes inferiores informent, ac
in eis recipiantur (qua via fieri diximus
vt inferiores mētes ſuperiores intelligāt
per ſuperiorum eſſentias ipſas forman-
tium)neutiquam abſurdum eſſet ſi ſupe
riores, quæ vnum fiunt cum inferiorib⁹
eas formando,per ſuámmet eſſentiā in-
feriores intelligerēt. Si enim intellectus
humanus, vt Ariſtoteles teſtatur,ſe ipſū
intelligit per formas alias intelligibiles,

per quas actu sit intellectus, quî côueniens esset? si quis assereret, supposito eas formas intelligibiles esse formas, quæ per se subsisterent, atque esse actu intellectus, per se ipsas eas quoq; intelligere intellectum humanum per suam ipsarum essentiã. quandoquidẽ intellectus humanus se intelligit per eas formas intelligibiles. Primum verò entiũ omnes pro captu suo attingũt quòd se cuiusque capacitati accõmodet: ac ea ratione id quod in se incomprehensibile est in prędictis intellectu esse incipit secũdum modum intelligibilẽ: excellentius quidẽ & excellentioribus, deterius in inferioribus. sicque omnes eę mentes diuinæ sunt, quoniam capaces sunt diuinitatis, ac vnum factæ cum Deo, qui in eis omnibus est. Pręterea in eis summus quidã est amor, quo se inuicem mirificè conuertunt. Nã intellectum quẽcumque sequitur intellectualis appetitus, qui in ratione est, & à philosophis voluntas nominatur. appetitus verò huius primus motus ac pręcipuus est amor, cuius obiectũ est bonũ. vbi ergo excellẽtissimi sunt intellectus,

ac

ac ſummum bonum intellectũ, ibi maximum oportet amorem eſſe: inferiores ergo mẽtes ſuperiores intellectus, vt potiora bona, ſibíque venefica, ſummũ verò bonum tãtùm amãt, quãtùm nec excogitari poteſt, ſuperiores verò viciſſim amant inferiores ex ſuæ bonitatis ratione ac natura, non ex indigentia ipſémq; bonitatem, ac perfectionẽ ſuã cõmunicant, ſéque eis inſinuant pro earũ captu. hic nãque perfectiſſimus eſt amoris modus, vt ſupra oſtẽdimus fitque hoc pacto mirus quidã, inexplicabilíſque ſupernorum mentium contextus. His hactenus expoſitis, nunc illud reliquum eſt, vt diſſeramusquonã ſcilicet modo ſuperiores hę mẽtes cauſæ ſunt rerũ inferiorum. In eis eſt ſpecies boni à quo ſunt: boni verò ea eſt natura, vt perfectione ſua imperti atea omnia quæ capacia fuerint: non enim eſt boni inuidere, ac intra ſe bona ſua continere, ſed effundere ac effluere. Cùm ergo in ſupremis hiſce mentibus ſit lucida forma ſummi boni, non effuſcata tenebris non entis nec diſſimilitudinis labirintis inuoluta, nimirum

quod ab anima formatur. Hoc verò primum est corpus, id est cœlum, quod & diuisibile est, licet maximè inter corpora ad vnitatem accedat: nisi eum diuisibile esset & extensum, vtique corpus non esset, ac propterea etiam est mobile: nam omne corpus mobile est, nõ enim corp⁹ vllum infinitũ esse potest, attamen ingenerabile & incorruptibile est, nec diminutionem, aut augmentũ vllum recipit, penitúsque cuiusuis alterationis est expers, vt naturales philosophi demõstrãt: quare ex generib⁹ motuum solum localem motũ admittit: est pręterea simplex ac purissimum corpus: magis nanque ad vnitatem accedit simplex compositio. figurã habet maximè simplicem, sphæricam inquã, quæ vna tantùm superficie continetur: mouetur motu locali maximè simplici, circulari inquã. agit simplici qualitate quæ est præditum, lumine videlicet, quod caliditatem quandam annexã habet, quę se habet ad cęteras qualitates sensibiles vt lumẽ ad colores omnes. Itaque calor is cælestis omnes alias qualitates sensibiles virtute sua fouet ac

continet, licet cùm à puritate ſua degenerat,confeſtim decidat in calorem ele mentarem,qui calori cæleſti magis propinquus eſt, atque magis attinet quàm vlla alia qualitas ſimplicium corporum ſic lumen cùm a primo degenerat,in albedinem migrat. huic eſt quod interdũ pro materię captu calor cęleſtis vrat,atque perniciem adferat, cùm tamen ſui natura vitã preſtet omnibus, omniáq; foueat ac conſeruet.verùm cùm pro ma teriæ captu degenerarit, in calorem ele mentarem migrat,cuius ea propria mu nera ſunt.Hunc calorem aſſeclam lumi nis cæleſtis,alium à calore elementari, vel ob rationem cenſuerim ego ſtatuẽdum eſſe. committã:nunc interim alia preteribóque cõplura dicta philoſophorum præſtantiũ in hanc ſententiã, quod ſi ſecus eſſet,vtique ſatis intelligi nõ poteſt quonam pacto calor elementorum, qui intra viſcera terræ, & in ſeminibus eſt concluſus conſtitui poſſet eſſe; inſtrumentum cęleſtium corporum,ab eíſque moueri omnium etenim mixtorum generationes cõſeruationis cauſa eſt calor

naturalis, vt Aristoteles inquit in quarto Metheororum libro, nisi ab ipsis itidē tangeretur. mouens nanque proximum & motum simul sunt: quod luculēter Aristoteles testificatur in septimo Physicorum volumine. Tangi autem qui potest cùm tātopere distent, nisi qualitate quadam, ac virtute a cęlis eminente ac omnia permeante. Lumē verò tantùm diaphani est actus, opaca nō penetrat, ideo assecla luminis alia virtus omnia penetrans, ac omnia formans. Hunc nos calorem cœlestē dicemus alium ab elemētari. Platonici dixêre corpus hoc esse æthereum vehiculum animæ mundi cæterarúmque animarũ omnium. cęterùm quoniā corpus nullum cætera corpora penetrare nō potest, qualitatem quādā esse hanc oportet, quam ponimus, vt artificem motricémq; aliarum qualitatũ omnium, ac vt vehiculum quoddā virtutis animæ. Hæc verò omnia quæ inesse corpori cęlesti diximus, ac perspicimus, ab anima ei proculdubio insunt. Nā materiā conuenire formæ opus est. Ast animæ cælorum maximè sunt æternitatis

capaces,nullíq; obnoxię mutationi, idcirco corpora etiã ſortitæ ſunt immortalia,ac immutabilia,mutatione quæ pertineat ad intrinſeca.Hę prętereà animę ſimpliciſſimæ ſũt ſuáque operatione ſpiritualem quendam circularem motum exprimunt reffcrúntue. Circuli nanque ſpirituales quidã ſunt nexus illi ſuperiorum mẽtiũ: quia & mutuò ſe intelligũt, ac mutuò ſe ardent,nedum amant,ideo corpora quoque habent ſimplicia, circuláreſque figuras,circulari quoque motu agitata . inſuper hoc lumen , cui calor coniunctus eſt,non elementaris ſed cęleſtis, effluxus quidã eſt in cæleſtia corpora ab animarũ intelligibili lumine, atq; ab amore illo quo ardent: id enim eſt lumẽ in corpore, quod intelligẽtia in anima , id eſt calor hic omnia generans ac conſeruans,quod in anima amor . ſunt ergo hæc omnia imagines quędam corporeæ proprietatum animę immaterialium,quod, vt puto,Boëtius vir doctiſſimus ſẽtit,cùm inquit de cæli anima,mẽtemque profundam circuit, ac ſimili cõuertit imagine cęlum . Inter cęlos autẽ

ſupremum obtinet locũ ſupremámq; dignitatem octaua ſphęra que immuneris fulgoribus eſt illuſtrata ac motu velociſſimo maximéque vniformi mouetur: diurno inquam ab oriente in occidẽtem. quamuis non me lateat aſtrologos Platone & Ariſtotele iuniores, commentos fuiſſe primò nonã, deinde decimã quoq; ſphęram, cui diurnum motum attribuerat, alium itẽ tardiſſimum: octauæ verò ſphæræ attribuunt mõſtruoſum quendã motũ titubationis ſeu acceſſus & receſſus. Verùm & in his & in planetarũ circulis nomẽta ſeu potius figmẽta Aſtrologorũ à nobis omittãtur, ac ſequamur potiores philoſophos, Ariſtotelem videlicet & Platonem, hunc diurnum motũ Plato in Thimeo vocat motum ſimilitudinis ſeu vniformitatis: & Ariſtoteles in ſecũdo libro de cælo, à dextro in ſiniſtrũ permeantẽ motum eum eſſe dicit, vtpote qui perfectus ſit, & ad vnitatem accedat, quẽ motum cæteri quoque planetæ ſequuntur, vel ex natura propria motori à quo mouentur, vel quantus motores planetarũ formati à prima anima octa-

uæ ſphęrę motrice, motũ illius propriũ. perfectiſſimum tamen omnium in ſuis ſphæris effingunt. Hic verò diurnus motus cauſa eſt quod generatio corruptióq; iſtorum inferiorum ſempiterno tẽpore conſeruerur ac perduçet. Poſt octauam ſphærã planetæ ſunt orbéſque eis accõmodati, in quibus quoniam ad multitudinem atque ad diſſimilitudinẽ magis accedũt preter motum diurnum qui eſt ſimilitudinis, alius quoque ineſt motus qui diſſimilitudinis à Platone appellat́, & ab Ariſtotele perhibetur eſſe veluti à ſiniſtro in dextrum: dextrum nanque à quo eſt motus ille ſiniſtrum eſt vniuerſi: deficit ergo ab eo quòd eſt ſecundũ naturam in vniuerſo, cùm prepoſtere procedat. hic verò planetarum motus obliquus ſub zodiaco, cauſa eſt vt generatio ac corruptio ępariet: quòd verò generatio inferiorum quamuis variás, ſemper eundẽ temhorem ſeruet, à motu diurno eſt. Inter planetas verò nobiliores ſunt, ſi antiquis philoſophis eſſentiamur, illi qui ſunt ſuperiores elatioréſque: inferiores autem ac depreſſiores ecõtra imper-

fectiores:cuius rationẽ adferunt quoniã continens est nobilius contento:cõtenptúmque ad continens se habet tanquã materia ad formã, & perfectibile ad perfectionem.verumtamen si ab effectu ad causam intelligendam nobis est via,difficile mihi persuaderi potest planetas cęteros superiores esse prestantiores sole, quem certissimũ inspicimus causam esse harum inferiorum rerum,ab eóq; variarũ anni tempora cæteræque que hîc inferius agũtur.Cæteri verò planetę vel nihil vel insensibile quodpiam vidẽtur adferre. Præterea si lux est qualitas qua cęlum agit ac defluxus quidẽ a lumine intelligibili in ipsum corpus cęleste, id corpus in quo pręstãtior lux est,excellẽti' existimari debet cęteris,quę nõ adeò luce decora sunt neq; adeò luce pollent. At solis lux quantum lucem aliorũ planetarum precellat, omnibus preterquã cęcis compertum est.Precipuus ergo sol erit meo iudicio,cui sententiæ etiã astrologi adstipulari videntur, qui inquiunt planetas cęteros dirigi ac tẽperari à sole ac quasi cooperarios solis esse: qua de

causa Venerem Mercuriúmque nõ recedere à sole nisi parum, siue antecesserint siue ponè fuerint. Lunã verò agere prout a sole illustratur: triũ præterea superiorum motum planetarum rationẽ habere ad motum solis. Antiquorũ verò phylosophorũ argumentis non difficile est soluere: nam recipimus cõtinens perfectius esse contento, si cætera paria fuerint: et si cætera præualeant præponderántque, nõ semper continens absolutè perfectius censendum est esse contento, sicuti in animali cor non est imperfectius membrum aliis a quibus cõtinet. At in sole cętera longè præualẽt, vt cuiuis exploratissimum est. Sol ergo præstantissimus est ac perfectissimus planetarum omnium, luna imperfectissima, quæ a sole lumen mutuatur. Ac veluti terra cælestis est, vt inquit Alexander Aphrodiseus, reliquorum planetarũ stellarúm'ue numeros ac gradus perfectè dignoscere, supra humanũ captum est. Nã qui perfectè cognoscit aliqua, etiam differẽtias & gradus eorum sigillatim dignoscit. Nos verò imperfectè cognosci-

per quas actu sit intellectus, quî côuenicns esset? si quis assereret, supposito eas formas intelligibiles esse formas, quæ per se subsisterent, atque esse actu intellectus, per se ipsas eas quoq; intelligere intellectum humanum per suam ipsarum essentiã. quandoquidẽ intellectus humanus se intelligit per eas formas intelligibiles. Primum verò entiũ omnes pro captu suo attingũt quòd se cuiusque capacitati accõmodet: ac ea ratione id quod in se incomprehensibile est in prędictis intellectu esse incipit secũdum modum intelligibilẽ: excellentius quidẽ & excellentioribus, deterius in inferioribus. sicque omnes eę mentes diuinæ sunt, quoniam capaces sunt diuinitatis, ac vnum factæ cum Deo, qui in eis omnibus est. Prętérea in eis summus quidã est amor, quo se inuicem mirificè conuertunt. Nã intellectum quẽcumque sequitur intellectualis appetitus, qui in ratione est, & à philosophis voluntas nominatur. appetitus verò huius primus motus ac pręcipuus est amor, cuius obiectũ est bonũ. vbi ergo excellẽtissimi sunt intellectus,

ac ſummum bonum intellectũ, ibi maximum oportet amorem eſſe:inferiores ergo mẽtes ſuperiores intellectus,vt potiora bona,ſibíque venefica, ſummũ verò bonum tãtùm amãt,quãtùm nec excogitari poteſt, ſuperiores verò viciſſim amant inferiores ex ſuæ bonitatis ratione ac natura,non ex indigentia ipſémq; bonitatem, ac perfectionẽ ſuã cõmunicant,ſéque eis inſinuant pro earũ captu. hic nãque perfectiſſimus eſt amoris modus,vt ſupra oſtẽdimus fitque hoc pacto mirus quidã, inexplicabilíſque superno rum mentium contextus. His hactenus expoſitis,nunc illud reliquum eſt,vt diſſeramusquonã ſcilicet modo ſuperiores hę mẽtes cauſæ ſunt rerũ inferiorum.In eis eſt ſpecies boni à quo ſunt: boni verò ea eſt natura, vt perfectione ſua imperti atea omnia quæ capacia fuerint: non enim eſt boni inuidere, ac intra ſe bona ſua contĩnere, ſed effundere ac effluere.Cùm ergo in ſupremis hiſce men tibus ſit lucida forma ſummi boni, non effuſcata tenebris non entis nec diſſimi litudinis labirintis inuoluta, nimirum

valde cupiunt ęmulari pro viribus summum bonum, ac rebus aliis bonitatem suam elargiri, ad idem à summo etiā bono aguntur, quod intra res omnes est, ac interius in eis operatur. Etenim omnia operātur quatenus sunt, ac vt suprà ostédimus, nec momento esse possent, quæcumque sunt nisi a primo esse continuè eorum essendi vigor emanaret, qui motus rebus intrinsecus à primo bono effluens; à Platone in Thimeo significari videtur: cùm inquit patrē omnium ad minores Deos cōuersum eis præcepisse, vt in factione inferiorum rerum, quam eis demandauerat, se imitarentur. Cupiunt ergo hæ supremæ mentes elargiri aliis perfectionem suam: verùm ad eum modū effectionis, quo primū agit, quóq; res omnes a principio rerum omnium emanant secundum se totas, ac cōsistūt, attingere non queunt, idcirco conantur deteriori nota eum efficientiæ modum æmulari ac per motum corporum cælestium formas effingunt in hac inferiori materia, quas ab intellectu acceperunt, veluti quidā naturæ artifices: quāobrē

in effectione rerũ inferiores omnes cõcurrũt quædam perfectius, imperfectius aliæ. Intellectus ſupremus, a quo in animas cælorum effluũt omnes formæ, patris vicem gerit, animæ ipſæ vicem matris, ac inferiora hęc entia ſũt veluti fœtus, quos in lucem edunt cęli motu & lumine medio, tanquam inſtrumẽtis quibuſdam ſuorum fœtuum pariendorum, ſic ergo per motum localem ac lumẽ cælorum materia hæc inferiorum formať his formis, quas animæ ab intellectu cõceperunt. Et hæc vt reor, eſt ſentẽtia Platonis in Thimeo. hoc idẽ ſenſus quoque nobis oſtendit & ratio perſuadet, vt ex naturali philoſophia cuiq; perſpicuũ eſſe liquidò poteſt. Satis iam diſputatũ eſt de incorporeis entibus pro huiuſce opuſculi modo, ac prout humanæ rationis imbecillitas attingere valet ea quæ ſuapte natura manifeſtiſſima ſũt, atque in maxima luce cõſtituta, paulatim in ẽtiũ ordini res a primo principio degenerãt, ſenſũmque dilabuntur. ideo poſt naturã animæ, quæ ſuo modo præ ſe fert diuiſibilitatem quandam, eſt natura corporis

quod ab anima formatur. Hoc verò primum est corpus, id est cœlum, quod & diuisibile est, licet maximè inter corpora ad vnitatem accedat: nisi eum diuisibile esset & extensum, vtique corpus non esset, ac propterea etiam est mobile: nam omne corpus mobile est, nõ enim corp⁹ vllum infinitũ esse potest, attamen ingenerabile & incorruptibile est, nec diminutionem, aut augmentũ vllum recipit, penitúsque cuiusuis alterationis est expers, vt naturales philosophi demõstrãt: quare ex generib⁹ motuum solum localem motũ admittit: est prçterea simplex ac purissimum corpus: magis nanque ad vnitatem accedit simplex compositio. figurã habet maximè simplicem, sphæricam inquã, quæ vna tantùm superficie continetur: mouetur motu locali maximè simplici, circulari inquã. agit simplici qualitate quæ est præditum, lumine videlicet, quod caliditatem quandam annexã habet, quç se habet ad cçteras qualitates sensibiles vt lumẽ ad colores omnes. Itaque calor is cælestis omnes alias qualitates sensibiles virtute sua fouet ac

continet, licet cùm à puritate ſua degenerat,confeſtim decidat in calorem elementarem,qui calori cæleſti magis propinquus eſt, atque magis attinet quàm vlla alia qualitas ſimplicium corporum ſic lumen cùm a primo degenerat,in albedinem migrat. huic eſt quod interdũ pro materię captu calor cęleſtis vrat,atque perniciem adferat, cùm tamen ſui natura vitã preſtet omnibus, omniáq; foueat ac conſeruet.verùm cùm pro materiæ captu degenerarit, in calorem elementarem migrat,cuius ea propria munera ſunt.Hunc calorem aſſeclam luminis cæleſtis,alium à calore elementari, vel ob rationem cenſuerim ego ſtatuẽdum eſſe. committã:nunc interim alia preteribóque cõplura dicta philoſophorum præſtantiũ in hanc ſententiã, quod ſi ſecus eſſet,vtique ſatis intelligi nõ poteſt quonam pacto calor elementorum, qui intra viſcera terræ, & in ſeminibus eſt concluſus conſtitui poſſet eſſe, inſtrumentum cęleſtium corporum,ab eíſque moueri omnium etenim mixtorum generationes cõſeruationis cauſa eſt calor

naturalis, vt Aristoteles inquit in quarto Metheororum libro, nisi ab ipsis itidẽ tangeretur. mouens nanque proximum &motum simul sunt: quod luculẽter Aristoteles testificatur in septimo Physicorum volumine. Tangi autem qui potest cùm tãtopere distent, nisi qualitate quadam, ac virtute a cęlis eminente ac omnia permeante. Lumẽ verò tantùm diaphani est actus, opaca nõ penetrat, ideo assecla luminis alia virtus omnia penetrans, ac omnia formans. Hunc nos calorem cælestẽ dicemus alium ab elemẽtari. Platonici dixêre corpus hoc esse æthereum vehiculum animæ mundi cæterarúmque animarũ omnium. cęterùm quoniã corpus nullum cætera corpora penetrare nõ potest, qualitatem quãdã esse hanc oportet, quam ponimus, vt artificem motricémq; aliarum qualitatũ omnium, ac vt vehiculum quoddã virtutis animæ. Hæc verò omnia quæ inesse corpori cęlesti diximus, ac perspicimus, ab anima ei proculdubio insunt. Nã materiã conuenire formæ opus est. Ast animæ cælorum maximè sunt æternitatis

capaces, nullíq; obnoxię mutationi, idcirco corpora etiã sortitæ sunt immortalia, ac immutabilia, mutatione quæ pertineat ad intrinseca. Hę pręterea animę simplicissimæ sũt suáque operatione spiritualem quendam circularem motum exprimunt refferúntue. Circuli nanque spirituales quidã sunt nexus illi superiorum mẽtiũ: quia & mutuò se intelligũt, ac mutuò se ardent, nedum amant, ideo corpora quoque habent simplicia, circularésque figuras, circulari quoque motu agitata. insuper hoc lumen, cui calor coniunctus est, non elementaris sed cęlestis, effluxus quidã est in cælestia corpora ab animarũ intelligibili lumine, atq; ab amore illo quo ardent: id enim est lumẽ in corpore, quod intelligẽtia in anima, id est calor hic omnia generans ac conseruans, quod in anima amor. sunt ergo hæc omnia imagines quędam corporeæ proprietatum animę immaterialium, quod, vt puto, Boëtius vir doctissimus sẽtit, cùm inquit de cæli anima, mẽtemque profundam circuit, ac simili cõuertit imagine cęlum. Inter cęlos autẽ

illorũ quod super

ſupremum obtinet locũ ſupremámq; dignitatem octaua ſphęra que immuneris fulgoribus eſt illuſtrata ac motu velociſſimo maximéque vniformi mouetur: diurno inquam ab oriente in occidẽtem. quamuis non me lateat aſtrologos Platone & Ariſtotele iuniores, commentos fuiſſe primò nonã, deinde decimã quoq; ſphęram, cui diurnum motum attribuerat, alium itẽ tardiſſimum: octauæ verò ſphæræ attribuunt mõſtruoſum quendã motũ titubationis ſeu acceſſus & receſſus. Verùm & in his & in planetarũ circulis nomẽta ſeu potius figmẽta Aſtrologorũ à nobis omittãtur, ac ſequamur potiores philoſophos, Ariſtotelem videlicet & Platonem, hunc diurnum motũ Plato in Thimeo vocat motum ſimilitudinis ſeu vniformitatis: & Ariſtoteles in ſecũdo libro de cælo, à dextro in ſiniſtrũ permeantẽ motum cum eſſe dicit, vtpote qui perfectus ſit, & ad vnitatem accedat, quẽ motum cæteri quoque planetæ ſequuntur, vel ex natura propria motori à quo mouentur, vel quantus motores planetarũ formati à prima anima octa-

uæ ſphęrę motrice, motũ illius propriũ. perfectiſſimum tamen omnium in ſuis ſphæris effingunt. Hic verò diurnus motus cauſa eſt quod generatio corruptióq; iſtorum inferiorum ſempiterno tẽpore conſeruerur ac perduçet. Poſt octauam ſphærã planetæ ſunt orbéſque eis accõmodati, in quibus quoniam ad multitudinem atque ad diſſimilitudinẽ magis accedũt preter motum diurnum qui eſt ſimilitudinis, alius quoque ineſt motus qui diſſimilitudinis à Platone appellať, & ab Ariſtotele perhibetur eſſe veluti à ſiniſtro in dextrum: dextrum nanque à quo eſt motus ille ſiniſtrum eſt vniuerſi: deficit ergo ab eo quòd eſt ſecundũ naturam in vniuerſo, cùm prepoſtere procedat. hic verò planetarum motus obliquus ſub zodiaco, cauſa eſt vt generatio ac corruptio epariet: quòd verò generatio inferiorum quamuis variãs, ſemper eundẽ temorem ſeruet, à motu diurno eſt. Inter planetas verò nobiliores ſunt, ſi antiquis philoſophis eſſentiamur, illi qui ſunt ſuperiores elatioréſque: inferiores autem ac depreſſiores ecõtra imper-

fectiores:cuius rationẽ adferunt quoniã continens est nobilius contento:cõtentũ ptúmque ad continens se habet tanquã materia ad formã, & perfectibile ad perfectionem.verumtamen si ab effectu ad causam intelligendam nobis est via,difficile mihi persuaderi potest planetas cęteros superiores esse prestantiores sole, quem certissimũ inspicimus causam esse harum inferiorum rerum,ab eóq; variarũ anni tempora cæteræque que hîc inferius agũtur.Cæteri verò planetę vel nihil vel insensibile quodpiam vidẽtur adferre. Præterea si lux est qualitas qua cęlum agit ac defluxus quidẽ a lumine intelligibili in ipsum corpus cęleste, id corpus in quo pręstãtior lux est,excellẽti' existimari debet cęteris,quę nõ adeò luce decora sunt neq; adeò luce pollent. At solis lux quantum lucem aliorũ planetarum precellat, omnibus preterquã cęcis compertum est.Precipuus ergo sol erit meo iudicio,cui sententiæ etiã astrologi adstipulari videntur, qui inquiunt planetas cęteros dirigi ac tẽperari à sole ac quasi cooperarios solis esse: qua de

causa Venerem Mercuriúmque nõ recedere à sole nisi parum, siue antecesserint siue ponè fuerint. Lunã verò agere prout a sole illustratur: triũ præterea superiorum motum planetarum rationẽ habere ad motum solis. Antiquorũ verò phylosophorũ argumentis non difficile est soluere: nam recipimus cõtinens perfectius esse contento, si cætera paria fuerint: et si cætera præualeant præponderantque, nõ semper continens absolutè perfectius censendum est esse contento, sicuti in animali cor non est imperfectius membrum aliis a quibus cõtinet. At in sole cętera longè præualẽt, vt cuiuis exploratissimum est. Sol ergo præstantissimus est ac perfectissimus planetarum omnium, luna imperfectissima, quæ a sole lumen mutuatur. Ac veluti terra cælestis est, vt inquit Alexander Aphrodiseus, reliquorum planetarũ stellarúmue numeros ac gradus perfectè dignoscere, supra humanũ captum est. Nã qui perfectè cognoscit aliqua, etiam differẽtias & gradus eorum sigillatim dignoscit. Nos verò imperfectè cognosci-

mus superiora, ac à nobis remotissima entia: quamobrem etiam cõmunia quędam, generaliáue nonnulla ipsorum cognoscimus, nõ tamen valemus minuta quæque attingere. Hactenus ergo de corporibus cœlestibus dixisse sufficiat, nũc accedendum nobis est ad entia generationi ac corruptioni obnoxia, in quibus iam magna turbatio est plurimisque tumultus, quoniã ab vnitate atque ab esse maximè recedunt, ac ad multitudinem & non esse accedunt quã proximè, multámque eorum partem habẽt. Hîc verò tum entia vicissim contraria, tum cõtingentia, ac fortuna casúsque apparent seséque nobis offerũt quæ omnino à superioribus sunt aliena: nam & in supremis mentibus & in cęlis nihil est contingẽs, nulla ibi contrarietas, sed summus omnium consensus nihil fortuitum, verùm omnia sũma ac certa ratione procedũt. Etenim propinqua sunt, eã primum entium, cuius similitudinem referũt, lõgissime verò distant ab infinitate & cõtractione nõ entis, de quo suprà est facta à nobis mentio, econtra in hisce que sunt

infra cœlum contingentia eſt:nam propter contumaciã ac inequabilem vt ita dicam materiæ,quę nõ enti propinquiſſima eſt, vt dicetur infra effectus nõ omnino reſpondet impreſſioni ac efficiẽtie agẽtis,quamobrem quamuis cœlorum influxus & impreſſio ad bonũ & ad perfectum ſit:tamen quoniã materia ob imperfectionẽ continuarum diuerſa atque inequalis eſt effectus,minime reſpondet impreſſioni agentis, inde contingentia eſt amplius quoniam præter materiam in qua effectus recipitur:cõcurrunt etiã particularia agenda preter cœlum quæ materialia ſunt,& propterea eorum cõuerſus inter ſe certam cauſam nõ habet ideo multa cõtingunt,neque neceſſario omnia cõueniunt. Ratio igitur cõtingẽtiæ in inferioribus eſt ex imperfectione ſeu a non ente,cui infima hęc entia propinquiora ſunt,quam ſuperiora,eadẽ de cauſa viciſſim quoque cõtraria ſunt inferiora hęc quę infra cœlum eſſe conſpicimus:nam ex cõtractione entis incipit primo diuerſitas deinde contrarietas, vt [illegible]s docuimus. Quoniam ergo in

de qua tractabitur infra, posteaquã tractaui de substantiis completis, ac per se existentibus finẽ imposuerimus. Duplici vero de causa substãtia quęcumq; inferior lunæ orbe cõposita est, ac nulla simplex existit, primo quidem, quoniã propinqua non enti cùm sit, tendit etiã suapte natura ad non esse: in nihillum vero substantiam quempiã redigi, atque funditus interire bonitas primi principii, à quo omnia sunt, non permittit. Idcirco hisce substantiis cõstitutũ est fundamẽtum, in quo omnia hęc inferiora inchoationem quandam habẽt, atque cùm his interitus cõtingit, in id resoluuntur, nullumq; redigitur ad nihilum, quãuis intereat, neque ex omni parte perit. Altera etiam ratio est, cur constent ex materia omnia ea quę sunt infra lunam. Nã cùm ista omnia non immediate, statimque fiant à primo principio, sed à corporib⁹ cęlestibus, eorumque mentibus, medio motu, necesse fuit, aliquod subiectũ pręexistere, in quo superiorum corporum agentum impressio, ac motus reciperet. Constant ideo omnes hæ substantiæ ex forma,

forma,& materia: ac propterea cùm natura, eſſentiáque vniuſcuiuſque rei ſit actus,& forma,natura nulla in his inferioribus per ſe eſt,ſed vnaquęque cõtracta eſt ad indiuiduas, ſingularéſque ſubſtantias, quę tum certo loco, tum definito tempore cõtinẽtur,omnéſq; eiuſdẽ ſunt generis, quoniã in eadem materia conueniunt, à qua genus ſumitur,viciſſimque omnes mutãtur tandem in omnes, ac ſi interitu alterius alter inſtauratus,omníſq; hic demum tumultus generationis,corruptionis,alterationis ab optimo opifice,in vniuerſi pulcherrimũ ordinem temperatus. Paulatim verò ac ſenſim natura à ſuperiori genere ad inferius deſcẽdit, ac media quædã ſemper ſtatuit,quæ vtriuſque quodãmodo partẽ habent.ideo inter ſubſtantias inferiores homo ſupremum locum obtinet,qui ſuprema ſui parte etiam cæleſtes mentes quadã ratione attingit.huic omnia inferiora deſeruiunt,ac,vt ita dicam,obtemperãt.Eius forma,intellectus inquã,immaterialis eſt ac immortalis, vt opuſculis duob⁹quib⁹ reſpõdim⁹ excellẽtiſſimo

hui⁹ ętatis philoſopho Petro Pōponatio præceptori noſtro,oſtēdim⁹.Sed quoniā humanus intellect⁹ſupremi illi⁹ luminis ſtatim capax non eſt ob imbicillitatē luminis,quod natura ſortitus eſt,niſi prius veluti ſolēt cæcutiētes oculis in rerū ſeſi biliū opacitate fuerit exercitatus. idcirco corpori,in quo vires ſenſitiuæ pręexcellentes ædificatę eſſent,cōiunctus fuit à quibus cognitionē ſenſibilium rerum nāſcicceretur per quā aſcenderet ad capiendas immateriales abſtractaſque formas. ſic ergo intellect⁹ humanus imitat ipſum bonū,in quo ſunt omnia,ſed eminenti modo ac ſupra cognoſcibilitatem. intellectus autem & mentes bono proximę,ſunt & ipſę omnia,verum ſecundū determinatam naturam, & ſecundum quādam multitudinē, vt ſuperius expoſuimus,id eſt ſecundum naturā intelligibilem, corpus cœleſte, qua habet eſſe ab anima, in qua ſunt omnium formæ, & quoniā in ipſo eſt lux, calorque ille non elemētaris,ſed æthereus, in quo virtute ſunt formæ omnium inferiorum; ipſum quoque quodāmodo eſt omnia; intellect⁹

verò humanus, est, & ipse omnia, non actu sed potentia, quia scilicet capax est omnium ob excellentiã. ergo perfectionem hãc, habent quædam formę, vt nõ tantum sint id, quod sunt, secũdum esse naturale, verumetiã vt possint aliarum naturam & formam induere, ea ratione quòd capaces formarũ cęterorum entiũ secundũ esse spirituale. Intellectus igitur humanus inter hásce formas, quæ actu non sunt id tãtum quod sunt secundum esse naturale, sed potentiam habent, vt fiãt etiam alia secundum esse spirituale, primum præcipuúmq; locum obtinet, quia omnia fieri potest. Post intellectũ est anima sensibilis, quæ etiã nõ contéta finibus essẽdi, quod à natura sortita est, in alia se trãsformat: verum non in omnia, sed sensibilium tantum formarum atque accidẽtalium capax est, multasq; differentias, ac species huius animæ cõperias, quarum quædam perfectiores exiſtũt, ac quadam ratione ad hominẽ accedunt, quædã imperfectiores, adeóq; imperfectæ alię, vt plantis quã proxime sint: quẽadmodum ex historiis anima-

Ob intelligentiam ac

lium cuilibet poteſt exploratum eſſe ani mæ ſubiectum, corpus eſt, quod quãtum fieri poteſt, téperiem æqualitatéque cæleſtis corporis imitatur. idcirco elemẽta ad maximam æqualitatem in eo cõſtituendo ſunt mixta, ac prçterea in eo calorem eſſe oportet, qui adeò ſit temperatus, vt caloris illius, ſeu teporis cçleſtis aptiſſimum ſubiectum eſſe queat, à quo perpetuó in mẽbra terreſtria, ac ea craſſiora diſpoſitio quçdam huiuſce cçleſtis qualitatis quodam modo permanet & influat, quç maximè propinqua eſt animæ naturæ, ac quç item niſi perpetuò foueatur à calore illo, cõfeſtim euaneſcit, animçque aptum ſubiectũ corpus illud amplius minimè eſſe poteſt. vt ergo corpus, quod eſt ſubiectum animç, ſit maxime vnum, id eſt, capax vnius illius cçleſtis qualitatis, propterea etiam maximè mixtũ eſt. Poſt animalia in hac vniuerſi ſcena ſunt plantæ, in quibus veſtigium quoddam animç eſt, augmenti inquam, ac nutritionis motus. Mouere nanque corpus in quo eſt ſecundum circularem motum, propriũ eſt animç quç circulos

illos intelligibiles potiſſimũ imitatur. Hoc verò pręcipue adſequũtur corporũ cęleſtium animæ, animalia cętera ipſa quoque ſuo tamẽ modo circulari motu mouentur quoniã non verſus vnam tãtùm partẽ vt inanimata corpora grauia inquã & leuia mouẽtur verùm ad omnem loci differẽtiam vt dextrorſum & ſiniſtrorſum, ſurſum deorſum anteąs & retro, plantæ autẽ nõ queunt locali motu ex ſe moueri ſed motu augmenti ac nutritionis in omnem loci differẽtiam ſeſe explicant ſuperius inquam & inferius, & vndiq; in latus. Plantarum anima eſt tantum id quod eſt ſecundum eſſe naturale, neque eſt capax aliarum formarum ſecundum ſpirituale eſſe, corpus verò craſſius habẽt quã animalia in quo plurimum ſit terrenę fecis, calorẽ tamẽ etiam ipſe obtinet, qui inſtrumẽtum eſt animæ cuiúſque in plantis magna eſt latitudo ac diuerſitas adeo vt quędã videantur accedere proximè ad naturã animalium. nõnullæ autem ſunt in quib⁹ ãbigas an ſint radices ãn metalla. Poſt plantas inferiorẽ adhuc in entibus locũ rius

tenēt mixta inanimata vt metallorum genera in quibus quidā putauerunt nullam aliam eſſe formam niſi complexionem tantum ex mixtione elemētorum confectam. Ego tamen verius eſſe exiſtimauerim in metallis, pręter qualitatem illam ſecundam cōplexionem eā videlicet quæ reſultat ex mixtione qualitatū primarum, eſſe etiam ſubſtātialē formā conflatam quodammodo ex formis elemētorum diuerſæ namque operationes metallorum diſparéſque vires oſtēdunt formam etiā ac naturā eorum diuerſam eſſe, parum tamē in eis forma elucet, elemēta vero mixta ſunt in eorum quibuſdam ſecunda ac tertia mixtione: in nōnullis vero prima quaſi mixtione: nam argētum viuum ſtatim videtur ex aqua & terra compactis & cōmixtis tempore cœleſti conflatum eſſe in quo parum ſit tum aeris tum ignis. Sulphur autē quædam terrę ſpecies cēſetur eſſe, duo autē hęc vidētur poſtmodum materia eſſe ex quibus conſtiterit cętera metalla, quāuis ſulphur vt perhibēt Phiſici gerat vicem

patris atque agẽtis, argentũ viuum verò sit tanquã materia ac mater hæc in nõnullis metallis vt in auro maxima ac perfectissima mixtione conflata in vnũ, sunt etenim in eo metallo preciosissimo omniũ sic partes terræ cõtinent aqueas, & aqueæ perfundunt terreas vt nulla vi ignis tum aqueę euanescere seu in vaporem diffundi nequeãt, tum terræ nõ possint ab aqueis destitutæ: à re fieri in aliis metallis mixtura ex solutione. Eandem formæ rationem cõperias in lapidibus & lapillis, quamuis eorum principia nõ sint argentum viuum ac sulphur, magis namque terream naturam præ se ferũt: èc contra metalla aqueam infra huiusmodi mixta inanimata, que tamen perfecta mixtione sunt mixta, ea inquam quę vnum medium ex mixtis elementis tandem referent sunt imperfecta quædam mixta in quibus pręter complexionem quandam nulla est natura seu forma alia præterquam elemẽtorum, grandines huiusmodi sunt pluuię vẽti ac fulmina. Tandem in substantiis prestremũ

ac infimum gradum tenent elemēta in quib⁹ ignis perfectissimus est adeò, vt ipse se habeat ad alia elemēta, sicuti agēs ad materiam in eóq; plurimum formæ, & minimū materię appareat, terra maximè omnium crassa est ac feculenta, & quæ maximè videatur mixtorum omnium materia. Aer admodū ignis accedit, Aqua vero terrę proxima est, his simplicibus corporib⁹ locus quoque à natura tributus est prout perfectio naturę cuiúsque eorum exigebat, infimum locum terra obtinuit, supremū ignis. Terra verò maximè cōmoda visa est, in qua omnia mixta tam animata quā inanimata essent ac generarentur, tum ob eam causam quòd in omnibus mixtis terræ plus est quā aliorū elemētorum, tum quoniā radii stellarum ex omni parte cōueniūt in neutrum in quo vniūntur, ac propterea efficaciores sunt ad agendum plura tradere de harum rerum natura est physices disciplinę non autem diuinę scientię que de entibus omnibus ea duntaxat ratione tractat quatenus entia sunt, id est secundum habitudinem quā habent

ad primum ens & ſecundum gradum quem ſortita ſunt in entibus. Poſtquam diſſeruimus de ſubſtantiis cuiuſcúnque modi ac generis, reſtat vt pauca quædã dicamus de entibns illis quæ non per ſe ſũt,ac propterea ſubſtãtiæ dici nequeũt huiuſmodi ſunt accidentia ac materia prima. Cæterùm quoniam materia potentia eſt accidentia actus,licet non ſimpliciter,ſed ſecundum quid ſint actus,de accidẽtibus pauca prius,poſterius de materia ea perſtringemus,quæ huiuſce negotii fuerint. Accidens neque eſt,neq; dicitur ens:quoniam ipſum ſit,ſed quoniã alicuius entis eſt , quãobrem egregiè dicit Ariſtoteles in ſeptimo primę philoſophię melius ac verius dici album ſeu magnum eſſe quã albedinẽ eſſe, aut magnitudinem incompletum namque ens accidẽs eſt,&idcirco per eſſe nõ poteſt nec etiam per ſe perfectè intelligi quit , ſed in eius ratione neceſſe eſt ſubiectum apparere, accidentium verò nonnulla magis ad materiã affinis materiæ eſt quantitas,qualitas verò formæ , ideóque inſtrumẽta quędã actioniſ ſunt qualitates,

ſe [illegible]

attinent ad formã, nõ La magis

quantitas autẽ actiuum principium minimè est quoniam formæ est agere, materię verò pati, hac etiam de causa quantitas ex sui natura indeterminata est, habet autem terminum à forma atque vt infra docebimus materia per quãtitatẽ fit apta ad recipiendum impressionem agentis, qualitas verò ad formam pertinet: qua de re est vt modo dixi principiũ actiuũ, formæ nanque est agere. Infima qualitatis species est, ea quæ longè abest à principio agendi ac maximè accedit ad quantitatẽ, huiusmodi est forma ac figura quam solent philosophi appellare qualitatem circa quantitatẽ, licet enim in motu locali figura reddat subiectum in quo est, magísue aptum ad motũ: non tamen propterea est principium actiuũ localis motus quod in quarto libro de cœlo pulcherrimè Aristoteles ostendit. Est præter hanc qualitatẽm speciẽ naturalis potentia quæ agendi seu patiẽdi principium est passionẽ, nunc eam dico, que ad perfectionẽ pertineat, nam potẽtia ad perpetiendum id quod corruptionem adferat, impotentia naturalis non

potentia cenſenda eſt, habitus verò ſeu diſpoſitio eſt potẽtię naturalis, perfectio autẽ impotẽtiæ naturali accidens, ſi prauus fuerit habitus ac potentiæ naturalis deprauatio; paſſibiles autẽ qualitates nõ tantum actionis, ſed etiam alterationis principium ſunt, quæ peculiari quadã ratione ſolet actio nominari ac ſecundũ eam paſſio propria eſt. Verũ de his magis eſt phyſicę diſciplinę tractare quam primæ philoſophiæ reliqua accidẽtium genera ab hiſce re nequaquam diſtincta ſunt, ſed ratione ac modo noſtro intelligẽdi eadem namque res quæ eſt albedo eſt item ſimilitudo prout eſt alteri albedini, vna cum ſpecie tum gradu, itẽ eadẽ diſſimilitudo eſt prout à nigredine diuerſa eſt eadẽ quoque quatenus ſit atq; eſt, ab agẽte actio eſt, ac prout recipitur in quopiam patiẽte paſſionis rationem habet. ſicubi nihil aliud eſt quã ſuperficies, prout locatum continet ac denominat. ſic tempus eſt, quãdo, vt ea quæ in tẽpore ſunt ambit ac denominat. de ſitu atque habitu eadẽ ferme eſt ratio; hiſce autem generibus omnibus imperfectio

annexa est, corruptibilius verò insuper priuatio. Quamobrẽ tria quoque horũ accidẽtium principia esse ab Aristotele dicuntur, subiectũ scilicet in quo existũt ac fiunt, forma qua sunt, ac priuatio semper formæ annexa. materia prima reliqua est, quę vltimum in entibus locũ sortita est, ac iuxta non ens collocata adeò vt multi in quibus Platonici eã non ens esse dixerint, vt superius à nobis expositum est. Hæc nullum habet entitatis & substantię modũ nisi potẽtię. Est nãque potẽtia substãtię, ac si dixeris inchoatio quędam substantiæ, hoc tamen quod est in potentia actu obtinet, sicuti enim nõ est aliqua multitudo quæ omnino careat vnitate, neque contingens vllum in quo nõ sit necessitas aliqua, ita nulla potẽtia nedum esse, sed neque intelligi potest, quę omnẽ rationem actus excludat. est ergo materia actu in potentia, hanc nonnulli pronunciauêre eandẽ esse quãtitati, ita vt materia nihil aliud sit quàm quãtitas sensibilib⁹ qualitatibus priuata. huiusmodi, antiqui posuêre esse vacuũ. Cęterum aliter mihi videtur censẽdum

esse: nam quantitas est per se sensibilis, materia verò quoniam pars substantiæ est, non potest esse per se sensibilis. Amplius quoniam potētię distinguuntur per actus ac perfectiones proprias, actus verò materiæ est forma substātialis figura verò siue terminus est actus quātitatis. Efficitur ex his materiam non esse quātitātem, idem etiā videtur sentire Aristo teles, qui in septimo Metaphysices inquit, materiā primā nō esse, neque quid, neque quale, aut quātum, sed omnia hęc in potentia. Ex his tamē ambigere quispiā possit si materia non sit quantitas, ac omne quod in certo loco constituitur, sit quantum, neque enim indiuisibili loco aliquo constitui potest quod non sit quātū, in indiuisibili verò situ quod est, pūcti in star habet. Pūctū autē omne termin⁹ est quātitatis cōtinuę. Ecce ergo effectā ma teriam primam si non sit quantitas, per se non esse in certo loco, omne verò huiusmodi videtur abstractū esse, atque exi stere supra locum & tempus. Effecimus ergo materiā primam secūdum naturā suam non esse in certo loco, hoc nanque

qui nam abstractum a mat. Solvenda est ad h quaestio ac dicendum materiam primam secund

habet à quãtitate, vt ratio oſtẽdit, neque tamen propterea cõcedimus materiam eſſe ſupra locum, vt abſtracta eſſe queat, ſed dicimus materiam ſuapte natura eſſe infra locum & tempus vtpote quæ ſit propè nõn ens, quod ſuperius oſtendim⁹ eiuſmodi eſſe, vt infra locum & tempus ſit. Primòque materia eleuatur à quantitate per quã certum locum adipiſcitur, in quo cõſtituta impreſſionem ab agẽte recipere poteſt. Nõ enim agens ad eam demitti valeret, niſi prius erecta eſſet à quantitate ad certum locum. Hactenus de materia ne fines huius ſciẽtiæ egredi videamur. Itaque perfectus eſt vniuerſi, ac totius entis ordo, in quo nihil relictũ videri poteſt a primo entium vſque ad extremã nõ entis abiſſum. Verum quoniã omnis ſubſtantia ſecundum id quod eſt emanat à primo ente, ac verſus non ens tẽdit nimirum neceſſe eſt ſi vnumquodq; pro ſuo captu perfectum futurũ ſit, vt etiã vnicuique à natura inditę ſint vires, quibus rurſus cõuertatur ad ens à quo eſt. Hac nãque ratione efficitur circulus ſolidus atque perfectus. Nã proceſ

ſus cuiuſque rei ab ente eſt, veluti linea quędam recta,quę imperfecta exiſtit ſui natura,ideóque ſi perfecta futura ſit,neceſſe eſt,vt circulum inflectatur. Vnumquodque igitur vires quaſdam proprias habet,quibus operationem pro ſui natura proinit, qua maximè Deum æmulat' atque attingit. Nonnullæ vero perfecti' hoc adſequũtur ac interiorem quẽdam circulum peragũt valde propinquũ entis centro immobili:quędã vero exteriorem, ac longius à centro diſtãtem circulum. Imperfectiſſima verò reflexã quandam lineam ęmulatur quæ ad perfectionẽ circuli minimè peruenit, ac idcirco ſentẽtia Dionyſii in libro de cęleſti Hierarchia non temere a philoſopho eſt reiicienda,vbi inquit in natura cœleſtium mẽtium eſſe ſubſtãtiã, virtutẽ & operationem. Nã cum ſubſtãtia à primo ente procedit,non videtur commode reflexio fieri poſſe niſi in ſubſtantia ſit virtus,per quã promatur operatio, operatione autẽ,quæ eſt poſtremus actus,attingat vnũ quodque entium primũ omnium principium à quo eſt,prout eſt vniuſcúmque

earum captus, inferiora verò entia ob imperfectionē multā adiunctam eorum naturę, ſepenumero deficiunt ab opera-tione ac functione ea, quę alioqui ſibi natura deberetur, conſtant enim ex materia, ac propterea degenerāt ad ſuperiora in quibus plus eſt vnitatis: è contra multitudinis diuerſitatis atque imperfectionis minus, nequaquā deficiunt ab operatione ea quæ conueniat eorum naturæ. Satis hactenus diſſeruimus de entibus quę natura cōſtant, reliquum eſt vt pauca quædā perſtringamus, de quod quid eſt eſſe rerum cęteriſque vniuerſalibus, quę de pluribus dicuntur, ac prȩterea de entibus rationis figmētiſque animi. Platonici exiſtimaſſe vidētur, eo modo res exiſtere, quo ab intellectu cōcipiuntur, quamobrem cùm intellectus concipiat ſpecies à ſingularibus abſtractas, ſic etiā cenſuêre ideas ſubſtātias quaſdam eſſe abſtractas ab indiuiduis omnibus, quę ſingularium horū, qui ſenſu percipiunt, ſpecies ſint, ac de eis prȩdicantur. Hanc Platonis ſententiam Ariſtoteles plurib⁹ in locis reprehēdit, ſed prȩcipuè in ſeptimo

mo libro primę philosophię, multásque adfert rationes, quarum nō ignarus videtur fuisse Plato cum earum cōplures recitet in Parmenide. Sed proculdubio fieri non posse iure quicumque arbitrabitur vt vna quędā substantia per se existens prædicetur de pluribus substantiis distinctis numero, ea prædicatione, qua hoc dicitur esse, hoc, sicuti Socrates homo, ac item Plato homo. idcirco existimauerim ego Platonē posuisse Idæas esse rationes rerum inferiorum quę sunt in primo intellectu quem etiā appellat mundum intelligibilē, ac causam exemplarem cōstituit, quemadmodum supra pluribus ostēdi, ac intellectum nostrum à sensu ac phantasmatibus inferiorum sensibilium excitari vt ad rationes rerū conuertatur, quæ sunt in superiorib⁹ intellectibus. Quā sententiam Auicenna secutus est, verùm Aristoteles sensuit intellectionē vniuersalem, ac ipsius quicquid est fieri per abstractionem à sensibilibus virtute intellectus agētis. Sed iā quasi à proposito digressi videmur. Quid quid est ergo ac species rerum inferiorū

ſingularium nõ habent eſſe extra intellectum eo modo quo ab intellectu cõcipiuntur, ſed præter mentem ſingularia ſunt non abſtracta ab ſingularibus vniuerſalibus, nec tamẽ ob id figmẽta quædam ſunt aut entia rationis, quoniã mẽtis cõceptus huiuſmodi originem habet ab ipſa re. Vnaquæque enim ſubſtantia materialis compoſita eſt ex forma atq; materia. forma omnis ſuapte natura eſt determinata ad certũ locum & tempus, ſed forma hanc diffinitionem loci & tẽporis habet à materia à qua ineſſe depẽdet propter imperfectionem ſu. Si quis ergo cõceperit mente cõpoſitum ſecundum modum formæ abſtrahendo à materia id eſt non cõcipiendo modũ quem ex natura materiæ cõpoſitum ac forma habet, concipiet vtique ſpeciem vniuerſalem ab indiuiduis abſtractã: nec ideo mendacium vllum eſt, quoniam hoc fit ſimplci operatione intellectus nõ compoſitione aut diuiſione, neq; enim mentitur viſus ſi in lacte cõcipiat albedinem nõ cõcipiẽdo dulcedinem. Forma ergo eſt principium vniuerſalis ſicut materia

ſingularium,ſic ergo id quod qui
vniuerſali id quod intelligitur eſt
vt homo, equus,aſinus : modus ve
ab intellectu qui tamen originem
à re id eſt à natura formæ. Poſt
ptiones rerũ iſtiuſmodi ab intellectu
bis ſeſe offerunt entia rationis de quib
eſt negocium logicũ. Genus inquã, ſpe
cies,differẽtia, prædicatum,ſubiectũ, ac
huiuſmodi alia quæ ſunt habitudines
quædã rerum inter ſe nõ ſecundum eſſe
naturale in quo exiſtunt,ſed ſecundum
eſſe intelligibile quo àmẽte concipiun
Poſtremum locum habent ea quæ inte
lectus per ſe confingit ex ſpeciebus ac
intellectibus, natura conſtantium rerũ,
quarum quædam artificio exprimit, ac
promit in exteriorem materiã, vt na-
uis formã,aut domus aliorũque huiuſ-
modi quæ ab arte efficiuntur. quædam
verò pura figmenta ſunt quæ neque na
tura eſſe queunt, neque vlla arte effici,
vt Centauri Chimeræ ſpecies. Nobis
hæc delibaſſe ſufficiat ex fontib⁹ primæ
philoſophiæ, ac de toto entis genere, ac
de non ente quædã dixiſſe, quæ fortaſſe

igorici, & aliorum priſcorum ple
ſenſiſſe videntur præterquã quod
ram quandam poſuerunt nõ entis
ulla eſt, ac ſecuti ipſi quoque vidẽt,
ctum noſtrum, qui non ens cæte-
raq; illi proxima apprehendit modo al-
tero quàm is ſit, quo re vera ſunt. Alii
doctiores ac minus occupati ciuilib9 ne
gociis rẽ perficiãt. Noſtrũ namque inſti-
tutũ fuit, vt potius aliis præſcriberemus
quonam pacto diſciplinarum omnium
facilè princeps, philoſophia, ſcilicet hæc
prima, ſeu ſapientiã appellare malueris,
tractari debeat quàm vt noſtro labore
id fieret, cui impares nos eſſe ſẽtim9, ma
iuſq; ocium poſcit, quàm nobis inter tot
bellorum procellas atque publicas occu
pationes, hinc indéque occurſantes, in
hoc legationis munere, quo fungimur,
præſtari poſſit.

FINIS.

